

**T.C.
BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı**

Adem ALBAYRAK

İSLAM HUKUKUNDA VASIYET

Yüksek Lisans Tezi

**Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Ercan ESER**

Yozgat-2017

T.C.
BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ KABULÜ

Enstitümüzün Temel İslam Bilimleri numaralı öğrencisi Adem ALBAYRAK'ın hazırladığı “İSLAM HUKUKUNDA VASİYET” başlıklı YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca/...../.....günü saat’te yapılmış,tezin kabulüne OY ÇOKLUĞU/OY BİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Başkan.....

Üye.....

Üye.....

ONAY

Bu tezin Kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nuntarikh ve.....sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../2017

Enstitü Müdürü

(Ünvanı, Adı Soyadı)

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “İSLAM HUKUKUNDA VASIYET” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı dűőecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gűsterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../2017

Adem ALBAYRAK

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.	I
ÖZET	VI
ABSTRACT	VII
KISALTMALAR	VIII
ÖNSÖZ	IX
GİRİŞ	1
A- ARAŞTIRMANIN AMACI.....	1
B- ARAŞTIRMANIN SUNULMASI	1
C- ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ	2

BİRİNCİ BÖLÜM

VASİYET KAVRAMI AMACI TÜRLERİ ve HUKUKİ DAYANAĞI

1.1. Vasiyet Kavramı	4
1.1.1. Vasiyetin Sözlük Anlamı	4
1.1.2. Vasiyetin Terim Anlamı	5
1.1.3. Türk Medeni Kanununda Vasiyetin Tanımı	5
1.1.4. Vasiyet ile Hibe Arasındaki Farklar.....	6
1.1.5. Vasiyetin Bedelli Akitlerden Farklılığı.....	6
1.2. Vasiyetin Sınırlandırılmasına Göre Türleri.....	7
1.2.1. Mutlak Vasiyet.....	7
1.2.2. Mukayyet Vasiyet.....	7
1.2.3. Şarta Bağlı Muallâk Vasiyet	8
1.3. Vasiyetin Miktarına Göre Türleri.....	10
1.3.1. Vasiyet-i Mürsel	10
1.3.2. Vasiyet-i Gayr-ı Mürsel	10

1.4. Vasiyetin Hukuki Dayanağı Amacı ve Hikmeti.....	10
1.4.1. Vasiyetin Hukuki Dayanağı	10
1.4.1.1. Kur'ân-ı Kerim	10
1.4.1.2. Sünnet	13
1.4.1.3. İcmâ'	15
1.4.1.4. Sahabe Kavli	16
1.4.1.5. Akli Delil (İctihât).....	16
1.4.2. Vasiyetin Amacı	17
1.4.2.1. Sosyal Amacı	17
1.4.2.2. Psikolojik Amacı	18
1.4.2.3. Uhrevi / Manevi Amacı	18
1.5. Bağlayıcılık Bakımından Vasiyetin Hükümleri	19
1.5.1. Vasiyetin Vacip (Farz) Olduğunu Savunanlar	19
1.5.2. Vasiyetin Vacip (Farz) Olmadığını Savunanlar	24
1.6. Hüküm Bakımından Vasiyet Türleri.....	26
1.6.1. Hüküm Bakımından Vâcip Olan Vasiyet	26
1.6.2. Hüküm Bakımından Sünnet Olan Vasiyet	27
1.6.2.1. Hz Peygamber'in Malî Vasiyeti	29
1.6.2.2. Hz. Peygamber'in Manevi Vasiyeti.....	30
1.6.3. Müstahap Hükümündeki Vasiyet.....	32
1.6.4. Mubah Hükümündeki Vasiyet	32
1.6.5. Mekruh Hükümündeki Vasiyet.....	33
1.6.6. Haram Hükümündeki Vasiyet.....	33

İKİNCİ BÖLÜM

VASIYETİN RÜKÜN VE ŞARTLARI

2.1. Vasiyetin Rükünleri.....	37
2.1.1. İcâb	37
2.1.1.1. İcâb Şekilleri	37
2.1.1.2. İcâb'ın Geçerlilik Süresi.....	44
2.1.1.3. İcâb'ın Şarta Bağlanması.....	45
2.1.2. Kabul	45
2.1.2.1. Kabul Şekilleri.....	49
2.1.2.2. Vasiyeti Kabul ve Reddetme Zamanı.....	51
2.1.2.3. Vasiyeti Kabul veya Redde Yetkili Olanlar	54
2.1.2.4. Mûsâ Leh'in Kabul veya Redden Dönmesi.....	55
2.1.2.5. Vasiyeti Kabul veya Redden Önce Mûsâ Leh'in Ölmesi	57
2.2. Vasiyetin Şartları	58
2.2.1. Vasiyet Edende Aranılan Şartlar.....	58
2.2.1.1. Ehliyet.....	58
2.2.1.2. Rıza	67
2.2.1.3. Mûsâde Aranılan Nefaz Şartları	68
2.2.2. Vasiyet Edilende Aranılan Şartlar	76
2.2.2.1. Mûsâ Lehte Aranılan Sıhhat Şartları.....	77
2.2.2.2. Mûsâ Lehte Aranılan Nefaz Şartları.....	97
2.2.3. Vasiyet Konusu Olan Malda Aranılan Şartlar.....	98
2.2.3.1. Mûsâ Bihte Aranılan Sıhhat Şartları	98
2.2.3.2. Mûsâ Bihte Aranılan Nefaz Şartları	103

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VASİYETLERİN TEZAHÜMÜ VE VASİYETİ SONA ERDİREN SEBEPLER

3.1. Vasiyetlerin Tezahümü ve Vasiyetten Rücû.....	109
3.1.1 Vasiyetin Terekenin Üçte Birini Kapsaması.....	109
3.1.2. Vasiyetin Terekenin Üçte Birden Çok Olması Durumu.....	109
3.1.2.1. Allah Hakkı Olan Vasiyetlerin Tezahümü.....	109
3.1.2.2. Kul Hakkı Olan Vasiyetlerin Tezahümü.....	112
3.2. Vasiyeti Sona Erdiren Sebepler.....	114
3.2.1. Vasiyetin Mûsîden Kaynaklanan Sebeplerle İptali.....	114
3.2.1.1. Mûsînin Ehliyetini Kaybetmesi.....	114
3.2.1.2. Mûsînin İrtidat Etmesi.....	116
3.2.1.3. Mûsînin Şarta Bağlı Vasiyeti.....	116
3.2.1.4. Mûsînin Dinen Ma'siyet Sayılan Vasiyeti.....	117
3.2.1.5. Mûsînin Vasiyetinden Rücû Etmesi.....	117
3.2.2. Vasiyet Türlerine Göre Geçerli Rücû Şekilleri.....	124
3.2.2.1. Mukayyet Vasiyetten Rücû Şekli.....	124
3.2.2.2. Mutlak Vasiyetten Rücû Şekli.....	125
3.2.2.3. Vasiyet-i Mürseleden Rücû Şekli.....	125
3.2.2.4. Vasiyet-i Gayr-ı Mürseleden Rücû Şekli.....	125
3.2.3. Vasiyetin Mûsa Lehten Kaynaklanan Sebeplerle İptali.....	126
3.2.3.1. Mûsa Lehin Vasiyeti Kabul Etmemesi.....	126
3.2.3.2. Mûsa Lehin Mûsîden Önce Ölmesi.....	126
3.2.3.3. Mûsa Lehin Mûsîyi Öldürmesi.....	127
3.2.3.4. Mûsa Lehin Mûsîye Vasiyetten Sonra Mirasçı Olması.....	128
3.2.4. Vasiyetin Mûsa Bihten Kaynaklanan Sebeplerle İptali.....	129
3.2.4.1. Muayyen Olan Mûsa Bihin Zarar Görmesi.....	129

3.2.4.2.Mûsînin Mûsa Bihi Mûsa Lehe Temlik Etmesi	129
SONUÇ	130
BİBLİYOGRAFYA	131
ÖZGEÇMİŞ.....	134

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
İSLAM HUKUKUNDA VASİYET

Adem ALBAYRAK

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ercan ESER

2017 – Sayfa 140+İV

Jüri: Prof. Dr. Şamil DAĞCI

Yrd. Doç. Dr. Ercan ESER

Yrd. Doç. Dr. Yusuf AKGÜN

Çalışmamızda, vasiyetin tanımı, çeşitleri ve geçerli bir vasiyet olması için, vasiyetin tarafları ve konusu olan mûsi, mûsa leh ve mûsa bihte olması gereken şartlar üzerinde ayrıntılı durulmuştur. Bunun yanında vasiyeti ifsat eden nedenler ve vasiyetten rücû şekillerine değinilerek, mer'i hukukun hükümlerine de atıflar yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Vasiyet, mûsa leh, mûsa bih, icap, kabul, miras

ABSTRACT

Master of Science

İSLAM HUKUKUNDA VASIYET

Adem ALBAYRAK

Supervisor: Assoc Yrd. Doç. Dr. Ercan ESER

2017 – Pages: 150+İV

Jury: Assist: Prof. Dr. Şamil DAĞCI

Assoe. Yrd. Doç. Dr. Ercan ESER

Assoe. Yrd. Doç. Dr. Yusuf AKGÜN

In our work, the definition of the testament, its varieties and the validity of the testament, the sides of the testament and the conditions which should be the subject of the testimony, the good, the good, and the good. In addition, references to the provisions of the law have been made, referring to the causes of the will and the willingness to take the form of remorse.

Key words: will, bñih, bñih, will, accept, inheritance

KISALTMALAR

Bkz.	: Bakınız
bs.	: Baskı
c.c.	: Celle celalühü
Çev.	: Çeviren
D.İ.B.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
ed.	: Editör
İSAM.	: İslam Araştırmalar Merkezi
m.	: Madde
MK.	: Medeni Kanun
R.a.	: Radıyallahü anh
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi vesellem
T.M.K.	: Türk Medeni Kanunu
trc.	: Tercüme
ts.	: Tarihsiz
vb.	: Ve benzeri
vs.	: Ve sair
h.	: Hicri
ö.	: Ölüm Tarihi
b.	: bin
ys	: Basın Yeri Bilinmiyor

ÖNSÖZ

İslam hukukunda vasiyet, fıkıhın “*muamelat*” konuları arasında yer almaktadır. Fıkıh kitaplarında ise “*Kitabu'l – Vesaya*” bölümü içerisinde ele alınmaktadır. Bu konu bazı fıkıh kaynaklarında müstakil bir bölüm halinde incelendiği, bazı kaynaklarda ise “*vasiyet*” başlığı ile birleştirilerek ele alındığı görülmektedir. Bu bakımdan vasiyetle ilgili bütün hükümleri bir kaynakta detaylı olarak görmek mümkün değildir.

Bu çalışmamızı yüksek lisans tez yazım kuralları çerçevesinde hazırlamaya çalıştık. Çalışmamızda bahse konu olan vasiyet, sadece bir fıkıh mezhebinin görüşlerine göre değil, bütün fıkıh mezheplerinin görüşlerine müracaat edilerek mukayeseli olarak ele alınmaya çalışılmıştır. Ayrıca Çağdaş hukukta vasiyet konusu ile ilgili hükümlere yer verilerek İslam hukukuyla karşılaştırma yapmaya çalışılmıştır.

Araştırma süresince düşüncelerine başvurduğum ve her zaman yardım ve desteğini gördüğüm değerli danışmanım Yrd. Doç. Dr. Ercan ESER hocama, ayrıca maddi ve manevi desteklerini daima yanımda hissettiğim eşim ve çocuklarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Adem ALBAYRAK

Yozgat - 2017

GİRİŞ

İslam hukukunda ele alınan muamelat konularının bazıları kamu hakkına “*Hukukullaha*” bazıları ise kul hakkına “*Hukukul- Ibad’a*” karşılık gelir. Vasiyet de her iki alanı ilgilendiren muamelat konularındandır.

İnsanlar bu dünyada Allah’ın emir ve yasaklarına riayet etme konusunda ihmalkâr davranabilmektedirler. Yani emir ve nehiyleri tam olarak yerine getirememektedir. Bu anlamda kamu hakkı olan konularda borçlu gitmemek için üzerine vacip olup ta yapamadığı birçok dinî yükümlülükleri “*farz haccın vasiyeti, keffaretlerin vasiyeti v.b.*” ahiret hayatının selameti için vasiyet etmek isteyebilir. Ayrıca hayatı boyunca birçok insanla sosyal ilişkilere girmesi nedeniyle kul hakkı kapsamında hak hukuk meseleleri olmuş olabilir. Ahiret yurduna kul hakkıyla gitmemek için vasiyet etme gereği duyabilir. Yine insanlar bu dünyada sevdiklerinin huzur ve mutluluğu için maddi ve manevi destek sağlamaktadır. Bu destek yollarından bir tanesi de vasiyettir. Ancak vasiyet ölümden sonra bir teberru hükmünü aldığı ve vârisleri de ilgilendirdiği için, bu konuyla ilgili dinî hükümlerin iyi bilinmesi gerekmektedir.

Çalışmamız, vasiyet hükümlerinin bilinmesi, doğru bir vasiyetin nasıl yapılması gerektiği konusunda yol gösterici olması, ayrıca vasiyetle ilgili sorulara cevap teşkil etmesi bakımından önem arz etmektedir.

A- ARAŞTIRMANIN AMACI

İslam hukukunda bütün muamelat konuları ayrıntılı ele alınırken vasiyet gibi bazı konular, tam manasıyla irdelenmeyip farklı yönlerine atıfta bulunulmuştur. Ayrıca hemen hemen bütün muamelat konuları müstakil eserlerde ayrıntılı olarak incelenerek, konuyla alakalı bütün hükümler bir kitapta toplanmıştır. Bizimde vasiyetle ilgili bu çalışmamızda en önemli amacımız, vasiyet hakkındaki hükümleri elimizden geldiği kadar bir araya getirerek, bu konu hakkında aklında soru işaretleri bulunan kişilere çözümlerini bulabileceği müstakil bir eser meydana getirme hedefi amaçlanmıştır.

B- ARAŞTIRMANIN SUNULMASI

Çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır.

Çalışmamızın ilk bölümünde vasiyet konusu üzerinde durulup, vasiyetin sözlük ve terim anlamları, yine bedelli ve bedelsiz diğer akitlerle benzerlik ve farklılıkları üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulmuştur. Ayrıca vasiyet türleri, vasiyetin hukuki dayanaklarına geniş yer verilmiştir. Yine hüküm bakımından vasiyetlerin çeşitlilikleri örnekleriyle ayrıntılı anlatılmıştır.

İkinci bölümde ise; vasiyetin rükün ve şartları, geçerli bir vasiyet için mûsî, mûsa leh ve mûsa bihte aranan özellikler ayrıntılı olarak irdelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise; birden çok vasiyet de öncelik durumları ayrıntılı bir şekilde açıklandıktan sonra, vasiyeti sona erdiren hususların neler oldukları açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızda yer alan dipnotlarda yazarların isimlerine ve eserlerine ilk defa atıf yapıldığı zaman tam olarak verilmiş ve daha sonraki atıflarda sadece yazarın soyadı ve eserin kısa adı yazılmıştır. Eserde kullanılan kısaltmalar “Kısaltmalar” bölümünde açıklanmıştır.

C- ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

İnsanlar bu dünyada Allah’ın emir ve yasaklarına riayet etme konusunda ihmalkâr davranabiliyorlar. Yani emir ve nehiyleri tam zamanında veya yerinde yapamayabilirler. Bu anlamda kamu hakkı olan konularda borçlu gitmemek için üzerine vacip olupta yapamadığı birçok dinî yükümlülükleri “farz haccın vasiyeti, keffaretlerin vasiyeti v.b.” ahiret hayatının selameti için vasiyet etmek isteyebilir. Ayrıca hayatı boyunca birçok insanlarla sosyal ilişkilere girmesi nedeniyle kul hakkı kapsamında hak hukuk meseleleri olmuş olabilir. Ahiret yurduna kul hakkıyla gitmemek için vasiyet etme gereği duyabilir. Yine İnsanlar bu dünyada sevdiklerinin huzur ve mutluluğu için maddi ve manevi destek olmaktadır. Bu destek olma yollarından bir taneside vasiyettir. Ancak vasiyet ölüm sonrası bir teberru olduğu ve vârisleride alakadar ettiği için, bu konuyla ilgili dini hükümlerin iyi bilinmesi gerekmektedir.

“İslam Hukukunda Vasiyet” isimli bu çalışmamızda, mükelleflerin vasiyet konusunun hükümlerini bilmesi, doğru bir vasiyetin nasıl yapılması gerektiği konusunda mükelleflere çalışmamızın yol gösterici olması, ayrıca vasiyetle ilgili akıllara gelen sorulara cevap mahiyetinde katkıda bulunularak sahil bir vasiyetin nasıl yapılması gerektiği konusunda mükellefleri aydınlatıcı mahiyettedir.

BİRİNCİ BÖLÜM
VASİYET KAVRAMI AMACI TÜRLERİ ve HUKUKİ
DAYANAĞI

1.1. Vasiyet Kavramı

1.1.1. Vasiyetin Sözlük Anlamı

Vasiyet “V-S-Y” kökünden türemiş isim olup, talimat, direktif, emir, tavsiye, dilek, talep, birleştirmek ve bağlamak anlamlarına gelmektedir.¹

Vasiyet kelimesi, sözlükte iki anlam ifade etmektedir.

a) Bir şahsın hayatta ve ölümünden sonra, bir başka şahıstan yapması için bir şeyler istemesi, istenen şeyi yapması için sipariş etmesidir.² Burada vasiyet kelimesi, “*vâsi tayin etmek*” ve “*bir şeyi vasiyet etmeyi*” anlamını içerir. Yine “*falanca şahsa vasiyet ettiğini söyleyen*” kimse onu kendisine vâsi tayin etmiş olduğu anlamına gelir.³ Bu konu fıkıh kitaplarında vesayet başlığı altında incelenmektedir. Yine “*falan kimseye vasiyet etmek*” bir şey ısmarlamaktan daha çok bir şeyler bırakma anlamına gelir. Kur’an-ı Kerim’de de bu iki anlam ifade edilmektedir.⁴

Vasiyet daha çok kişinin, ölümden sonra, küçük çocuklarının ihtiyaçlarını gidermek, kendi işlerini yürütmek ve malını kullanmak üzere çocukları ve malı üzerinde yetki verip bir şahsı kendi yerine geçirmesi anlamına gelir.⁵ Nitekim Arap dilinde, kendinden sonra kalan çocuk, eş vb. diğer yakın akrabaların bakım ve himayesine, bıraktığı terekenin tasarrufunda etkin olmak üzere “*evsaytu lehu*” veya “*ileyhi*” filanı vâsi kıldım denilir. Bu anlamda vasiyet, vâsilik yani visâyet manasına gelecek şekilde kullanılmıştır.⁶

b) Ölümden sonraya bağlı olmak üzere bir nesne yahut naktin bir başkasına izâfe edilmesi anlamında bir temliktir.⁷ Ayette vasiyet bu anlamda kullanılmıştır.⁸

¹ Mutçalı Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul (ts), s. 987.

² İlyas Karşlı, *Arapça- Türkçe Yeni Sözlük* Ensar Yayınları, İstanbul 2013, s. 2100.

³ İbn’i Âbidin. *Reddül-Muhtar Ale’d-Dürri’l-Muhtar*, trc. Mashar Taşkesenlioğlu, Hüseyin Kayapınar, Şamil Yayıncılık, İstanbul 1988, Cilt 17, s. 55.

⁴ “*Ey iman edenler! Birinizin ölümü yaklaştığı zaman, vasiyet sırasında aranızda şahitlik edecek olanlar sizden adaletli iki kişidir...*” (Mâide 5/106.)

⁵ Muhsin Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, Eser Matbaacılık, Samsun 1991, s. 21; Ercan Eser, *Yetimin Şahıs ve Mal Varlığı Üzerindeki Tasarruf*, İlahiyat Yayınları, Ankara, 2016, s. 141-142.

⁶ Vehbe Zuhaylî, *İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi*, Feza Yayıncılık, İstanbul 1994, Cilt 10, s. 134.

⁷ Zuhaylî, *İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 135; İbn Âbidin, *Reddül-Muhtar Ale’d-Dürri’l-Muhtar*, Cilt 17, s. 55

⁸ “*Eğer çocukları yoksa karılarınızın geriye bıraktıklarının yarısı sizindir. Eğer çocukları varsa, bıraktıklarının dörtte biri sizindir. (Bu paylaşırma, ölen karınızın) yaptıkları vasiyetlerin yerine getirilmesi yahut borçlarının ödenmesinden sonradır. Eğer sizin çocuğunuz yoksa bıraktığınızın dörtte biri onlarındır. Eğer çocuğunuz varsa, bıraktığınızın sekizde biri onlarındır. (Yine bu paylaşırma) yaptığınız vasiyetin yerine getirilmesinden yahut borçlarınızın ödenmesinden sonradır.*(Nisa 4/12)

1.1.2. Vasiyetin Terim Anlamı

İslam hukukuna göre vasiyet: Kişinin bir malı veya menfaati, ölümden sonra teberru maksadıyla karşılıksız bir şahsa veya bir hayır kurumuna temlik etmesidir.⁹ Teberru yoluyla verilen şey, bir obje olduğu gibi bir menfaat de olabilir.¹⁰

1.1.3. Türk Medeni Kanununda Vasiyetin Tanımı

Türk Medeni Kanun'unda hukuki işlemler ve tasarruflar; sağlar arası hukuki işlemler ve tasarruflar ve ölüme bağlı hukuki işlemler ve tasarruflar olmak üzere ikiye ayrılır.¹¹ Türk Medeni Kanun'unun 502. maddesi ile başlayan ikinci bölümünde kişinin ölümünden sonra da malları üzerinde iradesine uygun olarak fiili ve hukuki sonuç doğuracak ölüme bağlı tasarruflarda bulunabilme imkânı getirilmiştir.¹² Bu anlamda vasiyet: Bir şahsın hiçbir zorlamaya maruz kalmaksızın ölümünden sonra olmasını arzuladığı, tek taraflı bir hukuki muamele olup, vasiyeti yapanın ölümüyle yani maksadını açıklama imkânı, düzeltme imkânı ortadan kalktıktan sonra yürürlüğe giren bir tasarruftur.¹³

Medeni Kanun'a göre, iki türlü ölüme bağlı tasarruf şekli vardır. Bunlar: vasiyetname ve miras mukavelesidir.

Vasiyetname, mûsînin ölümüne bağlı tek taraflı bir hukuki muameledir. Burada sadece vasiyet edenin irade beyanı önemli olup, lehine vasiyet edilenin irade beyanına ve kabulüne bağlı değildir.¹⁴ Dolayısıyla mûsî, bir şahsa bağlılığı olmadığı için vasiyetinden dönme ve vasiyetini değiştirme imkânına sahiptir.¹⁵

Bir başka ölüme bağlı tasarruf olan miras mukavelesi ise; tek taraflı irade beyanıyla olmayıp, iki veya daha çok şahısla karşılıklı rıza esasına göre yapılan bir hukuki muameledir. Ayrıca, miras mukavelesinde vasiyet edenin mirasından dönme

⁹ Ömer Nasuhi, Bilmen, *Hukuk'ı İslâmiyye ve Istilahat'ı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1985, Cilt 5, s. 115; Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İz Yayıncılık, İstanbul 2009, Cilt 1, s. 433; Celal Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslâm Fıkhi*, Kervan yayımları, Konya 2013, Cilt 3, s. 429; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 135.

¹⁰ Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 135.

¹¹ M. Kemal Oğuzman, *Miras hukuku*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995, s. 104

¹² Safa Koçoğlu, *Türk Medeni Kanununda Vasiyetname ve Vasiyetname Türleri*, Akademik Bakış Dergisi, Sayı 34, Ocak-Şubat, 2013, s. 1.

¹³ Zahit İmre, *Türk Miras Hukuku*, Sönmez Neşriyat, İstanbul 1960, Cilt 1, s. 130; Ali Naim İnan, Şeref Ertaş, *Türk Medeni Kanunu Miras Hukuku*, Beta Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2000, s. 110; Oğuzman, *Miras Hukuku*, s.108.

¹⁴ İmre, *Türk Miras Hukuku*, Cilt 1, s.132.

¹⁵ İnan, Ertaş, *Türk Medeni Kanunu Miras Hukuku*, s. 114; İmre, *Türk Miras Hukuku*, Cilt 1, s.132.

veya değiştirme imkânı da ancak karşılıklı rızaya dayanır. Yoksa mûsî vasiyetinden hiçbir şekilde vazgeçemez.¹⁶

Miras mukavelesi; Medeni Kanun’umuzda, ölüme bağlı bir tasarruf olmakla birlikte, İşlâm Hukuk’unda ki vasiyetten birçok yönüyle ayrılmasından dolayı bundan sonra bu hukuki muameleye atıfta bulunmamak yerinde olacağından bir daha bahsi geçmeyecektir.

1.1.4. Vasiyet ile Hibe Arasındaki Farklar

Vasiyet ivazsız (bedelsiz, karşılıksız) bir temlik olması bakımından hibeye benzemekle birlikte, zaman bakımından hibeden ayrılmaktadır. Çünkü hibe hemen gerçekteşen teberru türüdür. Yani hibenin teslim alınıp zimmete katılması hemen gerçekteşmiş olur.¹⁷ Bedelsiz (ivazsız) temlik akdi olan hibenin geçerli olması, ancak hibe edilen şahsın hibe edilen malı hemen mülkiyetine geçirmesiyle mümkün olur.¹⁸ Vasiyette ise vasiyet edilen şeyin temliki vâsînin ölümünden sonra gerçekteşir.

Vasiyetle hibe arasındaki bir diğer fark ise; hibede temlik edilen şahsa ayni ve nakdî bir menfaat sağlanır. Vasiyette ise, vasiyet edilen şahsa bir menfaat sağlanabileceği gibi, bir sorumluluk da yüklenmiş olunabilir.¹⁹ Vâsî, malvarlığını bırakabileceği gibi kendisinin oruç ve yemin kefaretinin ödenmesini vasiyet edebilir ya da cenazesinin yıkanmasını, cenaze namazının kıldırılmasını vasiyet etmiş olabilir.

1.1.5. Vasiyetin Bedelli Akitlerden Farklılığı

Vasiyet, kısmı bir bedelli akit olan ibradan da ayrılmaktadır. Çünkü ibra, alacaklının alacağı oranında alacağından vazgeçip, borçluya alacağını hemen temlik etmesi ve borcun borçluya bağışlanmasıdır.²⁰ Hibede ise temlik, hemen gerçekteşmekle birlikte, önceden yapılmış herhangi bir anlaşma olmaksızın gerçekteşir.

Vasiyet, ivazlı (bir bedel karşılığı) olan satış ve icare gibi kişiye menfaat sağlayan akitlerden de ayrılır. Çünkü vasiyette karşılık olarak bir şey beklenmez ve

¹⁶ İnan, Ertaş, *Türk Medeni Kanunu Miras Hukuku*, s. 114; İmre, *Türk Miras Hukuku*, Cilt 1, s.133.

¹⁷ Seyyit Sâbık, *Fıkhu’s- Sünne*, trc. Mehmet Yılmaz, Pınar Yayınları, İstanbul 2011, Cilt 4, s. 301.

¹⁸ Karaman, *Mukayeseli İşlâm Hukuku*, Cilt 3, s. 64.

¹⁹ Sâbık, *Fıkhu’s- Sünne*, Cilt 4, s. 301.

²⁰ Karaman, *Mukayeseli İşlâm Hukuku*, Cilt 2, s. 554.

alınmaz. Ancak vasiyette dünyevi menfaat beklenmemekle birlikte uhrevi bir karşılık beklendiğinden dolayı manevi bir ivazlı akit şeklinde düşünülebilir.²¹

1.2. Vasiyetin Sınırlandırılmasına Göre Türleri

1.2.1. Mutlak Vasiyet

Bu vasiyet türü, belirli (muayyen) bir hadise, zaman veya yer ile kayıtlanmamış,²² bir şarta bağlanmamış vasiyet türüdür. Kişi malının bir miktarını bir şahsa veya kuruma vasiyet etmesiyle bu vasiyet gerçekleşir.²³ Bu tür vasiyetlerde "*musa bih'in*" (temlik edilen mal veya menfaat), "*musa leh*" (kendisine vasiyet edilen şahıs) tarafından temlik için herhangi bir zaman, yer veya bir şart öne sürülmediği için, musî'nin (vasiyet edenin) ölümüyle birlikte vasiyet geçerlilik kazanır.

Türk Medeni Kanunu'nda da, ölüme bağlı tasarruf herhangi bir şarta bağlanmadan yapılabilir. Yapılan vasiyet mûsînin ölümüyle birlikte hemen hukuki bir sonuç doğurur.²⁴

1.2.2. Mukayyet Vasiyet

Bu tür vasiyetler mutlak vasiyetten farklı olarak; bir hadise, zaman veya yer ile kayıtlanmış olan vasiyettir.²⁵ Kişinin "*şu seyahatimde veya herhangi bir beldeyi işaret ederek, şu yerde ölürsem şu miktar malımı veya paramı şu şahsa vasiyet ediyorum.*" diye yapmış olduğu vasiyetler buna örnek gösterilebilir. Bu tür vasiyetlerde vâsî, vasiyetini belli bir olay, zaman ve mekân ile kayıtlandırmış olmaktadır.

Türk Medeni Hukuku'nda, vasiyet belirtilen şartlara bağlanmıştır:

²¹ Osman Keskiöğlü, *Fıkıh Tarihi ve İslâm Hukuku*, DİB Yayınları, Ankara 1984, s. 190.

²² Bilmen, *Hukuk'ı İslâmiyye ve Istılahat'ı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 115; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Akçağ Yayınları, İstanbul 1986, Cilt 13, s. 170

²³ Zuhaylî, *İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 135; Bilmen, *Hukuk'ı İslâmiyye ve Istılahat'ı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s.115.

²⁴ Mehmet Ayan, *Miras Hukuku*, Mimoza Yayınları, Konya 2002, s. 69.

²⁵ Zuhaylî, *İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 135; Bilmen, *Hukuk'ı İslâmiyye ve Istılahat'ı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 115; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 170.

a) Vasiyet geleceğe ilişkin ve gerçekleşmesi objektif olarak şüpheli olan hadisenin olması “*taliki*” şartına bağlanmasıyla olur.²⁶ Mesela, bir şahsa askerliğini yapma şartıyla vasiyette bulunmak veya üniversite kazanma şartıyla vasiyette bulunmak taliki şarta örnek gösterilebilir. Şart gerçekleşirse vasiyet geçerli olur, gerçekleşinceye kadar askıda kalır.²⁷ Ayrıca vasiyetin muteber olması için, taliki şartın gerçekleşme zamanında mûsînin hayatta olması gerekir.²⁸

b) Ölümüne bağlı tasarrufun (vasiyet) geçerliliğini kaybetmesi, “*infisahî*” geleceğe ilişkin ve gerçekleşme ihtimali olan bir şarta bağlanması şeklinde de olur.²⁹ Mesela, kumar oynamaması veya ömür boyu namazı kılması kaydıyla bir şahsa vasiyette bulunulabilir. Kendisine vasiyet edilen kişi, şarta aykırı eylemlerde bulunursa; vasiyet geçersiz olur ve miras bırakılan terekenin, mûsînin ölümü anındaki mirasçılara iade edilmesi gerekir.³⁰

1.2.3. Şarta Bağlı Muallâk Vasiyet

Bu tür vasiyet mukayyet vasiyete benzemekle birlikte, vasiyetin kayıtlanma biçimi bakımından ondan farklılık gösterir. Muallâk vasiyet, herhangi bir şarta bağlanmış olan vasiyetlerdendir.³¹ Kişinin “*şu hastalıktan kurtulursam veya oğlum sağ salim askerden gelirse şu miktar malımı veya paramı şu şahsa vasiyet ediyorum.*” demesi şarta bağlı (muallâk) vasiyete örnek gösterilir. Bu tür vasiyette şartın sâhîh olması gerekmektedir.

Şartın sâhîhliği ile “*Vasiyet edenin veya edilenin ya da başkalarının maslahatına uygun olması ve şeri’atın yasaklamadığı ve şer’i amaçlara aykırı olmaması kastedilir.*”³² Mûsâ lehin, mûsâ bihi temlik etmek için öne sürdüğü meşru şart gerçekleşmişse vasiyetin yerine getirilmesi vacip olur. Yine temlik için öne sürülen şart ile amaçlanan maslahat ortadan kalkar veya şart hukuken sahîh olmazsa, öne sürülen şart kendiliğinden düşer ve ona uymak vacip olmaz.³³

²⁶ Ayan, *Miras Hukuku*, s. 70; İnan, Ertaş, *Türk Medeni Kanunu Miras Hukuku*, s. 172.

²⁷ İmre, *Türk Miras Hukuku*, Cilt 1, s. 242; Ayan, *Miras Hukuku*, s. 70; İnan, Ertaş, *Türk Medeni Kanunu Miras Hukuku*, s. 173.

²⁸ İnan, Ertaş, *Türk Medeni Kanunu Miras Hukuku*, s. 174.

²⁹ Ayan, *Miras Hukuku*, s. 71.

³⁰ Ayan, *Miras Hukuku*, s. 71; İnan, Ertaş, *Türk Medeni Kanunu Miras Hukuku*, s. 174.

³¹ Bilmen, *Hukuk’ı İslâmiyye ve Istılahat’ı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s.116; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 170.

³² Sâbık, *Fıkhu’s- Sünne*, Cilt 4, s. 306.

³³ Sâbık, *Fıkhu’s- Sünne*, Cilt 4, s. 306.

Vasiyet için meşru olmayan şartları şu iki örnekle açıklamak mümkündür:

a) Dinen meşru olmayan ve toplumun değerlerine aykırı bir şart koşturur. Kişi başkasına, şu arazideki ormanı yakarsan malımın veya terekemin üçte biri senindir diye şart koşarsa bu şart, dinen meşru olmadığı için yapılan vasiyet geçersizdir.

b) Vasiyet edenin veya edilenin dini ve insani değerlere uygun olmayan bir şart ileri sürmesidir. Örneğin; “*kolunu kesersen veya ömür boyu oruç tutmazsan malımın veya terekemin şu kadarını sana vasiyet ediyorum.*” demek, dinen haram sayılan şartla yapılan vasiyet olduğu için geçersizdir.³⁴

Türk Medeni Kanunu’nda, ölüme bağlı tasarruflar daha önceden geçtiği gibi şartlı yapılması mümkündür. Ancak öne sürülen şartlar İslâm Hukuku’nda olduğu gibi, belli özelliklere sahip olması gerekir. Şartlar, hukuka ve genel ahlaka aykırı olamayacağı gibi böyle şartlarla yapılan vasiyetler hükümsüzdür.³⁵ Bununla birlikte öne sürülen şartlar hukuka, ahlaka, adaba aykırı olsa bile vasiyet, kendiliğinden hükümsüz olmayıp, varislerin şikâyeti ve mahkemenin vereceği kararla hükümsüz olur.³⁶ Bunun sebebi, mûsînin iradesine saygı duymak isteyen mirasçılara, irade hukukken sakat olsa da iptal davası açmayarak mûsînin son arzusunu yerine getirme imkânı vermektir.³⁷

Ayrıca, Medeni Kanun, “*anlamsız veya yalnız başlarına rahatsız edici nitelikte olan koşullar ve yüklemeler yok sayılır*”³⁸ kuralıyla, öne sürülen bu nevi şartları yok hükmünde saymıştır. Böyle durumlarda vasiyet muteber, şart kendiliğinden hükümsüz olup, vasiyetin iptalini talep ve dava etmeye gerek yoktur.³⁹ Aynı şekilde mûsî kanuna, ahlaka ve adaba aykırı olmayan ancak gerçekleşmesi imkânsız şartlar öne sürmüştü bu şartlar yok hükmünde olup, vasiyet geçerlidir.⁴⁰ Örneğin, mûsî vasiyete malik olması için mûsâ lehten, cesedini Venüs gezegenine defnetmesini şart koşarsa şart geçersiz ancak vasiyet devam eder.

³⁴ Zuhaylı, *İslâm Fıkı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 147.

³⁵ Oğuzman, *Miras hukuku*, s. 147.

³⁶ İmre, *Türk Miras Hukuku*, Cilt 1, s. 242; İnan, Ertaş, *Türk Medeni Kanunu Miras Hukuku*, s. 170.

³⁷ İnan, Ertaş, *Türk Medeni Kanunu Miras Hukuku*, s. 113.

³⁸ MK. m. 516.

³⁹ İmre, *Türk Miras Hukuku*, Cilt 1, s. 244; Ayan, *Miras Hukuku*, s. 70.

⁴⁰ İmre, *Türk Miras Hukuku*, Cilt 1, s. 244; İnan, Ertaş, *Türk Medeni Kanunu Miras Hukuku*, s. 171.

1.3. Vasiyetin Miktarına Göre Türleri

1.3.1. Vasiyet-i Mürsel

Mûsâ bih'in "vasiyet olunan" miktarı belirli olup; sülüs, rubu, südüs gibi terekeye oranla miktarı belirlenmeyen vasiyetlerdir.⁴¹ Herhangi bir şahsa yüz bin Türk lirası vasiyet edilmesi buna örnek gösterilebilir. Burada vasiyet miktarı belli olmakla birlikte, vasiyetin terekeye oranı belirlenmemiştir.

1.3.2. Vasiyet-i Gayr-ı Mürsel

"Mûsâ bih'in miktarı, belli olmayıp sülüs, rubu, südüs gibi kesir ile mukayyet olan vasiyetlerdir."⁴² Örneğin, mûsînin bir şahsa veya bir müesseseye malının üçte birini veya dörtte birini oran söyleyerek vasiyet etmesi vasiyet-i gayrî mürsel olarak tanımlanır.

1.4. Vasiyetin Hukuki Dayanağı Amacı ve Hikmeti

1.4.1. Vasiyetin Hukuki Dayanağı

Vasiyet hukuki olarak; kitap, sünnet, icmâ ve akli delillere dayanmaktadır. Fıkîh kitaplarında vasiyet konusu farklı yönlerine atıflar yapılarak incelenmiştir. Yukarıda belirtilen vasiyetin hukuki dayanaklarını sırasıyla incelemeye çalışacağız.

1.4.1.1. Kur'ân-ı Kerim

Kur'ân-ı Kerim'de mirasla ilgili ayetler henüz inzal olmadan önce, Bakara suresinde ki *كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِن تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةَ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا* "Birinize ölüm geldiği zaman, eğer bir hayır bırakacaksa anaya, babaya, yakınlarına uygun bir biçimde vasiyet etmek Allah'tan korkanlar üzerine bir borçtur"⁴³ ayetiyle kişinin servetinden ana, baba ve akrabalarına bir miktar vasiyette bulunması emredilmiştir. Nisâ Sûresi'ndeki mirasla ilgili ayetlerde mirasa hak sahibi olan kimselerin payları net olarak belirlenmiş, Hz Peygamberimiz'de *انَّ الله قسم لكلِّ وارث* "Allah her hak sahibine hakkını vermiştir. Bundan

⁴¹ Bilmen, *Hukuk'ı İslâmiyye ve Istılahat'ı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 115; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 169.

⁴² Bilmen, *Hukuk'ı İslâmiyye ve Istılahat'ı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 115; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 169.

⁴³ Bakara 2/180.

sonra varise vasiyet yoktur”⁴⁴ buyurarak, Bakara Sûresi'ndeki ayet nesh edilmiştir.⁴⁵ Fakat mirastan payı olmayan akraba, yoksullara ve hayır müesseselerine vasiyet etme hakkı devam etmektedir. Dolayısıyla kişi, servetini istediği yere vasiyet edebilir.

Kur'ân'da neshi kabul etmeyen Ebu Müslim el İsfehani (ö-934),⁴⁶ Kadi Beydavi (ö-1286), Reşit Rıza (ö-1935) ve Muhammed Abduh (ö-1905)⁴⁷ gibi müfessirler, miras ayetiyle vasiyetin çelişmediğini, nesh edilmediğini hatta vasiyetin hükmünün bâkiliğini teyit ettiğini savunurlar.

Seleften bazı müfessir ve bazı İslam hukukçularına göre ise vasiyetin hükmü, miras ayetlerinin gelmesiyle tamamen nesh edilmeyip vârisler hakkında hükümsüz kılınmış, ancak vâris olmayan akrabalar hakkındaki hüküm baki kalmıştır.⁴⁸ “Hasan-ı Basri (ö-728), Mesruk (ö-683), Dahhâk (ö-686) ve İbn-i Ziyat (ö-661) gibi âlimler bu görüşü benimsemiş; vasiyetle ilgili ayetin neshi, tümel ve genel olmayıp tikel olduğunu ifade etmişlerdir.”⁴⁹

Vasiyetin caiz olduğunu savunan müfessirler ve İslam hukukçuları aşağıdaki ayetleri esas almışlardır:

*“Her kim bunu işittikten ve kabullendikten sonra vasiyeti değiştirirse, günahı onu değiştirenleredir. Şüphesiz Allah “her şeyi” işitir ve “her şeyi” bilir.”*⁵⁰

*“Her kim, vasiyet edenin haksızlığa yahut günaha meyletmesinden endişe eder de “alâkalıların” aralarını bulursa kendisine günah yoktur. Şüphesiz Allah çok bağışlayan hem de esirgeyendir”*⁵¹

يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَتْهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ

⁴⁴ İbni Mace, Vesâya 6. *Sünen-i İbni Mace Tercüme ve Şerhi*, trc. Haydar Hatipoğlu, Karaman Yayınları, İstanbul 1992, Cilt 7, s. 392.

⁴⁵ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Şura-Çelik Yayınları, İstanbul 1993, Cilt 1, s. 485.

⁴⁶ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Cilt 1, s. 486.

⁴⁷ Süleyman Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, Yeni Ufuk Neşriyat, İstanbul 1995, Cilt 1, s. 258.

⁴⁸ Seyyid Kutub, *Fizilal-il-Kur'an*, trc. M. Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüler, Bekir Karlığa, Hikmet Yayınları, İstanbul 1972, Cilt 1, s. 346.

⁴⁹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Cilt 1, s. 484.

⁵⁰ Bakara 2/181.

⁵¹ Bakara 2/182.

الثَّلَاثُ فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِأُمَّهِ السُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةِ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنِ آبَائِكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفَعًا فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا

“Allah size, çocuklarınız hakkında, erkeğe, kadının payının iki misli “miras vermenizi” emreder. 'Çocuklar' ikiden fazla kadın iseler, ölünün bıraktığının üçte ikisi onlarıdır. Eğer yalnız bir kadınsa yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa, ana-babasından her birinin mirastan altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok da ana-babası ona vâris olmuş ise, anasına üçte bir düşer. Eğer ölenin kardeşleri varsa, anasına altıda bir düşer. Bütün bu paylar ölenin yapacağı vasiyetten ve borçtan sonradır. Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin size, fayda bakımından daha yakın olduğunu bilemezsiniz. Bunlar Allah tarafından konmuş farzlardır, 'paylardır'. Şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir.”⁵²

وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمْ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَنَّ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةِ يُوصِيَنَّ بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَلَهُنَّ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَنَّ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ النُّصْبُ مِمَّا تَرَكَنَّ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةِ تُوصُونَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَإِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً أَوْ امْرَأَةٌ وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ فَإِنْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثَّلَاثِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةِ يُوصَى بِهَا أَوْ دَيْنٍ غَيْرَ مُضَارٍّ وَصِيَّةً مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ

“Yapacakları vasiyetten ve borçtan sonra eşlerinizin, eğer çocukları yoksa bıraktıklarının yarısı sizindir. Çocukları varsa bıraktıklarının dörtte biri sizindir. Çocuğunuz yoksa sizin de, yapacağınız vasiyetten ve borçtan sonra, bıraktığının dörtte biri onlarıdır 'zevcelerinizindir'. Çocuğunuz varsa, bıraktığının sekizde biri onlarıdır. Eğer bir erkek veya kadının, ana babası ve çocukları bulunmadığı halde 'kelâle şeklinde' malı mirasçılara kalırsa ve bir erkek yahut bir kız kardeşi varsa, her birine altıda bir düşer. Bundan fazla iseler üçte bire ortaklırlar. 'Bu taksim' yapılacak vasiyetten ve borçtan sonra, kimse zarara uğramaksızın 'yapılacak' tır. Bunlar Allah'tan size vasiyettir. Allah her şeyi hakkıyla bilendir, hâlimdir.”⁵³

تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

⁵² Nisâ 4/11.

⁵³ Nisâ 4/12

“Bunlar, Allah'ın 'koyduğu' sınırlardır. Kim Allah'a ve Peygamberine itaat ederse Allah onu, zemininden ırmaklar akan cennetlere koyacaktır; orada devamlı kalıcıdırlar; işte büyük kurtuluş budur.”⁵⁴

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنَكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدُكُمْ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ أَوْ آخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ صَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَأَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْسِبُونَهُمَا مِنْ بَعْدِ الصَّلَاةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ إِنْ أَرْتَبْتُمْ لَا نَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللَّهِ إِنَّا إِذًا لَمِنَ الْآثِمِينَ

“Ey iman edenler! Birinize ölüm gelip çatınca vasiyet esnasında içinizden iki adalet sahibi kişi aranızda şahitlik etsin. Yahut seferde iken başınıza ölüm musibeti gelmişse sizden olmayan, başka iki kişi 'şahit olsun'. Eğer şüpheye düşerseniz o iki şahidi namazdan sonra alı kor, 'Bu vasiyet karşılığında hiçbir şeyi satın almayacağız, akraba (menfaatine)'de olsa; Allah 'için yaptığımız' şahitliği gizlemeyeceğiz, 'aksini yaparsak' bu takdirde biz elbette günahkârlardan oluruz diye Allah üzerine yemin ettirirsiniz.”⁵⁵

1.4.1.2. Sünnet

Vasiyetin Hz Peygamber'in aşağıda belirtilen hadislerinde de yer aldığı görülmektedir.

مَا حَقُّ امْرِئٍ مُسْلِمٍ لَهُ شَيْءٌ يُوصِي فِيهِ أَنْ يَبِيَّتَ لَيْلَتَيْنِ إِلَّا وَوَصِيَّتُهُ مَكْتُوبَةٌ عِنْدَهُ

“Hakkında vasiyet edebileceği bir malı bulunan Müslüman kimsenin, vasiyeti yanında yazılı olmaksızın iki gece geçirmeye hakkı yoktur.”⁵⁶ “Hiç kimse vasiyeti yazılı olmadan üç gece geçirmesin”⁵⁷

وعن ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلَّذِينَ وَالُوا قَرَبِينَ، وَكَانَتْ الْوَصِيَّةُ كَذَلِكَ حَتَّى نَسَخَتْهَا آيَةُ الْمِيرَاثِ

⁵⁴ Nisâ 4/13

⁵⁵ Mâide 5/106

⁵⁶ Buhari, Vesaya 1; Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâtîfi'z-Zebîdî, *Sahîh'i Buhârî Muhtasarı Tecrid'i Sarîh*, Mütercim ve Şârihi, “Kamil Miras”, DİB Yayınları, 8. Baskı, Vesaya, Cilt 8, s. 203; Müslim, Vasiyet 4; Muvatta, Vasiyet, 1; Ebu Davut, Vesaya 1; Tirmizi, Cenaiz 5; Nesa'i, Vesaya 1; Muhammed b. Süleyman er-Rudâni, *Cem'ul-Fevaid min Cam'il- Usul ve Mecma'iz-Zevaid*, trc. Naim Erdoğan, Ocak Yayıncılık, İstanbul, 1. Baskı, 2005, Cilt 5, s. 203; İbn Hacer el-Askalani, *Bulugu'l-meram min edilleti'l-Ahkam*, şerh: “Safiyurrahman Mübarek Furi”, trc. Betül Bozali, Zemin Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 376.

⁵⁷ Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, VIII, 502; Ebu Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybani el-Mervezi, *Müsned*, trc. Hüseyin Yıldız, Hasan Yıldız, Zekeriyâ Yıldız, Ocak Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul 2014, Cilt 11, s. 475.

İbnu Abbas (r.a) “Ölen, mal bırakmışsa ebeveyn ve akrabalarına vasiyette bulunsun...”⁵⁸ ayetinin miras ayeti nesh edilinceye kadar vasiyetin devam ettiğini bildirmiştir.⁵⁹

عن سعد بن أبي وقاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: جَاءَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعُودُنِي عَامَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ مِنْ وَجَعِ اشْتَدَّ بِي. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ: بَلَغَ بِي مِنَ الْوَجَعِ مَا تَرَى، وَأَنَا ذُو مَالٍ، وَلَا يَرْتُنِّي إِلَّا ابْنَةٌ لِي، أَفَأَتَصَدَّقُ بِثُلْثِي مَالِي. قَالَ: لَا. قُلْتُ: فَالْشُّطْرُ؟ قَالَ: لَا. قُلْتُ: فَالْثُلُثُ؟ قَالَ: الْثُلُثُ، وَالثُّلُثُ كَثِيرٌ، إِنَّكَ إِنْ تَدَرَ وَرَثَتَكَ أَغْنِيَاءَ خَيْرٌ مِنْ أَنْ تَدَرَهُمْ عَالَةً يَتَكَفَّنُونَ النَّاسَ، وَإِنَّكَ لَنْ تُنْفِقَ نَفَقَةً تَبْتَغِي بِهَا وَجْهَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ إِلَّا أُجِرْتَ بِهَا حَتَّى مَا تَجْعَلُ فِي امْرَأَتِكَ، قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ! أَخْلَفُ بَعْدَ أَصْحَابِي؟ قَالَ: إِنَّكَ لَنْ تُخْلَفَ فَتَعْمَلَ عَمَلًا تَبْتَغِي بِهِ وَجْهَ اللهِ إِلَّا أزدَدْتَ بِهِ دَرَجَةً وَرُفْعَةً، وَلِعَلَّكَ أَنْ تُخْلَفَ حَتَّى يَنْفَعَكَ اللهُ بِكَ أَقْوَاماً وَيَضُرَّ بِكَ آخَرِينَ.

Sa'd İbnu Ebi Vakkas “radiyallahu anh” anlatıyor: "Resulullah "aleyhissalâtu vesselâm" Veda Haccı senesinde, bende şiddet peyda eden bir ağrı sebebiyle yatmakta olduğum hastalığım için bana geçmiş olsun ziyaretine geldi:

- "Ey Allah'ın Resülü! Gördüğümüz gibi ağrım çok şiddetlendi. Ben mal mülk sahibi bir kimseyim. Bana varis olacak tek kızımdan başka kimsem yok. Malımın üçte ikisini tasadduk etmek istiyorum!" dedim. Hemen 'Hayır, olmaz!' buyurdular."

"Yarısı? "dedim. Yine 'olmaz!' buyurdular."

"Üçte biri?" dedim.

"Üçte birini mi? Üçte bir de çok. Senin varislerini zenginler olarak bırakman, halka ihtiyaçlarını açan fakirler olarak bırakmandan daha hayırlıdır. Sen aziz ve celil olan Allah'ın rızasını arayarak her ne harcarsan -hatta bu, hanımının ağzına koyduğun bir lokma bile olsa- mutlaka onun sebebiyle mükâfaatlanacaksın" buyurdular.

Ben: "Ey Allah'ın Resülü, ben arkadaşlarımdan sonra burada kalacak mıyım?" dedim.

"Eğer geri kalır, kendisiyle Allah'ın rızasını düşündüğün bir amel yapacak olursan bu ameller sebebiyle mutlaka derecen artacak, merteben yükselecektir. Şunu

⁵⁸ Bakara 2/180

⁵⁹ Ebu Davut, Vesaya 5.

da söyleyeyim. Sen daha yaşayacaksın. Öyle ki Allah seninle bir kısım kavimlere hayır ulaştıracak, diğer bir kısımlarına da şer" buyurdular.⁶⁰

إِنَّ اللَّهَ تَعَالَىٰ أَعْطَىٰ كُلَّ ذِي حَقٍّ حَقَّهُ، وَلَيْسَ لَوَارِثٍ وَصِيَّةٌ.

Peygamberimiz "Allah Teâla hazretleri her hak sahibine hakkını verdi. Bu sebeple varislerden biri lehine vasiyet yoktur." buyurmuşlardır.⁶¹

وعن طلحة بن مصرف قال: سَأَلْتُ ابْنَ أَبِي أَوْفَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. هَلْ أَوْصَى النَّبِيُّ قَالَ: . قُلْتُ: فَكَيْفَ كَتَبَ عَلَى النَّاسِ الْوَصِيَّةَ، أَوْ أَمَرَ بِهَا وَلَمْ يُوصِ؟ قَالَ: أَوْصَى بِكِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى.

Talha İbnu Musarrıf anlatıyor: "İbnu Ebi Evfa 'radiyallahu anh'ya: "Resulullah vasiyette bulundu mu?" diye sordum.

"Hayır" dedi. Ben tekrar:

"Öyleyse, kendi vasiyette bulunmaksızın halka nasıl vasiyeti farz kılar veya emreder?" dedim.

"Kitâbullâh'ı vasiyet etti!" diye cevap verdi."⁶²

إِنَّ اللَّهَ تَصَدَّقَ عَلَيْكُمْ بِثَلَاثِ أَمْوَالِكُمْ فِي آخِرِ أَعْمَارِكُمْ زِيَادَةً فِي أَعْمَالِكُمْ فَضَعَوْهُ حَيْثُ أَحْبَبْتُمْ شَيْئًا أَوْ قَالَ حَيْثُ أَحْبَبْتُمْ

"Allah (c.c) ömrünüzün sonlarına doğru amellerinizi artırmanız için mallarınızın üçte birini size sadaka vermeniz için etmiştir. Siz de bunu istediğiniz yere bırakabilirsiniz."⁶³

1.4.1.3. İcmâ'

İslam hukukçuları vasiyetin meşru olduğu konusunda icmâ' etmişlerdir.⁶⁴ Vasiyetin hükmü konusunda farklı görüşler olmakla birlikte, Rasul-i Ekrem'in zamanından günümüze kadar hiçbir İslam hukukçusu, vasiyeti inkâr etmemiştir. Bu suretle vasiyet icmâ' deliliyle de teyit edilmiştir.⁶⁵

⁶⁰ Buhari, Vesaya 2; er-Rudani, *Cem'ul-Fevaid min Cam'il- Usul ve Mecma'iz-Zevaid*, Cilt 5, s. 207; Müslim, Vasiyet 5; Ebu Davut, Vesaya 2; Nesai, Vesaya 3; el-Askalani, *Bulugu'l-meram min edilleti'l-Ahkam*, s. 376.

⁶¹ Tirmizi, Vesaya 5; Nesai, Vesaya 5.

⁶² İbni Mace, Vesaya 1; er-Rudani, *Cem'ul-Fevaid min Cam'il- Usul ve Mecma'iz-Zevaid*, Cilt 5, s. 208; Buhari, Vesaya 1; Müslim, Vasiyet 6; Tirmizi, Vesaya 4; el-Askalani, *Bulugu'l-meram min edilleti'l-Ahkam*, s. 377.

⁶³ İbn Mace, Vesaya 5; el-Askalani, *Bulugu'l-meram min edilleti'l-Ahkam*, s. 377.

⁶⁴ Sâbık, *Fıkhü's- Sünne*, Cilt 4, s. 303; Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 19.

⁶⁵ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 1, s. 434.

1.4.1.4. Sahabe Kavli

Sahabiler mallarından üçte bir oranını aşmamak kaydıyla vasiyet ederlerdi. Nitekim sahabeden Enes'in (r.a) rivayetine göre, vasiyet başına şöyle yazılırdı:

" (Bismillahirrahmanirrahim. Bu falan oğlu falanın vasiyetidir. Allah'tan başka ilah olmadığına, O'nun tek ve ortaksız olduğuna şahadet ederim. Muhammed'in onun kulu ve Rasulü olduğuna da şahitlik ederim. Kıyamet saati şüphe yoktur ki gelecektir. Allah kabirde olanları diriltecektir. Mal bırakan, Allah'tan korkarak ailesine vasiyet etsin. Eğer mü'min iseler Allah ve Rasulüne itaat ederek aralarını ıslah ederler. Onlara İbrahim ve Yakup'un oğullarına yaptığı "Allah size din göndermiştir. Mü'min olmaktan başka şekilde ölmeyin" tavsiyesini vasiyet etsin,)"⁶⁶

Sahabenin bir kısmı Hz Peygamber'in hem sağlığında hem de vefatından sonra vasiyet etmiştir. Nitekim "Hamza b Abdulmuttalib'in (r.a) Uhut savaşında Zeyd b. Harise'ye, Ali'nin (r.a) de Hasan'a vasiyette bulunduğu rivayet edilmektedir. Yine Ebu Bekir, Ömer'i (r.a) kendisinden sonra halifelige aday göstermiş ve Ayşe'ye (r.a) de ihtiyaçlarının karşılanması için vasiyette bulunmuştur. Hz Ömer de Hafsa'ya böyle vasiyette bulunmuştur."⁶⁷

1.4.1.5. Akli Delil (İctihât)

İslam hukukunda hibe, ibra gibi bütün tasarrufların amacı insanlara faydalı olmaktır.⁶⁸ Vasiyet de kişinin uhrevi hayatı için bir yatırım olduğu gibi, " *mûsâ leh* " için de mali anlamda yarar sağlayan bir tasarruftur. Bu tür tasarruf "*vâsî*" ve "*mûsâ lehe*" zarar vermeyen hatta onlara yarar sağlayan diğer tasarruflar gibi meşru kılınmıştır.⁶⁹

İslam dini insanlığa ve çevreye faydalı olmayı genel itibariyle tavsiye etmiş, başkalarına iyilik yapmayı insanlara zarar vermemeyi emretmiştir. Vasiyet iyilik yapma yollarından biridir. " *İnsan bazen iyilik yapmak ister buna normal hayatında muvaffak olamaz. Bazen bu arzu ve düşünceler hastalık halinde akla gelir. Ancak hastalığın uzaması veya daha uzun müddet yaşama arzusu mala olan ihtiyacı*

⁶⁶ Sâbık, *Fıkhu's- Sünnne*, Cilt 4, s. 303.

⁶⁷ Şemsü'l-eimme Ebû Sehl Ebû Bekir Muhammed b. Ahmet Serahsî, *Mebûsât*, (ed. Mustafa Cevat Akşit), Gümüşev Yayıncılık, İstanbul 2008, Cilt 27, s. 195.

⁶⁸ Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 19.

⁶⁹ Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 137.

beraberinde getirir. Ölümünden sonra muteber olacak ve yürürlüğe girecek bir tasarrufun meşru olması bu tür mahsurları bertaraf ederek iyilik ve hayır arzularının gerçekleşmesini kolaylaştırır.”⁷⁰

1.4.2. Vasiyetin Amacı

Diğer teberra akitlerinde olduğu gibi vasiyetin, vasiyet eden açısından birçok amacı olabilir. Genel olarak bu gayeleri üç başlık altında toplayabiliriz:

1.4.2.1. Sosyal Amacı

İnsan sosyal bir varlıktır. Hiçbir insan hayatını tek başına idâme ettiremez. Mutlak suretle başka insanlara ve sosyal çevreye ihtiyaç duyar. Bunun yanında bir toplumu oluşturan insanların her biri bedensel, zihinsel ve sahip oldukları maddi imkânlar açısından doğal olarak birbiriyle eşit değildir. Sosyal hayatın düzenli işleyebilmesi için toplumu oluşturan bireyler, sahip oldukları imkânlar ölçüsünde birbirlerine faydalı olmaları gerekir.

Maddi anlamda imkânları iyi olan insanlar; sevdikleri, hallerine acıdıkları insanları, özellikle vâris olamayacağını bildiği akrabalarını koruyup gözetmek, muhtaçların ihtiyaçlarını gidermek, zayıf, yoksul ve sefil olanların sıkıntılarını hafifletmek amacıyla yardım etmek ister ve bunu insani bir görev sayar.⁷¹ Bu amaçla, hayatta iken böyle insanlara yardım yapamayanlar; sahip oldukları maddi imkânlarını (kendisine vâris olamayacak kişilere), terekenin üçte birini geçmemek şartıyla vasiyet edebilir.⁷²

Vasiyet yaparken marufa ve adalete bağlı kalmak, vârislerine zarar vermemek şartı aranır⁷³. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de bu husus şöyle ifade edilmektedir: *مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصَىٰ بِهَا أَوْ دَيْنٍ Bu taksim” yapılacak vasiyetten ve borçtan sonra, kimse zarara uğramaksızın yapılacaktır.”*⁷⁴ Ayrıca Hz Peygamber; *“إِنَّ الرَّجُلَ لِيَعْمَلْ بِعَمَلِ أَهْلِ الْخَيْرِ سَبْعِينَ سَنَةً فَإِذَا أَوْصَىٰ حَافٍ فِي وَصِيَّتِهِ فَيُخْتَمُ لَهُ بِشَرِّ عَمَلِهِ فَيَدْخُلُ النَّارَ وَإِنَّ الرَّجُلَ لِيَعْمَلْ بِعَمَلِ أَهْلِ الشَّرِّ سَبْعِينَ سَنَةً فَإِذَا أَوْصَىٰ حَافٍ فِي وَصِيَّتِهِ فَيُخْتَمُ لَهُ بِخَيْرِ عَمَلِهِ فَيَدْخُلُ الْجَنَّةَ” Şüphesiz adam yetmiş yıl hayır ehlinin amelini (ibadetini) işler. Sonra (ölümüne yakın) vasiyet ettiği zaman*

⁷⁰ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt1, s. 435.

⁷¹ Bilmen, *Hukuk’ı İslâmiyye ve Istılahat’ı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 121; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 137.

⁷² Bilmen, *Hukuk’ı İslâmiyye ve Istılahat’ı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 121; Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 22.

⁷³ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 137.

⁷⁴ Nisâ 4/12

vasiyetinde zulüm eder, böylece ameli şerle kapanır ve bu yüzden (cehennemdeki) ateşe girer. Şüphesiz başka bir adam yetmiş yıl şer ehlinin amelini işler. Sonra (ölümü yaklaşınca) vasiyetini adaletli eder, böylece ameli, hayırla kapanır ve bu nedenle cennete girer”⁷⁵ buyurarak, vasiyet yapılırken vâislere haksızlık yapılmamasını emretmektedir.

İnsan hayatta iken veya ölümden sonra vasiyet yolu ile ihtiyaç sahiplerine maddi yardım yaparak sosyal hayata katkı sağlayacağı gibi insanların ortak kullanımı olan okul, cami, çeşme, yol, köprü gibi eserlerin yapılmasını da vasiyet ederek topluma faydalı olabilir.

1.4.2.2. Psikolojik Amacı

İnsan tabiatı gereği dünya hayatında, maddi huzurun yanında gönül huzurunu da ister. Ancak dünya hırsı ve isteği, bazen gönül huzurunun önüne geçip isteyerek veya istemeyerek çevresinin, arkadaşlarının, sevdiklerinin, akrabalarının (mirasçı olmayan); kalplerinin kırılmasına, incinmelerine, aralarındaki sevgi bağlarının zayıflamasına sebep olabilir. İnsanın yaşı ilerledikçe manevi huzuru, genellikle maddi huzurunun önüne geçer. Kişi bu durumlarda küstürdüklerini kazanmak suretiyle psikolojik olarak rahatlama yolunu seçer.

Kişi psikolojik olarak huzur bulmak, incittiği insanların kalbini kazanmak veya normal hayatta yüz yüze geldiği insanları sevindirmek amacıyla, kazancından vasiyet yoluyla bir şeyler bırakmak ister. Ayrıca emeği geçmesi sebebiyle, hayatında ayrıcalıklı bir yere sahip olan ve hakkını tam anlamıyla ödeyemediğini düşündüğü kişilere vasiyet yoluyla bir şeyler bırakarak kendini psikolojik olarak rahatlatmak isteyebilir.

1.4.2.3. Uhrevi / Manevi Amacı

İnsanoğlu, dünyada bazen gafletinden bazen de nefsine zor gelmesinden veya çeşitli sebeplerden dolayı, Hukuki sorumluluklarını tam anlamıyla yerine getiremez. Telafi edilmesi gereken kamu haklarına " *Hukukullah'a* " ait yükümlülükleri hayatta iken yerine getiremeyenler, uhrevi sorumluluktan kurtulmak⁷⁶ ve mânen rahatlamak için vasiyette bulunabilirler.

⁷⁵ İbni Mace, Vesaya 3.

⁷⁶ Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 137.

1.5. Bağlayıcılık Bakımından Vasiyetin Hükümleri

İslam hukukçuları, vasiyetin yapılması veya terkedilmesi hususunda ihtilâf etmişlerdir. Bir başka ifadeyle vasiyetin hükmünün bağlayıcı olup olmadığı konusunda ihtilâf etmişlerdir. Yani vasiyetle ilgili geçen ayet ve hadislerin, emir hükmünde mi yoksa ibâha hükmünde mi olduğu tartışma konusu olmuştur.

İslam hukukçuları vasiyetin hükmü konusunda üç gruba ayrılmışlardır:

1.5.1. Vasiyetin Vacip (Farz) Olduğunu Savunanlar

İslam hukukçularından Zühri (ö-741), Ebu Miclez (ö-778) ve İbni Hazm (ö-1064); her Müslüman'ın geriye bıraktığı terekesinden az veya çok vasiyet etmesinin farz olduğu görüşündedirler.⁷⁷ Bunlara göre vasiyet etmek için mal bırakmak yeterlidir. Bırakılan malın azlığı veya çokluğu önemli olmadığı gibi vâsinin, vârislerinin fakir veya zengin olmasının da bir önemi yoktur.

Söz konusu hukukçular, vasiyet konusundaki görüşlerini şu ayete dayandırır;

كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةَ لِلْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ "Birinize ölüm geldiği zaman, eğer bir hayır bırakacaksa anaya, babaya, yakınlaraya uygun bir biçimde vasiyet etmek Allah'tan korkanlar üzerine bir borçtur."⁷⁸ Onlara göre ayette Müslümanlar üzerine vasiyetin farz kılındığı bildirilmektedir. Bu görüşlerini şu hadisle de temellendirirler:

مَا حَقُّ امْرِئٍ مُسْلِمٍ لَهُ شَيْءٌ يُوصِي فِيهِ أَنْ يَبِيَّتَ لِيْلَتَيْنِ الْاِ وَوَصِيَّتُهُ مَكْتُوبَةٌ عِنْدَهُ

" Hakkında vasiyet edebileceği bir malı bulunan Müslüman kimsenin, vasiyeti yanında yazılı olmaksızın iki gece geçirmeye hakkı yoktur."⁷⁹

Hadiste geçen iki gece kaydı: manayı kuvvetlendirmektir (tekid), manayı sınırlandırmak (tâhdid) değildir. Nitekim bazı hadislerde üç gece⁸⁰ ifadesi yer almaktadır. Bu hadise göre; az bir zaman olsa bile, o müddetin vasiyet olmadan geçmesi uygun değildir. Yani vasiyet kişinin yanında yazılı bulunmalıdır.

⁷⁷ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 1 s. 433; Serahsî, *Mebcut*, Cilt 27, s. 189; Sâbık, *Fıkhu's-Sünne*, Cilt 4, s. 302; Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 23.

⁷⁸ Bakara 2/180

⁷⁹ Buhari, *Vesaya* 1; Müslim, *Vasiyet* 4; Muvatta, *Vasiyet* 1; Ebu Davut, *Vesaya* 1; Tirmizi, *Cenaiz* 5; Nesa'i, *Vesaya* 1; er-Rudani, *Cem'ul-Fevaid min Cam'il- Usul ve Mecma'iz-Zevaid*, Cilt 5, s. 203; el-Eskalani, *Bulugu'l-meram min edilleti'l-Ahkam*, s. 376.

⁸⁰ Ahmet b. Hanbel, *Müsne'd*, VIII, 502;

Zahirilerden Zühri (m -/741), Ebu Miclez (m -/778) ve İbni Hazm (m 994/1064) bu ayet ve hadise dayanarak az veya çok mal bırakan her Müslümana vâsiyet farzdır demişlerdir.⁸¹ Bu hukukçularımızın yanında İbni Hazm (m 994/1064), vasiyetin farz olan hükmünü; Talha İbni Ubeydillah, Zübeyr, Abdullah İbni Ebi Evha, Talha bin Mutarrif, Şa'bi, Tavus'a dayandırdığı ve bu görüşün, Ebu Seleme ve tüm "Zahiri" hukukçuların görüşüdür dediği rivayet edilmektedir.⁸² Hatta Zahirilere göre; bir kişi, vefatından sonra mal bırakmış ve vasiyet etmemiş ise vârislerin veya vâsinin, uygun miktarda ölen şahıs adına bir mal tasâdduk etmeleri vaciptir.⁸³

Mısır, Suriye, Irak Medeni Kanunlarının "*Ahvâl-ı Şahsiyye bölümünde* " Zahiri hukukçuların bu görüşü esas alınarak dede yetimine vasiyet yasal hale getirilmiştir.⁸⁴ Dede yetimi, İslam Hukuku'nda mirastan pay alamamaktadır. Çünkü dedenin vârisleri arasında torun, evlatlardan uzak olduğu için İslam Hukuku'na göre mirastan bir pay alamamaktadır. Mesela; bir kişinin dört oğlu olsa evlatlarından bir tanesi kendisinden önce vefât etse ve ölen oğlunun çocukları bulunsa, bu çocuklar dedeleri öldüğü zaman ona vâris olamazlar; çünkü çocukların amcaları, dedelerine daha yakındır. Bu durumda olanlara "*dede yetimi* " denir. Umûmi bir kâidenin tatbiki neticesi hem babadan hem de dede mirasından mahrum kalan bu çocuklar her ne kadar "*nafâka nizâmı* " gereğince bakılır ve korunursa da bir mağduriyet bahis mevzuudur. Yukarıda sözü edilen ülkelerin Medeni Kanunları "*vâris olmayan hısımlara vâsiyet gereklidir*" içtihadından faydalanarak dede yetiminin mağduriyetini önlemiş, "*bu durumda torun babaları sağ olsaydı ne alacak idiyse onu vasiyet yoluyla alır,*" hükmünü getirmişlerdir.⁸⁵ Bu anlamda Zahiri hukukçularının vasiyet ile ilgili görüşü, dede yetimi için bir çıkış yolu olmuştur.

Vâris olan akrabaya vâsiyetin vâcip olma hükmü, günümüzde de bazı meselelerin çözümünde yararlı olacaktır. Günümüzde bu sorunlardan bir tanesi anne ve baba bakımındır. Ailelerin çekirdekleştiği, hatta çekirdek ailelerin bile kendi içerisinde iç çekirdek yapıya büründüğü günümüzde artık çocukların yaşlı ebeveynlerine bakma konusunda ilgilerinin pek olmadığı görülmektedir. Bakıma ve

⁸¹ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 1 s. 433; Serahsi, *Mebcut*, Cilt 27, s. 189; Sâbık, *Fıkhu's-Sünne*, Cilt 4 s. 302; Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 23; Bilmen, *Hukuk'ı İslâmiyye ve Istilahat'ı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 120.

⁸² Sâbık, *Fıkhu's-Sünne*, Cilt 4, s. 304;

⁸³ Bilmen, *Hukuk'ı İslâmiyye ve Istilahat'ı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 121.

⁸⁴ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 1, s. 435.

⁸⁵ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 1, s. 436.

torun sevgisine muhtaç; birikimleri ve tecrübelerini yeni nesillere aktarabilecek olan anne ve babalar, günümüzde bakım evleri veya daha genel anlamda huzurevlerinde hayatlarını sürdürmektedir. Bir anne ve babanın birkaç evladı olmasına rağmen evlatların, anne ve babalarına bakma sorumluluğunu birbirlerine atıp ebeveynlerini yalnızlığa terk etmeleri çözülmesi gereken bir problemdir. Ancak ayette anne babaya infak etmenin hayırlı bir iş olduğu bildirilmektedir. “*Maldan harcadığınız şey, ebeveyn, yakınlar, yetimler, fakirler ve yolcular için olmalıdır. Şüphesiz Allah yapacağınız her hayrı bilir.*”⁸⁶ Hz Peygamberin hadisinde de رَغَمَ أَنْفُهُ رَغَمَ أَنْفُهُ، مَنْ أَدْرَكَ وَالِدِيهِ عِنْدَ الْكِبَرِ أَوْ أَحَدَهُمَا ثُمَّ لَمْ يَدْخُلِ الْجَنَّةَ “Ebeveyninden her ikisinin veya sâdece birinin yaşlılığına ulaştığı halde cennete giremeyen burnu yerde sürünsün” buyurularak,⁸⁷ anne babaya gereken ilgiyi göstermeyip ihtiyaçlarını karşılamayan kimse yerilmektedir.

Bazı anne ve babalar kendilerine bakan, kendileriyle ilgilenen çocuklarına miras payına ilaveten doğal olarak vasiyet yoluyla bir şeyler bırakmak isteyebilirler. Vârise, vasiyetin vâcipliğinin miras âyetleriyle nesh edilmeyip vârise vasiyet etmenin farziyetinin devam ettiğini savunan görüş bu tür aileler için bir çıkış yolu olur.

Vâsiyet yoluyla miras harici tereke bırakmak, ebeveynlerine bakan evlatlar için bir ödül olacağı gibi anne ve babasına bakan evlat sayısını da artıracaktır. Dolayısıyla huzurevlerine veya daha dar kapsamlı olan bakım evlerinde bakılan ebeveyn sayısı azalacaktır.

Vârise, vasiyetin farz hükmünün devam etmesi günümüzde şu sorunu da çözmektedir: Özellikle kırsal kesimde yaşayan ailelerin, ya ilk çocuğu veya en küçük çocuğu evde kalır. Diğer çocuklar ise eğitim ve öğretime devam ederler. Evde kalan kişi kırsal kesimde ise, tarımla uğraşarak veya hayvancılık yaparak; şehirde ise inşaat veya diğer zor işlerde çalışarak diğer kardeşlerinin eğitimini tamamlar. Eğitimini tamamlayan çocukların hemen hemen hepsi bir meslek sahibi olup rahat bir yaşama kavuşur. Bunların ebeveynleri vefat ettiği zaman, miras taksim edilirken ebeveyni ile birlikte yaşayıp evden ayrılmayan ve meşakkatli işlerde çalışan ve kardeşlerinin eğitimine yardımcı olan çocuk ile okuyup belirli bir meslek ve rahatlığa kavuşan kardeşler, miras ayetinde belirtilen aynı hisseyi almaktadır. Çünkü baba sağ olduğu

⁸⁶ Bakara 2/215.

⁸⁷ Müslim, Birr 3; İbrahim Canan, *Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yayınları, Üçüncü Baskı, Ankara 2008, Cilt 2, s. 483.

sürece biriktirilen mal babanıdır. Bazı anne ve babalar evde kalan diğer kardeşlerinin yetişmelerinde emeği geçen çocuğa, vasiyet yoluyla miras payından fazla bir mal bırakarak bu maduriyeti engelleyebilir. İşte vasiyetin devam etmesi, günümüzde bu meselenin çözümünde bir çıkış yoludur.

Vâris için vasiyetin farz olduğu hükmünün devam etmesi şu durum için de çözüm çaresi olabilir: Kişinin çocukları mali bakımdan farklı olup, bazıları maddi bakımından müreffeh bir hayat yaşarken bazı çocukları ise normal ihtiyaçlarını karşılayamazlar. İşte böyle durumlarda kişinin, vârisler arasında ihtiyacı çok olan çocuklarına vasiyet yolu ile mal bırakılabileceği ifade edilmiştir.⁸⁸ Böylece kişi vasiyet yoluyla mal bırakarak fakir evladına yardımcı olabilir.

Vâris için vâsiyetin diğer bir sonucu da; zengin kocanın boşadığı kadın yardıma muhtaç ve bakacak kimsesi yoksa, vâsiyet yolu ile payı artırılıp fazla mal bırakabilir.⁸⁹

Vasiyetin miras ayetiyle nesh edilmeyip devam etmesi, günümüzde aile içindeki bazı dengesizliklerin çözümüne adaletli olma ve evlatlar arasında sebepsiz ayırım yapmama kaydıyla katkı sağladığı görülmektedir. Yapılacak olan bu vasiyetler, terekenin üçte birini geçmemelidir.

Hasan-ı Basri (ö-728), Mesruk (ö-683), Tavus, Dahhak (ö-686), Müslim İbn-i Yesar (ö-718),⁹⁰ Iyas b. Muviye, Katade (ö-735), Taberi (ö-923),⁹¹ gibi âlimler vasiyet ayetinin hükmünün devam ettiğini ifade ederler.

كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةَ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ “Birinize ölüm geldiği zaman, eğer bir hayır bırakacaksa anaya, babaya, yakınlarla uygun bir biçimde vasiyet etmek Allah'tan korkanlar üzerine bir borçtur.”⁹² Âlimler, âyette geçen “ yazdı ” lâfzının kesin hüküm ifade ettiğini belirtirler. Bununla birlikte, miras âyetinin inmesiyle, anne ve baba ile mirastan pay alacak olan akrabaların paylarının belirtilmesi ve Hz Peygamberin انّ الله قسم لكل وارث “Allah her hak sahibine hakkını vermiştir. Bundan

⁸⁸ Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, Cilt 1, s. 258.

⁸⁹ Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, Cilt 1, s. 258.

⁹⁰ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Cilt 1, s. 485.

⁹¹ Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 23.

⁹² Bakara 2/180

sonra varise vasiyet yoktur”⁹³ anlamındaki hadisi, vâsiyetin akrabalardan vâris olanlara değil, vâris olmayanlara da yapılmasının vâcip olduğunu gösterir.⁹⁴ Dolayısıyla " vâsiyetin vâcip oluşu, vâris olan akraba hakkında hükümsüz, olmayan akraba hakkında bâkîdir. Nesh, tümel ve genel değil; tikeldir.”⁹⁵ Yani “akrabalar” ifadesi miras ayetiyle sınırlandırılmış; mirastan pay düşmeyen, akrabaya vâsiyet hükmü devam etmektedir. Buna göre vâris olmayan akrabaya vasiyet yapmak vâciptir. Hatta Dahhak: “Akrabasına vasiyet etmeden vefat eden kimse amellerine günah işleyerek son vermiştir.” Tavus (ö. 725) da: “ Bir kimse, akrabasını bırakıp da yabancıya vâsiyet ederse yabancidan alınıp akrabasına geri verilir”⁹⁶ diyerek akrabaya vasiyet yapmanın vâcip olduğunu ifade etmişlerdir.

Akrabaya vasiyet yapmanın amacı, akrabalık bağlarının korunması ve akrabaların gözetilip kollanmasıdır. Bu aynı zamanda dinin emridir. Nitekim Kur’ân-ı Kerim de;

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ “Şüphesiz ki Allah, size adaleti, iyilik yapmayı ve yakınlarla bakmayı emreder; hayasızlıktan, fenalıktan ve azgınlıktan nehyeder. Öğüt almanız için size böyle öğüt verir”⁹⁷ anlamındaki ayet ile

فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقَطِّعُوا أَرْحَامَكُمْ . أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعَمَّى أَبْصَارَهُمْ “Demek siz iş başına gelecek olursanız yeryüzünde bozgunculuk çıkaracaksınız ve akrabalık bağlarınızı koparacaksınız öyle mi? İşte onlar, Allah'ın lanetlediği, kulaklarını sağır, gözlerini kör ettiği kimselerdir”⁹⁸ anlamındaki âyet akrabalık bağlarının koparılmasını yasaklamıştır.

Vâsiyet yapılacak kişinin ismi belirlenmeden yapılması halinde, bu vâsiyetin hangi akrabaları kapsayacağı tartışmalı bir husustur. İmam Ebu Hanife’ye göre vâsiyet, mirastan pay almayan asebe⁹⁹ ve zev’il-erhâm¹⁰⁰ “evlenilmesi ebediyen

⁹³ İbni Mace, Vesaya 6.

⁹⁴ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 1, s. 435; Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 23; Bilmen, *Hukuk’ı İslâmiyye ve Istilahat’ı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s.121.

⁹⁵ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, Cilt 1, s. 484.

⁹⁶ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, Cilt 1, s. 485; Bilmen, *Hukuk’ı İslâmiyye ve Istilahat’ı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 121.

⁹⁷ Nahl 16/ 90

⁹⁸ Muhammed 47/22-23.

⁹⁹ Asabe/العصبة: Bir kimsenin baba tarafından akrabası. İslam miras hukukunda asabe, mirasta belirli bir paya sahip olmayıp payları belirlenmiş mirasçılar “ashab-ı feraiz” hisselerini aldıktan sonra geri

haram olan "akrabalardan iki kişiye yapılmış olur. Ebu Yusûf ile İmam'ı Muhâmmed ise, akrabalardan uzaklık yakınlık farkını gözetmeden vâsiyetin bütün akrabaları kapsayacağı görüşündedirler.¹⁰¹

Akrabaya vâsiyet yapmanın vâcipliği hükmü, din farkı nedeniyle mirastan pay alamayan anne ve babaya vâsiyet yoluyla mal bırakmaya imkân verir.¹⁰² Din farklılığı da olsa anne ve babaya iyi muamelede bulunmak fârzdir. Nitekim Allah (c.c) Kur'an'da *وَإِنْ جَاهِدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا* (c.c) Kur'an'da *وَآتَيْعَ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ*

*" Bununla beraber eğer her ikisi de bilmediğin bir şeyi, bana ortak koşman hususunda seni zorlarsa, onlara itaat etme. Fakat dünyada onlarla iyi geçin ve bana yönelenlerin yolunu tut. Sonra dönüşünüz ancak banadır. O zaman ben de size yaptıklarınızı haber vereceğim "*¹⁰³ buyrulmaktadır.

1.5.2. Vasiyetin Vacip (Farz) Olmadığını Savunanlar

Dört ameli mezhep ve Zeydilere göre,¹⁰⁴ vâsiyet âyetinin hükmü miras âyetleriyle tamamen nesh edilmiştir. Çünkü vâsiyet âyetinde geçen " *الْوَصِيَّةُ لِلْوَٰلِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ*"¹⁰⁵ yapılmaması gerektiği vasiyet anne, baba ve yakın akrabalara ifade emredilmiştir. Ancak daha sonra inen " *Anne ve baba ile yakın akrabaların mirastaki payların ne kadar olduğu kesinleşmesiyle*"¹⁰⁶ anlamındaki miras ayeti ile Hz Peygamberin *انَّ الله قسم لكل وارث نصيبه من المراث فلا يجوز لو ارث وصية* "Allah her hak sahibine hakkını vermiştir. Bundan sonra varise vasiyet yoktur"¹⁰⁷ anlamındaki hâdisi vâsiyetin tamamen nesh edildiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla vâsiyeti gerektiren akrabalık hakkının miras âyetiyle nesh edildiği, mirasa dâhil olmayan uzak akrabaların da hak sahibi olmadığı ortaya çıkmıştır.¹⁰⁸

kalanı ve yalnız bulduklarında ise terekenin tamamını alan akrabalardır. Yakın asabe bulunduğu daha uzak olan mirastan düşer.

¹⁰⁰ Zevi'l-erham/ذوي الارحام: Miras olarak bırakılan maldan bir payları olmadığı gibi, asabe sıfatıyla da pay alamayan ancak asabeden kimse olmadığı zaman ancak alabilen kimselerdir. Malikiler ile Şafililer tamamen alamaz demişlerdir.

¹⁰¹ Serahsî, *Mebûsût*, Cilt 27, s. 213; İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar*, Cilt 17, s.153.

¹⁰² Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, Cilt 1, s. 357.

¹⁰³ Lokman 31/15

¹⁰⁴ Sâbık, *Fıkhu's- Sünne*, Cilt 4, s. 304; Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 23.

¹⁰⁵ Bakara 2/180

¹⁰⁶ Nisâ 4/ 11

¹⁰⁷ İbni Mace, Vesaya 6.

¹⁰⁸ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Cilt 1, s. 485.

Ayrıca, İbn Abbas (ö-687) ve İbn Ömer'in (ö-692), vasiyet ayetinin miras ayetleriyle nesh edildiğini ifade ettikleri ve ashaptan birçoğunun vasiyet etmediği rivayet edilmektedir.¹⁰⁹ Şayet vasiyet vacip olsaydı sahabenin istisnasız vasiyet etmesi gerekirdi. Sahabenin çoğu vasiyet etmedikleri gibi, onların bu tutumu da eleştirilmemiştir.¹¹⁰

Ayrıca miras ayetinde “ مَنْ بَعْدَ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ ” *“ettiği vasiyet veya borcun düşmesinden sonradır”*¹¹¹ mirasın paylaşımı vasiyetten sonra olduğu bildirilmektedir. Ancak buradaki hitap, ölen kişinin vâsiyeti veya borcu olabileceği gibi başka anlamı da içermektedir. Dolayısıyla İslâm Hukuku'na göre, akrabaya vâsiyet edilemeyeceği, bütün mirasın vârislere kalacağı şeklindedir. Ayrıca vâsiyet âyetinin neshinden dolayı da akrabaya vasiyet yapmak vacip değildir.¹¹²

Diğer taraftan vasiyet, bir teberru veya bağış akdidir. Bağış yapmak hayatta iken farz olmadığı gibi öldükten sonra da farz değildir.¹¹³ Vasiyet kişinin aleyhine değil lehine meşru kılınmış, ölümden sonrası için yapılan bir teberru akdidir. Nitekim Hz Peygamber de şöyle buyurmuşlardır:

انَّ الله تصدَّق عليكم بثلث اموالكم في اخر اعماركم زيادةً في اعماركم فضعوه حيث احببتم شئتم او قال حيث احببتم

*“Allah (c.c) ömrünüzün sonlarına doğru amellerinizi artırmanız için mallarınızın üçte birini size sadaka vermiştir. Siz de bunu istediğiniz yere bırakabilirsiniz.”*¹¹⁴ Vasiyet kişinin lehine meşru kılınmış, farz veya vacip değildir.¹¹⁵

Sonuç itibarıyla; Zühri (ö-741), Ebu Miclez (ö-778) ve İbni Hazm (ö-1064) ile Zahirilere göre vasiyet, mal bırakan herkese farzdır. Hasan-ı Basri (ö-728), Mesruk (ö-683), Tavus, Dahhak (ö-686), Müslim İbn-i Yesar (ö-718),¹¹⁶ İyas b. Muviye, Katade (ö-735), Taberi (ö-923)¹¹⁷ gibi alimler mirastan pay almayan akrabalara vasiyetin hükmünün devam ettiği görüşündedirler. Dört fıkıh mezhep

¹⁰⁹ Zuhaylî, *İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 138.

¹¹⁰ Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 24.

¹¹¹ Nisâ 4/ 11

¹¹² Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Cilt 1, s. 486.

¹¹³ Zuhaylî, *İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 138.

¹¹⁴ Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, Cilt 11, s. 490; İbn Mace, *Vesaya 5; el-Askalani, Bulugu'l-meram min edilleti'l-Ahkam*, s. 377.

¹¹⁵ Serahsî, *Mebûsât*, Cilt 27, s. 189; Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 24.

¹¹⁶ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Cilt 1, s. 485.

¹¹⁷ Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 23.

imamı ve Zeydiler¹¹⁸ gibi âlimlere göre vâsiyet, vâris olan akrabalara farz olmadığı gibi diğer yakın akrabalara da farz değil müstehaptır. Dolayısıyla bağış olarak veya hediye olarak yapılan vasiyetler hüküm itibariyle müstehaptır.¹¹⁹ Ancak kul hakkı veya Allah hakkının olduğu durumlarda vâsiyet etmenin hükmü değişir. Bazen vâcip, bazen mendup, bazen harâm, bazen mekrûh ve mubah olabilir.¹²⁰

1.6. Hüküm Bakımından Vasiyet Türleri

1.6.1. Hüküm Bakımından Vâcip Olan Vasiyet

Vâcip olan vasiyetler kişinin borçlarından kaynaklanan vasiyetlerdir. Bir kişinin borçları ise; hukuk-ul-ibad ve huhukullah olmak üzere iki türdür.

Hukukuul- ibâd, (kişi hakları) nın en önde geleni kişinin bir başka şahıstan ödünç (ariyet) almış olduğu âyni ve nakdî bilinmeyen borçlardır. Alınan borcun kime ve ne miktar olduğu belirtilip vârislerden bunun ifâsının istenmesi, vâcip vasiyetlerdendir.¹²¹ Senet veya çek gibi bilinen borçlarda vâsi, vasiyet etmese bile borçlar miras taksiminden önce ödenmelidir.¹²² Vâcip olan vasiyet, yazılı olmayan ve mirasçılarının bilmediği borçtan dolayı yapılır.

Hukuk-ul -ibâd, (kişi hakları) içerisinde kişiye teslim edilen emanetler önemli borçlardan biridir. Kişinin kendisine bırakılmış emaneti (vedia) vefatından sonra emanet sahiplerine iade edilmek üzere vasiyet etmesi vâciptir.¹²³ Nitekim Allah(c.c) “لَأْمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ الَّذِينَ هُمْ” “Onlar emanetlerini ve sözlerini yerine getirirler”¹²⁴

¹¹⁸ Sâbık *Fıkhı's- Sünne*, Cilt 4, s. 304; Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 23.

¹¹⁹ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 138; Halebi İbrahimi, *Mülteka El Ebhur Tercümesi*, trc. Mustafa Uysal, Kanaat Matbacılık, Konya 1971, Cilt 4, s. 377; İmam Cafer el Kuduri, *Kuduri Şerhi ve Tercümesi*, trc. Yusuf Bilgin, Matsa Basımevi, Ankara 2007, s. 405; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 172; Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı*, Cilt 3, s. 429.

¹²⁰ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 138; İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar*, Cilt 17, s. 57; Sâbık, *Fıkhı's- Sünne*, Cilt 4, s. 304; Bilmen, *Hukuk'ı İslâmiyye ve Istilahat'ı Fıkhıyye Kamusu*, Cilt 5, s. 121; Halebi İbrahimi, *Mülteka El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 376.

¹²¹ Halebi İbrahimi, *Mülteka El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 376; el Kuduri, *Kuduri Şerhi ve Tercümesi*, s. 405; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 138; Bilmen, *Hukuk'ı İslâmiyye ve Istilahat'ı Fıkhıyye Kamusu*, Cilt 5, s. 120; İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar*, Cilt 17, s. 57; Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı*, Cilt 3, s. 429.

¹²² Halebi İbrahimi, *Mülteka El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 380.

¹²³ Halebi İbrahimi, *Mülteka El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 376; el Kuduri, *Kuduri Şerhi ve Tercümesi*, s. 405; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 138; Bilmen, *Hukuk'ı İslâmiyye ve Istilahat'ı Fıkhıyye Kamusu*, Cilt 5, s. 120; İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar*, Cilt 17, s. 57; Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı*, Cilt 3, s. 429.

¹²⁴ Mu'minun 23/ 8.

buyurmaktadır. Diğer taraftan bilinen ve yazılı olan emanetler, vasiyet edilmese de mirasçılar tarafından emanet sahiplerine iade edilmesi gerekir.¹²⁵ Böyle bir vasiyet yerine getirilmediği takdirde mirasçılar, ührevi bakımdan sorumlu olurlar. Çünkü Allah(c.c) “مَنْ بَعْدَ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ” “*Bu taksim yapılacak vasiyetten ve borçtan sonra*”¹²⁶ buyurarak vasiyet ve borçların mirastan öncelikli olduğu bildirilmektedir.

Kişinin borçlarından bir kısmı da hukukullahı (kamu hakları) aittir. Hukukullahı ait olan hac, zekât, kefâretler,¹²⁷ oruç ibadetinin fidyesi ve sadaka-ı fıtır gibi borcu olanların vasiyet etmeleri vâciptir.¹²⁸

Hanefî hukukçularından İbni Âbidin’e (ö-1836) göre, kişinin üzerinde borç olan hukukullahı ait namaz, oruç gibi ibadetlerin fidye ve kefâretlerini vasiyet etmesi vâcip olmayıp müstehâptır. Zira Hanefî hukukçularına göre; üzerinde Allah hakkı olan borçlar ölümle düşer.¹²⁹

İbni Âbidin, “*vâcip bir ibadet ölümle düşer*” ifadesinin vacip ibadetin düşmesine delalet etmediğini, zira (ölümle düşer) ifadesi edasının düşmesi demek olduğunu, vâcip ibadetin kişinin zimmetinde borç olarak devam ettiğini savunur.¹³⁰ Zira vâcip olan ibadetlerin ölümle düşmesi hukukullahı ait borçları vasiyet etmeye engel değildir.

Bununla birlikte, sırf Allah hakkı olan zekât ve hâc gibi ibadetlerle ilgili borçlar vasiyet edilmemişse vârisler sorumlu olmaz. Ancak vasiyet edildiği takdirde diğer teberru akitlerinde olduğu gibi üçte bir oranında geçerli olur. İmam-ı Şâfiî ise kişi vasiyet etsin veya etmesin bunlarla ilgili borçların miras taksiminden önce terekeden ödenmesi gerektiğini ifade eder.¹³¹

1.6.2. Hüküm Bakımından Sünnet Olan Vasiyet

Hz Peygamber’in hayatta iken vasiyette bulunup bulunmadığı konusu tartışma konusu olmuştur. Özellikle Hz Peygamberin son günlerinde “*Haydin bana yazacak bir şey getirin, size bir yazı yazayım da, ondan sonra yolunuzu hiç*

¹²⁵ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 138.

¹²⁶ Nisâ 4/11.

¹²⁷ İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar*, Cilt 17, s. 57.

¹²⁸ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 138; Sâbık, *Fıkhü's- Sünnne*, Cilt 4, s. 304; Bilmen, *Hukuk'ı İslâmiyye ve İstilahat'ı Fıkhıyye Kamusu*, Cilt 5, s. 120; Halebi İbrahimi, *Mülteka El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 376; Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı*, Cilt 3, s. 429.

¹²⁹ İbni Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar*, Cilt 17, s. 57.

¹³⁰ İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar*, Cilt 17, s. 58.

¹³¹ Serahsî, *Mebsût*, Cilt 27, s. 197.

şaşırmayasınız ” buyurması üzerine ashâp tartışmaya başlamış ve Hz Ömer “ *Rasulullah’ın hastalığı muhakkak ağırlaşmıştır. Yanımızda ise Kur’an vardır. Bize Allah’ın Kitabı yetişir sözleriyle hastalığının şiddetinin geçmesini bekleyelim.* ” demiştir. Hz Peygamber sözlerin karıştığını ve çoğaldığını görünce: ” *Haydi kalkınız! Beni (kendi halime) bırakınız! Benim şu içinde bulunduğum hal, sizin beni davet ettiğiniz (yazma gibi) şeylerden daha hayırlıdır* ”¹³² diyerek yazdırma işinden vazgeçmiştir.

Burada Hz Ömer’in Peygambere muhalefet ettiği sonucu çıkarılamaz. Şayet Resulullâh’ın yazdırmak istediği husus dinî bir mesele olsaydı onu her ne şartta olursa olsun yazdırır veya bildirirdi. Çünkü Allah, *يَلِّغُ مَا نَزَّلَ الْيَكُ مِنْ رَبِّكَ ” Rabbinden Sana indirilene tebliğ et* ”¹³³ buyurmuştur. Ayrıca Peygamberimiz’in (s.a.v) Hz Ömer’i reddetmemesi de onu onayladığını gösterir. Hz Ömer de “*Allah’ın kitabı bize yeter*” sözüyle Allah’ın *ما فَرَطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ” Biz, kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık”*¹³⁴ âyetine işaret etmektedir.

Yine “İmam Ahmet ve İbn Sa’d, Hz Ali’den - zayıf bir senetle - şu hâdisi naklederler: “*Resulullâh (s.a.s) bana, bir tabak getirmemi emretti ve: ' Benden sonra ümmetimin sapıtmayacağı bir şey yazayım! ' dedi. Ben, Peygamber’in (s.a.s) benden öne geçmesinden korktum ve ' Ben bunu ezberden aklımda tutarım! ' dedim. O da şöyle buyurdu : الصلاة وما ملكت أيمانكم: Namazı, sağ ellerinizin sahip olduklarını kölelere iyi davranmayı vasiyet ediyorum”*¹³⁵ buyurdu.

Aşağıdaki hadisler Hz Peygamber’in (s.a.v) mali anlamda vasiyet yapmadığını ifade etmektedir.

“*ما ترك رسول الله دينارا ولا درهما ولا شاة ولا بعيرا ولا أوصي بشيء ” Resulullâh vefât ettiği zaman ne bir dinar ne bir dirhem, ne bir koyun, keçi, ne de bir deve bırakmadı ve ' mali ' bir şey vasiyet etmedi*”¹³⁶

Hz Peygamber’in Kur’ân hükümlerine uymayı ve hediye vermeyi tavsiye ettiği rivayet edilmektedir.

¹³² Muhammed bin Salih ed-Dimaşki, *Subul el-budâ ver-reşâd fî sîret Hayr il-ibâd ve-zikri fadâilîbi fil-mebde’ vel-meâd*, trc. Hüseyin Kara, Ocak Yayıncılık, İstanbul 2014, 1. Baskı, Cilt 12, s. 262; Hüseyin, *Algül İslam Tarihi*, Gonca Yayınları, İstanbul 1997, Cilt 2, s. 77.

¹³³ Mâide 5/ 67.

¹³⁴ Enâm 6/ 38.

¹³⁵ İbni Mace, Vesaya 1; ed-Dimaşki, *Subul el-budâ ver-reşâd fî sîret Hayr il-ibâd ve-zikri fadâilîbi fil-mebde’ vel-meâd*, Cilt 12, s. 263.

¹³⁶ İbni Mace, Vesaya 1; Müslim, Vasiyet 18.

وعن طلحة بن مصرف قال: سألت ابن أبي أوفى رضي الله عنه. هل أوصى النبي؟ قال: قلت: فكيف كتب على الناس الوصية، أو أمر بها ولم يوص؟ قال: أوصى بكتاب الله تعالى

Talha İbnu Musarrıf anlatıyor: “ İbnu Ebi Evfa (r.a) 'ya: Rasulullâh, vâsiyette bulundu mu? Diye sordum. Hayır dedi. Ben tekrar; Öyleyse, kendi vasiyette bulunmaksızın halka nasıl vasiyeti farz kılar veya emreder? dedim. Kitabullâh'ı vasiyet etti! diye cevap verdi.”¹³⁷

“لايبقين بجزيرة العرب دينان اجيزوا الوفد بنحو ما كنت اجيزهم به” “Arap yarım adasında iki din bâkî kalmamalıdır ve size taşradan gelecek heyetlere (hiçbir ferdini unutmamaksızın) benim verdiğim gibi siz de hediye verin.”¹³⁸

Yukarıda hadislere göre Hz. Peygamber'in (s.a.v) vasiyetlerini şu başlıklar altında incelemek mümkündür:

1.6.2.1. Hz Peygamber'in Malî Vasiyeti

Yukarıda geçen hadiste de görüldüğü gibi, “ Rasulullah vefat ettiği zaman ne bir dinar ne bir dirhem, ne bir koyun, keçi, ne de bir deve bırakmadı ve mali bir şey vasiyet etmedi ”¹³⁹ Daha doğrusu vâsiyet edecek ve arkasından mirasçılarının bölüşeceği bir tereke bırakmamıştır.¹⁴⁰ “Hz Peygamber vefatında miras olarak altın ve gümüş bırakmamıştır. Elbise, iki kilim, bir çarşaf, birkaç su kabı, tencere, tarak, makas ve misvak gibi zaruri olan eşya ile bir de gümüş mührü miras olarak bırakmıştır. Bu mührün üzerinde Muhammed Rasulullah diye kazanmıştı.” Hz. Ebubekir, Ömer ve Osman (r.a) halifelik dönemlerinde bu mührü kullanmışlardır.”¹⁴¹

Ayrıca Hz. Peygamber'in sağlığında fey¹⁴² geliri olarak kendisine verilen Fedek bahçesi gibi birkaç bahçesi vardı. Bunların geliri üçe ayrılıyordu. Bir kısmı bahçede çalışan işçilere ücret olarak veriliyordu, bir kısmı aile fertlerinin geçimine

¹³⁷ İbni Mace, Vesaya 1; er-Rudani, *Cem'ul-Fevaid min Cam'il- Usul ve Mecma'iz-Zevaid*, Cilt 5, s. 208; Buhari, Vesaya 1; Müslim, Vasiyet 6; Tirmizi, Vesaya 4; el-Askalani, *Bulugu'l-meram min edilleti'l-Ahkam*, s. 377.

¹³⁸ Müslim, Vasiyet 20.

¹³⁹ İbni Mace, Vesaya 1; Müslim, Vasiyet 18.

¹⁴⁰ Algül, *İslâm Tarihi*, Cilt 2, s. 81.

¹⁴¹ Ahmet Cevdet, *Kıyas-ı Enbiya*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000, Cilt 2, s. 8.

¹⁴² Fey' geliri hakkında bkz. Haşr 59/6, Bu tür gelirlerde tasarruf, sadece Rasulullah'ın hakkı idi.

sarf olunuyordu; bir kısmı da devlet, millet ve toplum menfaatine yani kamu yararına olacak işlerde harcanıyordu.¹⁴³

Hız. Peygamber'in vefâtından sonra, kızı Hız. Fatma, Hız. Ebubekir'den Fedek bahçesi ve Hayber arazisini kendisine vermesini istemiş O da; *"Ben senin baban olan Rasul-i Ekrem'den işittim. Buyurdular ki, kimse bize vâris olamaz, onun için sende vâris olamazsın"*¹⁴⁴ demiştir. Nitekim Hız. Âişe'den gelen rivayete göre Allah Rasulü (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *" Bize (Peygamber topluluğunun terekesine) vâris olunmaz. Bizim bıraktığımız her mal, sadakadır. (Mülkiyeti Beytülmalâ ait vakıftır). Ancak Muhammed'in ailesi, bu malın gelirinden istifade edecektir."*¹⁴⁵

Hız. Peygamber varislerine maddi değeri olan altın, gümüş ve gayrimenkul gibi hiçbir mal bırakmadığından mali vâsiyeti de olmamıştır.

1.6.2.2. Hız. Peygamber'in Manevi Vasiyeti

Hız. Peygamber, maddi vasiyet etmemesine rağmen manevi vasiyetleri olmuştur. Bu vasiyetler sadece vârisleriyle veya belli kişilerle sınırlı kalmayıp tüm Müslümânları kapsamaktadır. Manevi vasiyetlerinin belli başlıları şunlardır:

1.6.2.2.1. Kur'ân-ı Kerim Hükümüne Tabi Olmayı

Hız. Peygamber hadisinde اوصي بكتاب الله تعالى¹⁴⁶ Allah'ın kitabı Kur'ân-ı Kerim'i vasiyet etmiştir. Allah'ın kitabının vasiyetinin maksadı Kur'ân-ı Kerim'in emir ve yasaklarına uymaktır.

1.6.2.2.2. Sünnete Uymayı

Hız. Peygamber, İslam dininin ikinci kaynağı olan Sünneti de Kur'ân gibi ümmetine vasiyet etmiştir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v), Veda Hutbesi'nde şöyle buyurmaktadır:

*"Size iki şey bırakıyorum ki, bunlara tutunursanız asla sapıklığa düşmezsiniz: Biri Allah'ın kitabı, diğeri Rasulullahın sünnetidir."*¹⁴⁷ Yine, Rasulullah (s.a.v) *فعلیکم بسنتي و سنة الخلفاء الراشدين المهديين عضوا عليها بالنواجذ*

¹⁴³ Algül, *İslam Tarihi*, Cilt 2, s. 81.

¹⁴⁴ Cevdet, *Kıyas-ı Enbiya*, Cilt 2, s. 9.

¹⁴⁵ Buhari, Feraiz 3.

¹⁴⁶ İbni Mace, Vesaya 1; er-Rudani, *Cem'ul-Fevaid min Cam'il- Usul ve Mecma'iz-Zevaid*, Cilt 5, s. 208; Buhari, Vesaya 1; Müslim, Vasiyet 6; Tirmizi, Vesaya 4; el-Askalani, *Bulugu'l-meram min edilleti'l-Ahkam*, s. 377.

¹⁴⁷ Cevdet, *Kıyas-ı Enbiya*, Cilt 1, s. 346; Buhari, Vesaya, Cilt 10, s. 398.

sünnetimden ve hidayete nâil olan Hülefay-i Raşidin'in sünnetinden ayrılmayınız; ona sım sıkı sarılınız"¹⁴⁸ buyurmaktadır. Dolayısıyla Hz. Peygamber (s.a.v), ümmetine Kur'ân'a uydukları gibi fiili ve kavli sünnetlerine de uymalarını vasiyet etmektedir.

1.6.2.2.3. Namaz Kılma ve Kölelere İyi Muamele Etme

Rasulullah (s.a.v) özellikle ibadetlerden namaz ibadetine büyük önem vermiş, ruhunu teslim etmeden önceki son sözlerinde namazı ümmetine vasiyet etmiştir. "كانت عامة وصية رسول الله حين حضرته الوفاة وهو يغرغر بنفسه الصلاة وما ملكت أيمانكم" Rasulullah'ın (s.a.v) vefat edeceği son anlardaki vasiyeti " *Namaza ve sağ elinizin malik olduğu şeylere riayet emri idi* ".¹⁴⁹ Hz. Peygamber, ameli ibadetlerden namazdan sonra sosyal bir vakâ olan, köle ve cariyeler konusunda ümmetine tavsiyede bulunup bu iki meselede hassas olmalarını emretmiştir.

1.6.2.2.4. Yabancı Heyetlere Hediye Verme

Hz. Peygamber'in ümmetine son vasiyetlerinden bir tanesi de dışarıdan gelen heyetlere hediye verilmesidir. Nitekim "اجيزوا الوفد بنحو ما كنت اجيزهم" "Size dışarıdan gelecek heyetlere benim verdiğim gibi siz de hediyeler verin. "¹⁵⁰ buyurmuşlardır.

1.6.2.2.5. İslam Dininin Hakim Olması

Allah Resûlünün son vasiyetlerinden biri de İslâm dininin Arap Yarımadası'na hâkim olduktan sonra özellikle Mekke ve Medine'ye Müslüman olmayanların girmemesi ve bu bölgede sadece İslâm bayrağının ve hâkimiyetinin hüküm sürmesi konusunda olmuştur. Şu rivayet buna örnek gösterilir. " لا يبيقن بجزيرة " العرب دينان "Arap Yarımadası'nda iki din baki kalmamalıdır"¹⁵¹ Ayrıca aşağıdaki rivayette Yahudilerin Arap Yarımadası'ndan çıkarılması ifade edilmiştir. Şöyle ki " اخرجوا اليهود من جزيرة العرب " Yahudileri Arap Yarımadası'ndan çıkarın "¹⁵²

¹⁴⁸ Muhyiddin-i Nevevi, *Riyazus-Salihin*, trc. Kıyamüddin Burslan, Hasan Hüseyin Erdem, DİB Yayınları, Ankara 1993, Cilt 1, s. 197.

¹⁴⁹ İbni Mace, Vesaya 1.

¹⁵⁰ Müslim, Vasiyet 20.

¹⁵¹ Müslim, Vasiyet 20.

¹⁵² Müslim, Vasiyet 20.

1.6.3. Müstehap Hükümündeki Vasiyet

Mirasçı olmayan yakın ve uzak akrabalara vasiyet yapmak müstehap olduğu gibi, Müslümanların ferdi ve ictimâî menfaatlerine uygun olan hastane, okul, su, yol, ilmi müesseseler ve faizsiz kredi müesseselerine vasiyet etmek müstehaptır.¹⁵³ Hz. Peygamber şu hadisiyle bu alanda hayır yapmayı tavsiye etmiştir.

"اذا مات الانسان انقطع عمله الا من ثلاثة الا صدقة جارية او علم ينتفع به او ولد صالح يدعو له"

" İnsan ölünce şu üç şeyden başka ameli sona erer: Devam eden sadaka(okul, çeşme, yol vs), kendisinden faydalanılan ilim(kitap, yeni icatlar vs) ve kendisine dua eden hayırlı evlat. "

Ancak bazı İslam âlimleri ise sadece borcu ve vârisleri olmayanların vasiyet etmelerinin müstehap olduğunu ifade ederek¹⁵⁴ vasiyet etmenin alanını daraltmışlardır. Yine vârislerin zengin olmaları veya onaylamaları şartıyla vasiyet etmenin müstehap olduğunu savunanlar bulunmaktadır.¹⁵⁵

Bununla beraber kişinin, vârisleri zengin veya fakir olsun malının üçte birini aşmamak kaydıyla vasiyet etmesinin müstehap olduğunu kabul eden¹⁵⁶ İslâm Hukukçuları vasiyetin herkesi kapsayacak şekilde olmasını savunmuşlardır.

Ayrıca Hanefî fâkihlerinden İbni Âbidin, kişinin üzerinde borç olarak kalan eda edilmemiş namaz, oruç gibi ibadetlerin fidye ve kefaretlerini vasiyet etmeyi müstehap olarak değerlendirmiştir. Zira Hanefilere göre üzerinde Allah hakkı olan borçlar ölümle düşer.¹⁵⁷

1.6.4. Mubah Hükümündeki Vasiyet

Akraba olmayan yabancılara ve zengin akrabalara yapılan vasiyet mubah vasiyettir.¹⁵⁸ Vârislerin izni olmasa bile yabancıya yapılan vasiyet caiz¹⁵⁹ olmakla birlikte vârisleri fakir olan ve kendilerine düşecek miras payı ile zengin olmaları

¹⁵³ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 139; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 1, s. 436; Sâbık, *Fıkhı's-Sünne*, Cilt 4, s. 304.

¹⁵⁴ Bilmen, *Hukuk'ı İslâmiyye ve İstilahat'ı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 120; Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı*, Cilt 3, s. 429; el Kuduri, *Kuduri Şerhi ve Tercümesi*, s. 405.

¹⁵⁵ Halebi İbrahimi, *Mülteka El Ebbur Tercümesi*, Cilt 4, s. 377.

¹⁵⁶ Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 172.

¹⁵⁷ İbni Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar*, Cilt 17, s. 57.

¹⁵⁸ İbni Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar*, Cilt 17, s. 57; Bilmen, *Hukuk'ı İslâmiyye ve İstilahat'ı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 120; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 139; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 1, s. 436.

¹⁵⁹ Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 172; Halebi İbrahimi, *Mülteka El Ebbur Tercümesi*, Cilt 4, s. 379.

mümkün olmayan ve üzerinde Allah ve kul hakkı borcu bulunmayan kimselerin vasiyet yapmaması daha faziletlidir. Nitekim Hz. Peygamber, Hz. Sa'd'a " *Üçte bir de çok. Senin varislerini zenginler olarak bırakman, halka ihtiyaçlarını açan fakirler olarak bırakmandan daha hayırlıdır.*"¹⁶⁰ buyurmuşlardır. Bir başka ifadeyle hadisin ifade ettiği anlam şöyledir: Mirasçıların sana yabancılardan her yönüyle daha yakındır. Bu bakımdan vârislerine miras olarak mal kalması senin yabancılara vasiyet etmeden daha hayırlıdır.¹⁶¹ Zira bu durumda hem akrabalık hakkına riayet edilmiş hem de sadaka verilmiş olur.¹⁶²

1.6.5. Mekruh Hükmündeki Vasiyet

Dinen gayr-ı meşru sayılan fiilleri işleyerek günâhkâr olan kimselere vasiyet etmek mekrûhtur.¹⁶³ Yani vasiyet edilen malı haram yollarda harcayacağı veya kullanacağı bilinen veya kuvvetle zan edilen kimseye vasiyet etmek mekrûhtur.¹⁶⁴

Ayrıca kişinin, fakir mirasçılarını mağdur edecek şekilde vasiyette bulunmasında mekrûhtur.¹⁶⁵

1.6.6. Haram Hükmündeki Vasiyet

Vasiyetin batıl ve haram olduğu durumlar da vardır. Haram olan vasiyetleri şöyle sıralayabiliriz:

- a) Dinen haram olan malların üretimini, dağıtımını ve kullanımını vasiyet etmek veya genel ahlaka zarar verici olan bir takım yatırım alanları örneğin; kumarhane ve gayr-ı meşru eğlence merkezlerinin açılması vb, harcamaların vasiyeti haram vasiyetlerdendir.¹⁶⁶

¹⁶⁰ Buhari, Vesaya 2; er-Rudani, *Cem'ul-Fevaid min Cam'il- Usul ve Mecma'iz-Zevaid*, Cilt 5, s. 207; Müslim, Vasiyet 5; Ebu Davut, Vesaya 2; Nesai, Vesaya 3; el-Askalani, *Bulugu'l-meram min edilleti'l-Ahkam*, s. 376.

¹⁶¹ Serahsî, *Mebûsât*, Cilt 27, s. 193.

¹⁶² Bilmen, *Hukuk'ı İslâmiyye ve Istılahat'ı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 120; Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 33.

¹⁶³ Bilmen, *Hukuk'ı İslâmiyye ve Istılahat'ı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 120; İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar*, Cilt 17, s. 57.

¹⁶⁴ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 1, s. 436; Sâbık, *Fıkhu's- Sünne*, Cilt 4, s. 305; Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 32.

¹⁶⁵ Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 139; Bilmen, *Hukuk'ı İslâmiyye ve Istılahat'ı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 120.

¹⁶⁶ Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 139; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 1, s. 436; Sâbık, *Fıkhu's- Sünne*, Cilt 4, s. 305.

İslâm'a aykırı, dinin değerleriyle bağdaşmayan kitap, dergi vs “ *Tevrât, İncil, gayrı meşru her türlü neşriyat gibi* ” yayınların hazırlanmasına ve yayılmasına, kilise ve havra gibi kurumsal alanlara, bunları destekleyen İslam'a aykırı yayınlar yapan televizyon ve internet sitelerine vasiyette bulunmak da haramdır.¹⁶⁷

b) Diğer taraftan kişinin malının üçte birinden fazla miktarda vasiyet yapması da haramdır. Çünkü vasiyetin miktarı “ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ ” “ İşte bunlar Allah'ın tayin ettiği sınırlardır, sakın bunları aşmayın! Her kim Allah'ın sınırını aşarsa, işte onlar hep zalimlerdir. ”¹⁶⁸ mealindeki ayetle belirlenmiştir. Bu oranı aşmak haram bir fiil işlemek demektir. Ayrıca Hz Peygamber de hadisinde:

انَّ الرَّجُلَ لِيَعْمَلَ بِعَمَلِ أَهْلِ الْخَيْرِ سَبْعِينَ سَنَةً فَإِذَا أَوْصَى حَافٍ فِي وَصِيَّتِهِ فَيُخْتَمُ لَهُ بِشَرِّ عَمَلِهِ فَيَدْخُلُ النَّارَ وَإِنَّ الرَّجُلَ لِيَعْمَلَ بِعَمَلِ أَهْلِ الشَّرِّ سَبْعِينَ سَنَةً فَيُعَدَّلُ فِي وَصِيَّتِهِ فَيُخْتَمُ لَهُ بِخَيْرِ عَمَلِهِ فَيَدْخُلُ الْجَنَّةَ “Şüphesiz adam yetmiş yıl hayır ehlinin amelini işler. Sonra ' ölümüne yakın' vasiyet ettiği zaman vasiyetinde zulüm eder, böylece ameli şerle kapanır ve bu yüzden ateşe girer. Şüphesiz başka bir adam ' ölümü yaklaşınca ' vasiyetini adaletli eder, böylece ameli, hayırla kapanır ve bu nedenle cennete girer”¹⁶⁹ buyurarak bu tür vasiyeti hoş görmemiştir.

Dolayısıyla vasiyette meşru olan üçte bir sınırını aşmak haramdır, haksızlıktır. Ayrıca “ miktarı üçte birden az da olsa, vârislere zarar verme amacını taşıyan vasiyet de haramdır.”¹⁷⁰ Dolayısıyla vârislerine daha az tereke bırakarak cezalandırma düşüncesiyle vasiyet etmek meşru değildir. Zira Hz. Peygamber (s.a.v);

“ من فرّ من ميراث وارثه قطع الله ميراثه من الجنة يوم القيامة ” “Kim vârisinin mirascılığı hakkında kaçarsa Allah kıyamet günü o kimsenin cennetten mirascılığını keser”¹⁷¹ buyurmaktadır.

c) Kişinin vârisine diğer vârislerin izni olmadan yaptığı vasiyette haramdır.¹⁷² Çünkü Hz. Peygamber; “ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى أَعْطَى كُلَّ ذِي حَقٍّ حَقَّهُ، وَلَا وَصِيَّةَ لِرِثِّ ” “Allah her hak

¹⁶⁷ Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 139; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 1, s. 436; Sâbık, *Fıkhu's- Sünne*, Cilt 4, s. 305.

¹⁶⁸ Bakara 2/229.

¹⁶⁹ İbni Mace, Vesaya 3. er-Rudani, *Cem'ul-Fevaid min Cam'il- Usul ve Mecma'iz-Zevaid*, Cilt, s. 203.

¹⁷⁰ Sâbık, *Fıkhu's- Sünne*, Cilt 4, s. 305.

¹⁷¹ İbni Mace, Vesaya 3.

¹⁷² Halebi İbrahimi, *Mülteka El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 376; Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 139.

*sahibine hakkını vermiştir. Dolayısıyla miras alacak olana vâsiyet yoktur*¹⁷³
buyurmuştur.

¹⁷³ Tirmizi, Vesaya 5; Nesai, Vesaya 5.

İKİNCİ BÖLÜM
VASIYETİN RÜKÜN VE ŞARTLARI

2.1. Vasiyetin Rükünleri

Vasiyet akdinin geçerli olabilmesi için rükün ve şartlarının yerine getirilmesi gerekir.

2.1.1. İcâb

Vasiyet ölüme bağlı bir tasarruf olmakla birlikte aynı zamanda bir akittir.¹⁷⁴ Vasiyet akdinde taraflar vasiyet eden “*vâsi*” ile vasiyet olunan “*mûsâ leh*”ten teşekkül eder. Akitlerde ilk irade beyanına “*icab*”, buna bağlı olan ve akdi tamamlayan ikinci irade beyanına ise “*kabul*” denir.

Vasiyetin ilk rüknü vasiyet edenin “*icap*” da bulunmasıdır. Vasiyetin rüknü olan icab konusunda bir ihtilaf yoktur. Vâsi tarafından icapla ortaya konacak bir irade beyanı olmadan diğer akitlerde de olduğu gibi,¹⁷⁵ vasiyetin gerçekleşmeyeceği tartışmasız kabul edilmiştir.¹⁷⁶

2.1.1.1. İcâb Şekilleri

Vasiyetin rüknü olan icâbın gerçekleşmesi sözlü ve yazılı olmak üzere iki şekilde olur.

2.1.1.1.1. Sözlü İcâb

İslâm hukukçuları bütün akitlerde içteki iradeyi değil dışa vurulan iradeyi esas almışlardır. İçteki iradeyi dışa vurma vasıtalarının başında sözlü ifadeler gelir. Sözlü ifadenin de sözlük ve örfdeki manaları açık olduğunda artık niyet ve içteki iradeye bakılmaz.¹⁷⁷ İslâm’ın ilk zamanlarında yazı çok yaygın olmadığı için akitler genelde sözlü yapılır. Bu yüzden vasiyetin gerçekleşme şekillerinin başında sözlü icâb gelir. Vasiyetin rüknü olan icâbın, lafız ile gerçekleşeceği konusunda fukaha arasında görüş ayrılığı yoktur.¹⁷⁸ Sözlü icâb “*Ölümümden sonra şu malımı falana vasiyet ettim veya bundan sonra şunu ona hibe ettim onu malik kıldım*”¹⁷⁹ gibi açık

¹⁷⁴ Keskiöglü, *Fıkah Tarihi ve İslam Hukuku*, s. 192; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 3, s. 67.

¹⁷⁵ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 2, s. 63.

¹⁷⁶ Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 38.

¹⁷⁷ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 2, s. 63.

¹⁷⁸ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 141.

¹⁷⁹ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 141; Sâbık, *Fıkhı’s- Sünne*, Cilt 4, s. 305; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye*, Cilt 5, s. 140.

ifadelerle olabileceği gibi, “Ben ölümünden sonra ona şunu tayin ettim veya filana şunu vasiyet ettiğime şahit olun” gibi sarih olmayan ifade ile de gerçekleşir.¹⁸⁰

İslâm hukukçuları irade beyanına dikkat etmişlerdir. Bu maksatla irade beyanının şekli, yani sözlü vasiyette kullanılan lafızların söyleniş biçimi vasiyetin sübutu açısından önemlidir. Sözlü vasiyette kişi: “Malımın üçte biri vasiyetimdir.”¹⁸¹ veya “Ölümünden sonra şu kadar meblağ filanıdır” gibi açık lafızlarla vasiyeti gerçekleştireceği gibi,¹⁸² “Malımın üçte biri, altıda biri filanıdır, filanın malımın yarısında hakkı vardır, filanın benim malımda şu kadar meblağı vardır.” “Ölüm sonrası veya vasiyetimdir” ifadesiyle açık bir şekilde olmasa da istihânen vasiyet yapmış sayılır.¹⁸³ Yine hasta bir kişinin vasiyette bulunması talep edilir O da: “Malımın üçte biri” şeklinde açık olmayan ifade kullanırsa istihânen vasiyet gerçekleşmiş olup terekenin üçte biri fakirlere sarf edilir.¹⁸⁴

Ancak sözlü vasiyette bulunmak isteyen kişi: “Ben falan için şu kadar meblağı vasiyet ettim veya paramın üçte biri falan kişindir” sözüyle aynı kişinin, “vasiyet ettim ki benim malımda filanın şu kadar alacağı vardır veya falan için malımda üçte bir vardır.” derse, ilk söylediği sözle sübut bulmuş muteber birer vasiyettir ama ikinci söylenenler birer ikrardır.¹⁸⁵ Yani kişinin borçlu olduğunu kabul edip terekesinden verilmesini istemesidir.

Türk Medeni Kanunuda, sözlü vasiyet yapma olanağı vermiştir. Ancak İslâm Hukukunun tersine sözlü vasiyetin istisnâ hallerde yapabileceğine hükmetmiştir. Bu istisnâ haller şöyle sıralanmıştır “yakın ölüm tehlikesi, ulaşımın kesilmesi, hastalık, harp gibi fevkalâde hallerden dolayı vasiyetçi resmi veya kendi el yazısı ile vasiyetname tanzim edemez ise şifahî tarzda yapabilir” hükmü¹⁸⁶ T.M.K’ında

¹⁸⁰ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 141.

¹⁸¹ Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 183; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhıyye*, Cilt 5, s. 140.

¹⁸² Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 183.

¹⁸³ İbn-i Âbidîn, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar*, Cilt 17, s. 63; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 185; Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı*, Cilt 3, s.437.

¹⁸⁴ Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 185.

¹⁸⁵ İbn-i Âbidîn, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar*, Cilt 17, s. 63; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 182; Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı*, Cilt 3, s. 437; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhıyye*, Cilt 5, s. 140.

¹⁸⁶ MK. m. 539.

vasiyetin geçerli olması için, olağanüstü halin ve başka türlü vasiyet yapma imkânının olmaması gibi istisnai şartların bulunması zorunludur.¹⁸⁷

Ayrıca, sözlü vasiyet yapan kişi, sonradan el yazısı ile vasiyet yapma veya resmi vasiyet yazma imkânı elde eder ve üzerinden bir ay geçerse, sözlü vasiyet hükümsüz olur,¹⁸⁸ hâkime iptal davası açmaya bile gerek kalmaz.¹⁸⁹ Ancak bu bir aylık süre dolmadan mûsî ölürse yaptığı sözlü vasiyet geçerli olur, iptal davası açılmaz.¹⁹⁰

Sözlü vasiyette bulunmanın bir başka şartı ise mûsînin ölümünden sonra gerçekleşmesini istediği konuların iki şahidin hazır olduğu durumda belgelenmesini istemesidir. Şahitler, vasiyetçinin talebini kabul ederlerse gereken işlemleri yerine getirmekle mükellef olurlar.¹⁹¹ Ancak şahitlerin bu görevi kabul etmeleri zorunlu değildir.¹⁹²

2.1.1.1.2. Yazılı İcâb

Kur'an-ı Kerimde akitlerin ve borçların yazılması¹⁹³ tavsiye edilmiş, Hz. Peygamber'de uygulamalarıyla bizlere örnek olmuştur.¹⁹⁴ Ancak İslâm'ın ilk yıllarında okuma yazma oranı çok düşük olduğu için akitler ve borçlanmalar genelde sözlü ifadelerle yapılmaktaydı. İslâm hukukçuları vasiyetin yazılı ifadelerle yapılması konusunda farklı kanaatlere sahip olmuşlardır.

¹⁸⁷ Oğuzman, *Miras hukuku*, s. 126; İmre, *Türk Miras Hukuku*, Cilt 1, s. 185.

¹⁸⁸ MK. m. 541.

¹⁸⁹ İmre, *Türk Miras Hukuku*, Cilt 1, s. 191.

¹⁹⁰ İnan, Ertaş, *Türk Medeni Kanunu Miras Hukuku*, s. 148.

¹⁹¹ Oğuzman, *Miras hukuku*, s. 127.

¹⁹² İmre, *Türk Miras Hukuku*, Cilt 1, s. 196; Koçoğlu, *Türk Medeni Kanun'unda Vasiyetname ve Vasiyetname Türleri*, s. 11.

¹⁹³ Bakara 2/282. Meali şöyledir: Ey İnananlar! Birbirinize belirli bir süre için borçlandığınız zaman onu yazınız. İçinizden bir katip doğru olarak yazsın; katip onu Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan çekinmesin, yazsın. Borçlu olan da yazdırsın, Rabbi olan Allah'tan sakınsın, ondan bir şey eksiltmesin. Eğer borçlu, aptal veya aciz, ya da yazdıramıyacak durumda ise, velisi, doğru olarak yazdırsın. Erkeklerinizden iki şahid tutun; eğer iki erkek bulunmazsa, şahidlerden razı olacağınız bir erkek, biri unuttuğunda diğeri ona hatırlatacak iki kadın olabilir. Şahidler çağırıldıklarında çekinmesinler. Borç büyük veya küçük olsun, onu süresiyle beraber yazmaya üşenmeyin; bu, Allah katında en doğru, şahidlik için en sağlam ve şüphelenmenizden en uzak olandır. Ancak aranızdaki alışveriş peşin olursa, onu yazmamanızda size bir sorumluluk yoktur. Alışveriş yaptığınızda şahid tutun. Katibe de şahide de zarar verilmesin; eğer zarar verirseniz, o zaman doğru yoldan çıkmış olursunuz. Allah'tan sakının, Allah size öğretiyor; Allah her şeyi bilir. (Bakara 2/282).

¹⁹⁴ Medine'ye hicretiyle oradaki Yahudilerle yapılan anlaşma, Hudeybiye anlaşmasının yazıya geçirilmesi gibi bir çok uygulaması vardır.

Dilsiz olanlar ve dil tutukluğundan dolayı konuşamayanların yazılı vasiyet yapacağı konusunda görüş birliği vardır.¹⁹⁵ Hatta Hanefî ve Hanbelî hukukçulara göre önceden konuşma yetisine sahip olup sonra bundan mahrum olan ve iyileşme ümidi kalmayanlar, Şafîî hukukçulara göre ise geçici dil tutukluluğu yaşayanların dilsizler gibi değerlendirilip yazılı icâblarını geçerli saymışlardır.¹⁹⁶

Konuşma yetisi problemi olmayan sağlıklı kişilerin yazılı vasiyetleri¹⁹⁷ ise şöyle değerlendirilmiştir:

Hanefî hukukçulara göre vasiyet mûsî tarafından yazılmış¹⁹⁸ ve şahit tutulmuşsa geçerlidir.¹⁹⁹ Şahit tutmaktan maksat, yapılan vasiyetin şahitlere okunması, şahitlerin ve mûsînin yapılan vasiyetin içeriğine vakıf olup kabul etmeleri veya vasiyetin şahitlerin ve mûsînin huzurunda okunup mûsî tarafından onaylanmasıdır. Şahitlerin vasiyetin içeriğini bilmeden sadece yazıyı görmeleriyle şahitliğe hükmedilmesi icmâ ile caiz değildir.²⁰⁰ Hanefiler: “*Yazının normal yazı vasıtasına, açık bir biçimde yazılmasını ve kimin kime vasiyeti olduğunun belirtilmiş bulunmasını da gerekli görmüşler, açık olmayan bir yazı ile meydana gelmiş vasiyetleri muteber saymamışlardır. Açık olmakla birlikte, normal yazı vasıtalarından başka şeylere yazılan vasiyetleri ise kinâyeye olarak kabul etmişler; bununla vasiyetin gerçekleşmesi için niyetin bulunmasını şart koşmuşlardır.*”²⁰¹

Şafîî hukukçular vasiyetin mûsî tarafından yazılıp şahitler huzurunda okunmasını şart koşmakla birlikte, şayet mûsî yazılı vasiyetini sözlü olarak da ifade

¹⁹⁵ Zuhaylî, *İslâm Fıkı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 141; Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 38; Sâbık *Fıkıh's- Sünn*e, Cilt 4, s. 305.

¹⁹⁶ Zuhaylî, *İslâm Fıkı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 141.

¹⁹⁷ Vasiyetin yazılması ittifakla mendub kabul edilmiştir. Yine besmele ile Yüce Allah'a hamd ve sena ve benzeri ifadelerle Hz Peygamber'e (s.a.v) salat ve selam ile başlanması, daha sonra kelime-i şehâdetin ifade edilmesi yine vasiyetin sıhhat ve geçerli olması için vasiyete şahit tutulması da ittifakla mendub kabul edilmiştir. (Zuhaylî, *İslâm Fıkı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 220.)

¹⁹⁸ Vasiyetin başında şunu yazması müstehaptır. Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Nefsinde zâif yüce Allah'ın rahmetine muhtaç kul filan, akli başında, işleri câiz olduğu halde bu filânın yaptığı vasiyettir. O Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına, ortağı olmayan bir ve tek olduğuna, Muhammed'in Allah'ın kulu ve Rasûlü olduğuna, cennetinde cehennem de hak olduğuna, kıyametin hiç şüphesiz olarak geleceğine, Allah'ın kabirlerde olanları dirilteceğine şahitlik ediyorum. Geriye bıraktığım aile halkına da mü'min iseler Allah'tan korkmalarını, aralarını düzeltmelerini, Allah'a ve Rasûlüne itaat etmelerini ve İbrahim'in ve Yakub'un çocuklarına yaptığı şu vasiyeti yapıyorum.: “*Yavrularım Allah size bu dini seçmiştir. Ancak Müslümanlar olarak ölünüz.*” üzerinize beyinesiz hak bulunan kimseye vasiyet vaciptir. Bu hakkın yerine getirilmesini vasiyet eder. (Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 14, s. 188 vd.)

¹⁹⁹ Zuhaylî, *İslâm Fıkı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 221.

²⁰⁰ Zuhaylî, *İslâm Fıkı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 221.

²⁰¹ Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 39.

eder veya mirasçılarını bu vasiyeti ikrar ederlerse, şahitler huzurunda okunmasa bile sadece yazı ile de vasiyet gerçekleşir.²⁰²

Maliki hukukçular ise; mûsinin vasiyetini yazması ve şahit göstermesi hususunda Hanefî ve Şafîî hukukçularla aynı kanaate sahip olmasına rağmen, vasiyetin şahitler huzurunda okunması konusunda farklı görüş benimsemişlerdir. Malikilere göre mûsî vasiyetini el yazısıyla yazıp, şahitlere “ *vasiyete şahit olmalarını, yazılanları yerine getirmelerini isterse*” şahitler vasiyetin içeriğine vakıf olmasalar bile vasiyet sabit olur. Şayet vasiyette silinti veya kazıntı var ise veya vasiyete şahit tutulmamışsa, mûsinin yapmış olduğu vasiyetten rücu ihtimali bulunduğundan dolayı vasiyet geçersiz olup yerine getirilmez.²⁰³

Hanbelî hukukçularına göre ise; mûsinin vasiyetten rücu ettiği bilinmedikçe şahit tutulmasa bile vasiyeti geçerlidir. Ancak yazılı vasiyetin mûsiye ait olduğu açık beyyinelerle sabit olması gerekir. Yazılı vasiyet mûsinin el yazısıyla veya mûsiye ait olduğu mirasçılarının ikrarıyla olur.²⁰⁴ Hanbelî hukukçular özürsüz olmayanın yazılı vasiyetinde şahidi şart koşmamasını Hz. Peygamber’in “*Kişinin, vasiyet edecek bir şeyi olupta vasiyetini yazmadan iki gece geçirme hakkı yoktur*”²⁰⁵ hadisine dayandırır. Hadiste yazının dışında Hz. Peygamber (s.a.v) her hangi bir şeyden bahsetmemiş, vasiyet için şahitten söz etmemiştir. Bu durum, vasiyetlerde yazıyla yetinmenin yeterli olduğunu gösterir. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v) valilerine, âmillerine çeşitli hükümler ihtiva eden mühürlü mektuplar göndermiş, mektupları taşıyan elçiler gönderilenlerin içeriğini bilmedikleri halde mektuplara muhatap olanlar, yazılanın gereğince amel etmiş ve onlar için bağlayıcı olmuştur. Aynı durum râşit halifeler döneminde de devam etmiştir.²⁰⁶

Hanbelî fakihlerine göre vasiyette şahit göstermek şart olmamakla birlikte, mûsinin yazdığı vasiyet şahitlere dinletilmedikçe veya şahitler okuyup mûsî onaylamadıkça geçersiz sayılır. Mûsî vasiyeti mühürlemiş olsa bile muhtevası bilinmeden vasiyete şahitlik yapılamaz.²⁰⁷

²⁰² Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 221.

²⁰³ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 221; Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 39.

²⁰⁴ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 222.

²⁰⁵ Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, Cilt 11, s. 476.

²⁰⁶ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 222.

²⁰⁷ Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 40.

Cumhura göre, mûsinin dilsiz ve dili tutuklu olarak yaptığı yazılı vasiyeti geçerlidir Ancak kişinin yazılı vasiyeti için Hanefî, Şafîî ve Maliki hukukçulara göre şahit göstermesi gerekir. Maliki fakihler, şahitlerin vasiyetin içeriğini bilmesini gerekli görmezken Hanefî ve Şafîî fakihler şahitlerin vasiyetin muhtevasını da bilmeleri gerektiğini savunurlar. Hanbelî fakihler ise mûsi kendi el yazısıyla yazıp mühürler veya vârisleri onaylarsa yazılı icâbın geçerli olacağı görüşündedirler.

Türk Medeni Kanununda yazılı vasiyet esas olup bu vasiyetin iki şekilde yapılabileceğini ifade eder.

a) Vasiyeti yazıya aktaranlar resmî kişi veya kurumlar olup, vasiyet “ *resmî memur, sulh hâkimi, noter veya kanunla kendisine yetki verilmiş kişiler tarafından, iki tanık huzurunda*”²⁰⁸ yapılır. Ancak bu işlemi gerçekleştirenler ve tanıklar: “*Fiili ehliyeti bulunmayanlar, bir ceza mahkemesi kararıyla kamu hizmetinden yasaklı olanlar, okuryazar olmayanlar, miras bırakanın eşi, üstsoy ve altsoy, kan hısımları, kardeşleri ve bu kişilerin eşleri, resmî vasiyetnamenin düzenlenmesine memur veya tanık olarak katılamazlar.*” Yine, “*Resmî vasiyetnamenin düzenlenmesine katılan memura ve tanıklara bunların üstsoy ve altsoy kan hısımlarına, kardeşlerine ve bu kişilerin eşlerine o vasiyetname ile bir kazandırmada bulunamaz.*”²⁰⁹

Resmî vasiyetname yapılırken yukarıda yazılan şartlara uyulmadığı zaman, mirasçı veya vasiyet alacaklısı tarafından, dava açma süreleri içerisinde,²¹⁰ iptal davası açılabilir.²¹¹

b) El yazısıyla yazılan vasiyetname: El yazılı vasiyetnamelerde “*Vasiyetnamenin yapıldığı yıl, ay ve gün göstererek başından sonuna kadar miras bırakanın el yazısıyla yazılmış ve imzalanmış olması zorunludur.*”²¹² Dolayısıyla vasiyetçinin başkasına yazdırıp imzaladığı veya bizzat kendisinin veya başkasının bilgisayar, daktilo vb. aygıtlarla yazdığı vasiyetname geçerli değildir.²¹³

²⁰⁸ MK, m. 525.

²⁰⁹ MK, m. 536.

²¹⁰ MK, m. 559.

²¹¹ MK, m. 557.

²¹² MK, m. 538.

²¹³ Oğuzman, *Miras hukuku*, s. 119; İnan, *Türk Medeni Hukuku, Miras Hukuku*, s. 128.

2.1.1.1.3. İşaretle Yapılan İcap

İslam hukukunda işaret yoluyla yapılan akitlerin veya teberruların uygulama alanı çok dardır. Buna rağmen vasiyet akdinde icap sözlü ve yazılı olabileceği gibi, bilinen ve anlaşılır işaretlerle de olur.²¹⁴ Ancak Hanefî hukukçulara göre, işaretle vasiyet yapan kişinin, dilsiz veya dili tutuk olması, dil tutukluluğunun süreklilik arz etmesi,²¹⁵ yazı yazmayı bilmemesi gerekir.²¹⁶ Dolayısıyla sağlıklı insanların işaretle vasiyette bulunması caiz değildir. Yine konuşamayacak derecede ağır hasta olup, akli melekesi yerinde kabul edilen kimse, işaretle vasiyette bulunur ve bu işaretleri anlaşılırsa, vasiyet geçerli olur. Ancak işaretleri anlaşılmaz veya farklı yorumlanacak olursa, vasiyet geçersiz kabul edilir.²¹⁷

Aynı şekilde Şafî ve Hanbelî fakihlerine göre de sağlıklı normal insanlar için işaret vasiyeti geçerli olmayıp ancak, ahrazlık ve dil tutukluğu işaret yoluyla vasiyet için şart koşulmuştur.²¹⁸

Hanefilerle Hanbelîler, Şafîilerden farklı olarak işaret yoluyla vasiyet için dil tutukluluğunun sürekli olması bir görüşe göre bir sene,²¹⁹ fukahanın çoğunluğuna göre ise, iyileşme umidinin kesilmiş olması veya ölüm şartı koşulmuştur.²²⁰

Maliki mezhebi ise, vasiyetin işaretle gerçekleşebileceği konusunda en geniş düşünen mezheptir. Onlara göre örf ve taâmülde icaba delalet eden her söz, fiil ve davranış irade beyanı için yeterlidir.²²¹ Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de işaret yoluyla da konuşulabileceği ifade edilir.

قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً قَالَ آيَتُكَ أَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ إِلَّا رَمْرًا وَادُّكُرَ رَبِّكَ كَثِيرًا وَسَبِّحَ بِالْعَشِيِّ
وَالإِبْحَارِ

²¹⁴ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye*, Cilt 5, s. 138; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 142; Sâbık, *Fıkhu's- Sünne*, Cilt 4, s. 305; Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslâm Fıkhu*, Cilt 3, s. 443.

²¹⁵ İbn-i Âbidîn, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürrî'l-Muhtar*, Cilt 17, s. 78.

²¹⁶ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 2, s. 69; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 142 Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 41.

²¹⁷ Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslâm Fıkhu*, Cilt 3, s. 443.

²¹⁸ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 2, s. 69; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 142.

²¹⁹ İbn-i Âbidîn, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürrî'l-Muhtar*, Cilt 17, s. 78.

²²⁰ Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, cilt 10, s. 142; İbn-i Âbidîn, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürrî'l-Muhtar*, Cilt 17, s. 79.

²²¹ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 2, s. 70.

“Zekeriya, Rabbim! ‘çocuğum olacağına dair bana bir alâmet ver.’ dedi. Allah da şöyle dedi: ‘Senin için alâmet insanlarla üç gün konuşamaman, ancak işaretleşebilmendir. Ayrıca Rabbini çok an, sabah akşam teşbih et.’ dedi.”²²²

فَأَشَارَتْ إِلَيْهِ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا

“Meryem çocukla konuşun diye ona işaret etti.” “Beşikteki bir bebekle nasıl konuşuruz?” dediler.²²³

Maliki hukukçular, ayetlerde işaretle konuşma ifadeleri yer aldığından dolayı, iradesini beyan eden, konuşan, dilsiz veya dili tutuklu kişilerin vasiyetlerini işaretle yapabileceğini²²⁴ savunurlar.

Türk Medeni Kanunu’nda işaretle vasiyet yapılabileceğine dair bir hüküm bulunmamaktadır. Bununla birlikte, sağır ve dilsizler, okuyup imza atabiliyorlarsa vasiyet yapabilirler. Okuyup imza edemiyorlarsa vasiyet edemezler.²²⁵ Ahrazlık ve dil tutukluluğu gibi özürlüler okuma yazma bilmeyenler, Medeni Kanun’da bir hüküm olmadığı için işaretle vasiyette bulunmaktan mahrumdurlar.

2.1.1.2. İcâb’ın Geçerlilik Süresi

Mûsî hayattayken vasiyeti geçerli olmaz.²²⁶ Çünkü vasiyet mûsînin ölümünden sonrasına izafe edilmiştir. Mûsî hayatta olduğu sürece vasiyetinden dönebilir veya değiştirebilir. İcâb mûsînin ölümüyle bir anlam ifade edebilir ve geçerli hale gelir. Ayrıca, lehine vasiyette bulunduğu kişinin konumu her an değişebilir. Nitekim mûsâ leh irtidat etmiş veya icâb zamanında vâris değilken, daha sonra vâris olabilir. Örneğin kişi, oğlu bulunduğu halde kardeşine vasiyet eder, ancak daha sonra oğlu ölürse yapılan vasiyet geçersizdir. Çünkü vasiyette bulunduğu kardeşi vârisi değildi; ancak oğlunun ölümüyle ona, mirasçı oldu. Vârise de vasiyet caiz olmadığı için yapılan icâb geçersiz olur. Bunun içindir ki icâbın geçerlilik kazanması ancak mûsînin ölüm anındaki durumuna göre netlik kazanır.²²⁷

²²² Âl-i İmrân 2/ 41.

²²³ Meryem 19/ 29.

²²⁴ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 2, s. 70; Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 142.

²²⁵ İmre, *Türk Miras Hukuku*, Cilt 1, s. 170-171.

²²⁶ Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 147.

²²⁷ Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslâm Fıkhu*, Cilt 3, s. 431.

Aynı şekilde Türk Medeni Kanunu'nda da vasiyet, bir kimsenin ölümünden sonra hüküm doğurmak üzere yapılan bir irade beyanıdır.²²⁸ Mûsînin ölümüyle yani, niyetini değiştirme imkânı ortadan kalktığı andan itibaren bir hüküm ifade eder. Çünkü mûsî, vasiyetinden ölüncüye kadar her zaman tek taraflı olarak rücû etme imkânı vardır.²²⁹

2.1.1.3. İcâb'ın Şarta Bağlanması

Mûsî, mûsâ bihin temliki için bazı şartlar öne sürebilir. Bu şartlar kendisiyle ilgili olabileceği gibi, mûsâ lehle de alakalı olabilir.

Kendisiyle alakalı olan şartlarda zaman veya mekân kaydı koyabilir. Mukayyet vasiyet konusunda geçtiği gibi “*şu yolculuktan dönersem*” veya “*şu şehirde ölürsem vasiyetim şu şahsındır*” gibi icâbını bir şarta bağlaması şeklinde olur. Şart yerine gelirse vasiyet sabit, eğer şart gerçekleşmezse yapılan vasiyet sakıt olmuş olur.

Mûsî, icâbta bulunurken mûsâ lehe vasiyetin temliki için bazı şartlar öne sürebilir. Öne sürmüş olduğu şartlar yasaklanmayan ve dinin maslahatına aykırı türden değilse geçerli olabilir. Muallâk vasiyette olduğu gibi, öne sürülen şartlar dinen meşru değilse, şart geçersiz ancak yapılan icâb geçerli olur.

Türk Medeni Kanunu'nda da ölüme bağlı şartlı tasarruflar geçerlidir. Ancak öne sürülen şartlar hukuka ve genel ahlaka aykırı olmamalıdır. Bu tür şartlarla yapılan vasiyetler hükümsüzdür.²³⁰ Bu konu Medeni Kanun'da ayrıntılı işlenmiştir.

2.1.2. Kabul

İslam hukukunda vasiyet akdi için kabulün gerekli olup olmadığı, gerekli ise vasiyetin rüknü mü yoksa şartı mı olduğu konusunda fukaha farklı kanaatlere sahip olmuşlardır:

Vasiyetin ölüme bağlı bir tasarruf ve aynı zamanda bir akit²³¹ olduğu daha önce açıklanmıştı. Akdin geçerlilik kazanması için akdin rüknü olan, karşılıklı irade

²²⁸ Oğuzman, *Miras Hukuku*, s. 94.

²²⁹ MK. m. 451.

²³⁰ Oğuzman, *Miras Hukuku*, s. 147.

²³¹ Keskiöglü, *Fıkıh Tarihi ve İslam Hukuku*, s. 192; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 3, s. 67; İbn-i Âbidîn, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar*, Cilt 17, s. 61.

beyanı ve rızayı gösteren icâb ve kabul şartı gerekir.²³² Bu nedenle, vasiyet akdinin geçerli olması için kabulün olması gerekir.²³³ Hanefi mezhebindeki kabul edilen görüşe göre, diğer akitlerde olduğu gibi vasiyette de kabul gereklidir.²³⁴ Mûsâ lehine vasiyeti kabulü ile kabz işlemi gerçekleşmemiş olsada vasiyet bağlayıcı olur.²³⁵

Ancak Hanefilerden İmam Züfer²³⁶ ile İmam-ı Şafî'ye²³⁷ göre; vasiyetin rükünü mûsânın icabından ibaret olup, kabul ne rükün ne de şart olarak gerekli değildir. Tek taraflı irade beyanı ile vasiyet gerçekleşir.

Bu görüşü benimseyen İslâm hukukçuları vasiyeti mirasa benzetmişlerdir.²³⁸ Onlara göre miras ve vasiyet ölümle intikal eden mülkiyetlerdir. Mûsâ lehine mûsânın vasiyeti sonucu tereke üzerinde vârisler gibi mülkiyet hakkına sahip olur. Çünkü vasiyet sonucu doğan mülkiyet, miras yoluyla edinilen mülkiyet gibi değerlendirilmiştir. Ayrıca miras, mirasçının kabul etmemesi nedeniyle reddedilmiş olmaz. Vasiyet mûsâ leh tarafından kabul edilmese de mülkiyet kazandırır.²³⁹

Vasiyette kabul şartının gerekli olduğunu söyleyen Hanefi müçtehitler şu delilleri öne sürmüşlerdir:

Vasiyet ölümden sonraya bağlı olmak üzere teberru yoluyla bir malı mülk edinmedir. Yani vasiyet bir akit türü olup, malın mülkiyetini bir sözleşme ile devreden işlemdir. Mülkiyetin devir işlemlerinden olan diğer akitler kabulle geçerlilik kazandığı gibi, vasiyette de mülkiyet devri ancak kabul veya kabul yerine geçen ifadelerle geçerlilik kazanır.²⁴⁰

²³² Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 2, s. 62; İbn-i Âbidîn, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar*, Cilt 17, s. 61; Bilmen, *Hukukî slâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye*, Cilt 5, s. 117.

²³³ Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîlî'l-Muhtâr*, trc. Mehmet Keskin, Hikmet Neşriyat, 6. Baskı, İstanbul 2013, Cilt 4, s. 333; Şeyhü'l-İslâm Burhanüddin Ebu'l-Hasan Ali b. Ebû Bekir Merginânî, *İslâm Fıkhu El-Hidaye*, trc. Ahmed Meylânî, Kahraman Neşriyat, İstanbul (ts), Cilt 4, s. 364; Serahsî, *Mebûsût*, Cilt 28, s. 78; Halebî İbrahîmî, *Mültekâ El EbburTercumesi*, Cilt 4, s. 379.

²³⁴ Serahsî, *Mebûsût*, Cilt 28, s. 78; Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, cilt 10, s. 140; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye*, Cilt 5, s. 117; İbn-i Âbidîn, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar*, Cilt 17, s. 61.

²³⁵ Serahsî, *Mebûsût*, Cilt 28, s. 78.

²³⁶ Serahsî, *Mebûsût*, Cilt 28, s. 78; Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s.140; İbn-i Âbidîn, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar*, Cilt 17, s. 64; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye*, Cilt 5, s. 117.

²³⁷ Serahsî, *Mebûsût*, Cilt 28, s. 78.

²³⁸ Merginânî, *İslâm Fıkhu El-Hidaye*, Cilt 4, s. 364; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye*, Cilt 5, s.117.

²³⁹ Serahsî, *Mebûsût*, Cilt 28, s. 78.

²⁴⁰ Serahsî, *Mebûsût*, Cilt 28, s. 78; Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s.140; El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîlî'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 334; Merginânî, *İslâm Fıkhu El-Hidaye*, Cilt 4, s. 364.

Vasiyet, ölümle mülk edinilmesi bakımından mirasa benzemekle birlikte, birçok yönüyle ayrılmaktadır. Miras bırakan kişi, mirasçılarının mirası elde etmelerini engellemek istese bile, İslâm hukuku buna izin vermemektedir. Çünkü mirasta bir şahsın diğerinin yerine geçmesi söz konusudur. Bundan dolayı miras, İslâm hukukunda zorunlu bir temlik olup mirasçının kabulünü gerekli görmez.²⁴¹ Ancak vasiyet, miras gibi bir şahıstan diğerine intikal olmayıp mûsînin bir malı ikinci şahsa temlik etmesi ile gerçekleşir. Mûsa leh kabul etmeden zorla temlik yapılamaz. Ayrıca mülkiyet mûsînin teklifiyle sabit olmakla birlikte, ölümünden önce bu teklifinden vazgeçme veya onu değiştirme hakkına sahiptir. Vâsînin mûsa leh üzerinde velilik yetkisi bulunmadığı için mülkiyet sadece mûsînin icabıyla değil mûsâ lehin kabulüyle gerçekleşir.²⁴² Dolayısıyla vasiyetin mirasa benzemesi kabul şartının olmadığı anlamına gelmez. Ayrıca miras bir akit türü olmadığı için kabul şartı aranmaz. Ancak vasiyet bir akit olup diğer akitlerde olduğu gibi icâb ve kabul şartı aranır.

Diğer taraftan kabul şartı olmadan sadece icâb ile vasiyetin geçerlilik kazandığı esas alındığında, mûsâ leh açısından iki önemli mahsurlu durum ortaya çıkar.

a) Vasiyet mûsînin ölümüyle zorunlu mülkiyet kazandırdığı için, mûsâ leh elinde olmadan vasiyet edenin veya vârislerinin minneti altına girmiş olacaktır.²⁴³ Mûsâ leh, vasiyet edileni mülk edinmeden onun ezikliği içerisinde yaşamaya mecbur olacaktır. Bu durumda mülkiyeti altında olmayan mal, vasiyetle kendisine fayda değil zarar vermektedir.

b) Vasiyet edilen mal, mûsâ lehe zarar veren türden olabilir. Şayet mûsa leh, vasiyete kendi kabulü olmadan malik olursa, iradesi ve arzusu dışında bir mala malik olmaya mecbur kılınmış olur.²⁴⁴ Dolayısıyla herkes birbirine zarar verebilecek türden vasiyette bulunur iyilik ve sevap amacı kaybolur, vasiyet edene günah kazandırır, vasiyet edilen de zarar görmüş olur. Vasiyette kabul şartının önemini şu iki örnekle anlatmak mümkündür.

²⁴¹ El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîl'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 334; Merginânî, *İslâm Fıkhı El-Hidaye*, Cilt 4, s. 364.

²⁴² Serahsî, *Mebûsût*, Cilt 28, s. 78.

²⁴³ El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîl'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 334; Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 44.

²⁴⁴ El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîl'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 334; Serahsî, *Mebûsût*, Cilt 28, s. 78.

Kişi, trafik muayenesini yaptırmadığı, trafik cezaları olan, çok eski bir model arabasını, vasiyet eder, mûsa leh kabul etmediği halde vasiyet gerçekleşmiş olursa, mûsâ leh için bu vasiyet bir nimet değil bir külfet olacaktır.

Yine kişinin görmeyen, yürüyemeyen, bir binek hayvanını vasiyet etmesi mûsa leh için bir iyilik değil zarara uğrama sebebidir. Çünkü bu hayvandan yararlanamayacağı gibi, onun bakım masraflarını da üstlenmiş olacaktır.

Bu ve benzeri örneklerden de anlaşılacağı üzere, vasiyetin geçerliliği için kabul şartı gerekir. Bu şart olmadığı zaman tamamen iyilik maksadına yönelik bir teberru akdi yerine, hem vasiyet edene, hem de vasiyet edilene zarar veren bir muamelat olur. Özellikle mûsâ lehin mağduriyetine yol açmış olur. Hâlbuki Kur'an-ı Kerimde, *“اِنَّهٗ لَا يَحِبُّ الظَّالِمِيْنَ”* *“Şüphesiz Allah zalimleri sevmez”*²⁴⁵ mealindeki ayetle din kardeşine zarar verenlerin ve haksızlık yapanların sevilmediği ifade edilmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v) de: *“المسلم اخو المسلم لا يظلمه”* *“Müslüman Müslüman'ın, (din) kardeşidir. “Müslüman Müslüman”'a zulmetmez.”*²⁴⁶ Yine Hz.Peygamber (s.a.v) *“من سلم المسلمون من لسانه و يده”* *“Müslüman, dilinden, elinden Müslümanlar selamette kalan kimsedir”*²⁴⁷ buyurarak, Müslümanların birbirlerine zarar vermemelerini bildirmiştir. Buna göre vasiyetin miras gibi değerlendirilmeyip geçerlilik kazanması için, kabul rüknünün olması gerekir.

Esasen: Kişinin kendi iradesiyle kabul ve çabası olmaksızın mülkiyeti sabit olmaz.²⁴⁸ Nitekim ayette: *“وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ”* *“İnsan için çalıştığından başka bir şey yoktur”*²⁴⁹ buyrulmaktadır. Bu ayete göre: *“İnsan için çalıştığından karşılığında başka bir şey yoktur. Mûsâ lehin kabulü olmaksızın vasiyet gerçekleşirse onun çalışması olmadan mülkiyetin gerçekleşmesi söz konusu olur ki, özel bir delil bulunmadıkça bu câiz değildir. Lehine vasiyet edilmiş olanın kabulü bir çalışmadır. Onun için kabul ile mülkiyetin gerçekleşmesi normaldir. Kabul olmaksızın varislerin mala hak kazanmaları ise başka bir delil ile sabittir.”*²⁵⁰

²⁴⁵ Şûrâ 42/40

²⁴⁶ Buhârî, Mezâlim 3.

²⁴⁷ Buhârî, İmân 4.

²⁴⁸ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 140.

²⁴⁹ Necm 53/39.

²⁵⁰ Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 43.

Hanefî fakihlerden İmam'ı Züfer²⁵¹ ile İmam'ı Şafî²⁵² dışında, vasiyetin geçerli olması için, kabulün olması gerektiğini savunan hukukçular bunun rükün mü, yoksa şart mı, olduğu konusunda ihtilaf etmişlerdir.

Bazı Hanefî kaynaklarında vasiyette ikinci irade beyanı olan kabul, rükün olmayıp vasiyetin şartı olarak zikredilmiştir.²⁵³ Ancak Hanefî mezhebinin üç imamına göre, bütün akitlerde kabul bir rükün olarak görüldüğünden vasiyette de rükün olduğu ifade edilmiştir.²⁵⁴

Türk Medeni Kanunu'nda vasiyet, tek taraflı bir hukuki işlemdir.²⁵⁵ Vasiyetin geçerli olması ve kendisinden beklenen sonuçları meydana getirmesi için, mûsînin iradesini yansıtan icap yeterlidir. Ayrıca lehine vasiyet yapılanın irade beyanı olan kabul vasiyetin geçerliliği için gerekli değildir. Eğer mûsâ leh vasiyetten yararlanmak istemiyorsa, vasiyetin reddi yoluna gidebilir.²⁵⁶

2.1.2.1. Kabul Şekilleri

Vasiyetin kabulü, üç şekilde olabilir.

2.1.2.1.1. Sarih Kabul

Mûsînin ölümüyle birlikte, mûsa lehin kendisine yapılan vasiyeti açıkça “*kabul ettim*” veya “*razı oldum*” gibi ifadeleri kullanarak irade beyanını ortaya koyması şeklindedir. Kişi kabul etmekle vasiyet edilen şeye malik olur.

2.1.2.1.2. Fiili Kabul

Mûsâ lehin, sözlü bir irade beyanı olmaksızın, vasiyet edilen şey üzerinde tasarrufta bulunması şeklindeki kabuldür. Yani vasiyet edilen şeyi kullanması, satması, hibe etmesi veya kiraya vermesi şeklinde kabul ettiğini gösteren irade beyanıdır.²⁵⁷

²⁵¹ Serahsî, *Mebûsât*, Cilt 28, s. 78; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 140; İbn-i Âbidîn, *Reddû'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar*, Cilt 17, s. 64.

²⁵² Serahsî, *Mebûsât*, Cilt 28, s. 78.

²⁵³ İbn-i Âbidîn, *Reddû'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar*, Cilt 17, s. 63.

²⁵⁴ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 140.

²⁵⁵ İmre, *Türk Miras Hukuku*, Cilt 1, s.132; Ayan, *Miras Hukuku*, s. 75.

²⁵⁶ Ayan, *Miras Hukuku*, s. 75.

²⁵⁷ El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 336.

2.1.2.1.3. Delaleten veya Takdiren Kabul

Dealaleten veya takdiren kabul farklı şekillerde olur.

a) Mûsâ lehin belirli (muayyen) olmaması durumunda vasiyette kabul şartı aranmaz, delaleten kabulün varlığı dikkate alınır.²⁵⁸ Yine vasiyet mescit, medrese, ilmi ve dinî müesseseler, hastane, fakir, yetim ve kimsesizlerin barındığı huzurevi, yetimhane ve sevgi evleri gibi, tüzel kişilere yapılmışsa kabul şartı aranmaz, delaleten kabul edilmiş sayılır.²⁵⁹ Çünkü yukarıda söz konusu edilen kurumlar hükmî şahıs olarak nitelenirler. Bunların kabul ve temlik işlemleri takdiri olarak gerçekleşir. Bu kurumlara sevap kazanmak için yapılan vasiyet sadaka hükmündedir. Bu kurumlardan şahıslar topluluğu yararlanır. Vasiyetin kabulü, hakiki şahıslardan oluşan bir hükmî şahsiyet tarafından delaleten yapılmış sayılır.²⁶⁰

Bununla birlikte kurumlara yapılan vasiyetlerin, o kurumun hukuki temsilcilerinin kabulüyle gerçekleşeceği görüşü de benimsenmiştir.²⁶¹ O kurumların içerisinde ki şahısların ayrı ayrı kabullerini alma imkânı olmadığı için, onları temsilen yöneticilerinin kabulüyle vasiyet geçerlilik kazanmış olur.

Ayrıca fakirler, yoksullar, yetimler veya dullar gibi mûsâ lehin muayyen olmadığı durumlarda mûsînin ölümüyle birlikte, vasiyette kabul aranmaksızın delaleten kabulün varlığına hükmedilir.²⁶²

b) Anne karnındaki çocuğa yapılan vasiyette de kabul şart olmayıp takdiren varlığına hükmedilir. Zira cenin, yapılan vasiyeti kabul edemeyeceği ve üzerinde velayet hakkı olmadığı için vasiyetin kabulü takdiren gerçekleşmiş olur.²⁶³

c) Hanefî mezhebinde, mûsînin ölümünden sonra, kabul ve ret etmeden lehine vasiyet edilen şahıs ölür ise kabul aranmaksızın vasiyet geçerli olur.²⁶⁴ Kendisine

²⁵⁸ Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, cilt 10, s. 144; İbn-i Âbidîn, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar*, Cilt 17, s. 64; Sâbık, *Fıkhu's- Sünne*, Cilt 4, s. 305; Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslâm Fıkhu*, Cilt 3, s. 437.

²⁵⁹ Sâbık, *Fıkhu's- Sünne*, Cilt 4, s. 305; Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 141; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 2, s. 62.

²⁶⁰ Keskiöğlü, *Fıkhu Tarihi ve İslâm Hukuku*, s. 192.

²⁶¹ Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 140.

²⁶² Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 141; İbn-i Âbidîn, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar*, Cilt 17, s. 64.

²⁶³ Bilmen, *Hukuku İslâmiyye ve İstulahatı Fıkhiyye*, Cilt 5, s. 128; İbn-i Âbidîn, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar*, Cilt 17, s. 64

²⁶⁴ El-Mavsılî, *El-İhtiyar Li-Ta'îli'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 334; Merginânî, *İslâm Fıkhu El-Hidaye*, Cilt 4, s. 364; Bilmen, *Hukuk İslâmiyye ve İstulahatı Fıkhiyye*, Cilt 5, s. 118.

vasiyet edilen öldüğü için vasiyeti reddetme ümidi ortadan kalkmış, kabulün olduğuna takdiren hükmedilmiştir.²⁶⁵

Bu gibi durumlarda hukukçuların çoğu, kabulün reddedilmemesini veya reddetme ihtimalinin olmamasını yeterli görmemişler, kabulün ancak sözlü veya onun yerini tutan ve irade beyanı ve rızaya delalet eden bir tasarruf yolu ile meydana geleceğini söylemişlerdir.²⁶⁶

2.1.2.2. Vasiyeti Kabul ve Reddetme Zamanı

2.1.2.2.1. Vasiyetin Mûsînin Ölümünden Sonra Kabulü

Vasiyetin kabul ve reddedilme zamanı, mûsînin ölümünden sonradır. Vasiyet ölümünden sonraya ait bir tasarruf olduğu için, vasiyet edenin ölümünden evvel yapılan kabul veya ret bir hüküm ifade etmez. Çünkü vasiyet edilen mala mûsâ leh, mûsînin ölümünden sonra malik olur. Mûsînin ölümünden evvel kabul veya ret akitten önceki irade beyanı gibi dikkate alınmaz.²⁶⁷

Ayrıca mûsî her an vasiyetinden vazgeçme veya değiştirme hakkına sahip olduğu için vasiyet henüz tamamlanmamıştır. Vasiyetin kabul işlemi vasiyet edenin ölümüyle geçerli olduğundan, askıda olup bitirilmeye ihtimali vardır.²⁶⁸ Bunun içindir ki mûsînin ölümünden önce vasiyetin kabul veya reddedilmesi bir hüküm ifade etmez.

Ancak vasiyette kabulün veya reddin, ölümünden sonra bir anlam ifade ettiği tartışmasız kabul edilmekle birlikte, bazı hukukçular mûsînin ölümünden önce mûsâ lehine vasiyeti kabul veya reddetmesinin bağlayıcı olacağını ifade etmişlerdir.²⁶⁹ Bundan dolayı vasiyet yapan öldüğünde mûsâ leh hiçbir hak iddia edemez. Mûsî hayatta iken mûsâ lehine vasiyeti reddetmesiyle vasiyet vârislere intikal eder.

²⁶⁵ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 145; İbn-i Âbidîn, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürrî'l-Muhtar*, Cilt 17, s. 81; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhıyye*, Cilt 5, s. 118.

²⁶⁶ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 143.

²⁶⁷ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 141; İbn-i Âbidîn, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürrî'l-Muhtar*, Cilt 17, s. 64; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhıyye*, Cilt 5, s. 118; Heyet, *Fetâvâyib Hindiyeye*, Cilt 13, s. 173; El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîl'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 333; Merginânî, *İslâm Fıkhı El-Hidaye*, Cilt 4, s. 363; İbrahîmi Halebî, *Mültekâ El Ebruh Tercümesi*, Cilt 4, s. 379; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 3, s. 67.

²⁶⁸ El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîl'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 334; Merginânî, *İslâm Fıkhı El-Hidaye*, Cilt 4, s. 367; Heyet, *Fetâvâyib Hindiyeye*, Cilt 13, s. 173; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhıyye*, Cilt 5, s. 145.

²⁶⁹ El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîl'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 336; Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı*, Cilt 3, s. 329.

2.1.2.2.2. Vasiyetin Hemen veya Daha Sonra Kabulü

Vasiyette kabulün ve reddin, vasiyet edenin ölümünden sonra belirli bir süre içerisinde olabileceğini, hemen olmasının şart olmadığı konusunda fukaha ittifak etmiştir.²⁷⁰ Kabul mûsînin ölümünden sonraki herhangi bir zamanda gerçekleşebilir. Bu zamanın uzun veya kısa olması vasiyet akdinin geçerliliğini etkilemez. Vasiyet bir akit olmakla birlikte, satış akitlerinde olduğu gibi icap ve kabulün hemen²⁷¹ olma zorunluluğu yoktur.²⁷²

Bununla birlikte Şafiî ve Hanbelî²⁷³ hukukçular; mûsînin vârislerinin yapılan vasiyeti kabul veya reddetmesini isteme haklarının olduğunu, mûsâ lehine kabul veya reddetmemesi halinde mûsâ bihden feragat etmiş sayılacağını ifade ederler.

Vasiyette kabul veya reddin hemen gerçekleşmemesi vârisler açısından birçok olumsuzluklara yol açabileceği kanaatini taşımaktayız. Zira mûsâ leh vasiyeti reddetmediği sürece hakkının saklı kalması ve bu hakkını ne zaman ve nerede kullanacağı bilinmemesi, vârislerin tereke üzerindeki tasarruflarını olumsuz yönde etkileyebilir. Şafiî ve Hanbelî mezhebine göre, vârislerin mûsâ lehten vasiyetin kabul veya reddini isteme haklarının olması birçok olumsuzluk ve zararı ortadan kaldırmada makul bir görüş sayılmaktadır.

Ayrıca vasiyette kabulün daha sonra gerçekleşmesi durumunda, vasiyet edenin ölümüyle mûsînin kabulü arasındaki sürede tereke artışını tartışmalı hale getirmiştir. Yani kabulün daha sonra gerçekleşmesi vasiyetin ölümünden sonra mı yoksa kabul tarihinden itibaren mi geçerli olacağı hususu fukaha arasında tartışma konusu olmuştur. Bu konuda dört görüş mevcuttur.

a) Mûsî yaptığı vasiyette mûsâ bihin intikali için “*şu seneden itibaren veya şu ayın başlangıcıyla*” gibi belli bir süre şart koşmuşsa, mûsînin şartına uyulacağı konusunda fukaha ittifak etmiştir.²⁷⁴ Mûsî vasiyeti için bir süre tayin ederse mûsâ leh isterse kabulünü vasiyet edenin ölümünden hemen sonra gerçekleştirmiş olsa bile tayin edilen süre ile mülkiyet sabit olur.

²⁷⁰ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 143; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhıyye*, Cilt 5, s. 119.

²⁷¹ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 2, s. 81.

²⁷² Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 143.

²⁷³ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 143.

²⁷⁴ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 145.

b) Hanefî ile Şafiîlerin tercih edilen görüşü²⁷⁵ ile bir kısım Mâlikîlere göre²⁷⁶ mûsâ bih ne zaman kabul edilirse edilsin, vasiyet edenin ölümüyle birlikte mûsâ lehine mülküne girmiş olur. Zira “Ölüm vaktine izafe edilen icap, o zamanda mülkiyetin sebebi olmaktadır. Mûsâ leh vasiyeti kabul edince, vasiyete konu olan maldaki mülkiyeti, mülkiyet sebebinin mevcut olduğu ölüm zamanından itibaren sabit olmuş olur.”²⁷⁷ Çünkü ölümden sonra terekenin tamamı, hükmen ölen kişinin sayılır.²⁷⁸ Dolayısıyla mûsâ leh vasiyeti ne zaman kabul ederse etsin, mûsâ leh ölümünden itibaren terekede hak sahibi olup kabulüyle de vasiyet gerçekleşmiş olur.

Ayrıca vasiyet mûsâ leh tarafından ne zaman reddedilirse edilsin, mûsâ leh ölümünden itibaren vârislerin mülkiyetine girmiş olur.²⁷⁹

Sonuç olarak; mûsâ leh ölümünden sonra malda meydana gelecek artışlar, mûsâ lehine ait olur.²⁸⁰ Çünkü vasiyet mûsâ leh ölümüyle gerçekleşmiş mûsâ leh vasiyeti kabul edinceye kadar meydana gelecek fazlalık veya artışlara, mülkiyetin sabit olmasından sonra gerçekleştiği asıl mal gibi malik olur. Örneğin terekenin paylaşımından önce ortaya çıkan bir borç asıl mal ile birlikte artışlardan ödeniyorsa²⁸¹ vasiyetin kabulünden önce meydana gelecek artışlarda mûsâ lehine ödenir.

c) Hanbelîlerle bir kısım Mâlikîlere göre,²⁸² belirli bir şahsa yapılan vasiyet, kabul vaktinden itibaren mülkiyet kazanır. Diğer akitlerde olduğu gibi, mülkiyet kabulden önce gerçekleşmez. Zira kabul şartı, mülkiyet sebebidir. Hüküm ise, sebebinden önce söz konusu olamaz. Başka bir ifadeyle mülkiyet kabulden önce gerçekleşmez.

Bu görüşün sonucu olarak; mûsâ lehine vasiyeti kabulünden önce meydana gelecek olan artışlar, mûsâ lehine varislerine intikal eder.²⁸³

²⁷⁵ Serahsî, *Mebûsût*, Cilt 29, s. 17; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye*, Cilt 5, s. 119; Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 145.

²⁷⁶ Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 145.

²⁷⁷ Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 47.

²⁷⁸ Serahsî, *Mebûsût*, Cilt 29, s. 17.

²⁷⁹ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye*, Cilt 5, s. 119.

²⁸⁰ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye*, Cilt 5, s. 119.

²⁸¹ Serahsî, *Mebûsût*, Cilt 29, s. 17.

²⁸² Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye*, Cilt 5, s. 119; Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 146.

²⁸³ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye*, Cilt 5, s. 119; Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 146.

d) Mâlikîlerin²⁸⁴ meşhur görüşüne göre, vasiyette mülkiyet mûsâ lehine kabulü ve mûsânın ölümünden itibaren gerçekleşir. Bu hukukçular vasiyetin geçerliliğini mûsânın ölümüne ve mûsâ lehine kabulüne bağlamışlardır.²⁸⁵

Sonuç olarak; kabulden önce vasiyet olunan malda “mûsâ bih” meydana gelen artışların, üçte biri lehine vasiyet edilenin “mûsa leh”, üçte ikisi vasiyet edenin vârislerine intikal ettirilir.²⁸⁶

2.1.2.3. Vasiyeti Kabul veya Redde Yetkili Olanlar

Vasiyeti kabul yetkisine sahip olan mûsâ leh belirli ve tam ehliyet sahibi,²⁸⁷ reşit bir kişi olması halinde, vasiyeti kabul veya reddedebileceği fukaha arasında ittifakla kabul edilmiştir.²⁸⁸ Çünkü kişi tam ehliyet sahibi olduğundan kendi lehine ve aleyhine olan işlemlerde yetkili sayılır.

Ayrıca, vasiyeti kabul yetkisine sahip olan mûsâ leh belirli olmayan şahıslardan ise veya belirli olmakla birlikte bir tüzel kişilik ise, kabul veya red şartı aranmaz. Tek taraflı irade beyanı ile vasiyetin gerçekleşeceği cumhur fukaha tarafından kabul edilmiştir.²⁸⁹

Yine, akıl hastası, bunak, mümeyyiz olmayan çocuklar, ehliyet sahibi olmadıklarından, vasiyeti kabul veya redde velilerinin yetkili oldukları fukaha tarafından ittifakla kabul edilmiştir.²⁹⁰ Ancak, bunak (ateh) olan kimselerin durumu diğerlerinden farklı olarak hasta ile sağlam arasında bir yer²⁹¹ takdir edilip, henüz ergenlik çağına gelmemiş küçükler gibi sadece yararlı tasarrufları geçerli sayılmış, zarar içeren tasarrufları ise geçersiz kabul edilmiştir. Bu kişilerin hem yarar hem de zarar içeren tasarrufları ise velisinin iznine bağlanmıştır.²⁹² Vasiyet sırf yarar içeren tasarruflardan olduğu için bunağın, kabul yetkisinin olduğu, reddetme yetkisinin bulunmadığını savunan görüşlerde mevcuttur.

²⁸⁴ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 146.

²⁸⁵ Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 48.

²⁸⁶ Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 48.

²⁸⁷ Heyet, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yayınları, Ankara 2006, s. 141.

²⁸⁸ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 144.

²⁸⁹ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 144; İbn-i Âbidîn, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar*, Cilt 17, s. 64; Sâbık, *Fıkhü's-Sünne*, Cilt 4, s. 305; Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı*, Cilt 3, s. 437.

²⁹⁰ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 144.

²⁹¹ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 2, s. 112. (Mecelle, m. 944).

²⁹² Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 2, s. 112. (Mecelle, m. 978).

Diğer taraftan, mümeyyiz olmayan çocuklar, sefihlik ve gaflet sebebiyle kısıtlılık (hacr) altında bulunanlar eksik ehliyet²⁹³ sahibi olduklarından vasiyeti kabule veya reddetmeye yetkili olup olmadıkları konusu fukaha arasında tartışmaya sebep olmuştur:

Hanefî hukukçular, eksik ehliyete sahip olanların kabul yetkisine sahip olduklarını ret yetkilerinin olmadığını, ifade etmişlerdir. Onlara göre vasiyet, hibe ve vakıf gibi sırf menfaate dayalı tasarruflardan olduğu için ne mûsa lehin, ne de velisinin vasiyeti ret yetkileri bulunmamaktadır.²⁹⁴ Bu durumda vasiyeti reddetmek, kişinin zararına olacağından kendisine veya velisine reddetme imkânı tanınmamıştır.

Müçtehitlerin çoğunluğuna göre, eksik ehliyet sahibi kişilerin vasiyeti kabul veya reddetme yetkisi velilerine²⁹⁵ ait olduğunu ifade ederler.²⁹⁶

Bununla birlikte; gerek ehliyetsizlik ve gerekse noksan ehliyet sebebiyle veliye kabul ve ret yetkisi tanıyanlar, velinin, adına tasarrufta bulunduğu kişinin menfaatini gözetmesini şart koşmuşlar, buna aykırı yapılan tasarrufun bâtil olacağını ve velinin azledileceğini ifade etmişlerdir.²⁹⁷

2.1.2.4. Mûsâ Leh'in Kabul veya Redden Dönmesi

Mûsâ leh vasiyeti kabul veya reddettikten sonra fikrini değiştirdiğinde vasiyetin nasıl olacağı müçtehitler arasında tartışma konusu olmuştur.

Hanefilere göre, mûsâ leh mûsânın ölümünden sonra vasiyeti reddetmesi halinde vasiyet hakkını kaybetmiş olur. Hatta terekenin vârislere intikalinden önce olsa bile hüküm aynıdır. Mûsâ leh vasiyeti reddetmesiyle birlikte terekedeki hakkını kaybetmiş vasiyet akdi de bozulmuştur.²⁹⁸ Çünkü bir akdin fesadı, icap ve kabulden birinin veya her ikisinin birbirine aykırı olmasından kaynaklanır. Vasiyette de icabın reddedilmesi, yapılan akdi ifsat eder, bozulan akit yeni bir icap ve kabule ihtiyaç duyar.

²⁹³ Heyet, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, s.141.

²⁹⁴ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 144.

²⁹⁵ Sefihin velayet hakkı, sadece hâkime ait olup, onun üzerinde baba ve dedesinin veya da varislerinin hakk-ı velayeti yoktur.(Mecelle, mad. 990).

²⁹⁶ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 144.

²⁹⁷ Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 50.

²⁹⁸ İbn-i Âbidîn, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar*, Cilt 17, s. 81; Serahsî, *Mebûsât*, Cilt 28, s. 81; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhıyye*, Cilt 5, s. 119; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 143.

Mûsî öldüğü ve yeni bir icap olmayacağı için lehine vasiyet edilenin “*mûsa leh*” reddiyle birlikte tüm tereke mirasçılara intikal eder.

Ayrıca, mûsâ leh vasiyeti mirasçılardan bir kısmına yönelik reddetmesi, sahip olmadığı bir mülkü başkasına bağışlamak olacağından bir hüküm ifade etmez. Böyle durumlarda, red bir kişiye yönelik olsa bile tüm mirasçılara yapılmış kabul edilir; Reddedilen malın tamamı mirasçılar arasında, miras paylarına göre bölüştürülür.²⁹⁹

Hanefî mezhebine göre; mûsâ leh, vasiyeti kabulden sonra reddetmiş olursa, Bu reddi kabul edip etmeme yetkisi mûsînin vârislerine aittir. Vârisler reddi kabul ederlerse vasiyet bozulur, vasiyet edilen malın mülkiyeti kendilerine intikal eder. Eğer kabul etmezlerse vasiyetin hükmü gereği malın mülkiyeti mûsâ lehte kalmaya devam eder. Musa leh, vârisleri reddi kabul etmeleri için zorlayamaz.³⁰⁰ Ayrıca, vârislerin birden fazla olmaları durumunda, mûsâ lehin vasiyeti kabulden sonra reddi, vârislerin bir tanesinin kabul etmesiyle geçerlilik kazanır ve vasiyet sakıt olur. Vasiyet edilen malın mülkiyeti vârislere geçer.³⁰¹ Çünkü vârislerden biri haklar konusunda diğerlerinin yerine geçer. Bu nedenle onlardan birisine yönelik vasiyetin reddedilmesi tamamına karşı reddedilmesi gibidir.³⁰²

Şafîiler ve Hanbelîlere göre³⁰³ mûsa lehin vasiyet edilen malı “*mûsâ bih*” kabul edip teslim aldıktan sonra onu reddetme yetkisi yoktur. Çünkü kabul ile mülkiyet kazanılmış, kabz kesinliğe kavuşmuştur. Dolayısıyla kabzdan sonra vasiyeti reddetmesi kişinin kendi mülkiyetindeki bir malı inkâr etmiş olacağından, vasiyeti reddetme şansı olamaz. Ancak mirasçılar, reddi kabul ederlerse mûsâ leh, vasiyet edenin vârislerine, vasiyet edilen malı hibe etmiş olur. Bu husus ayrı bir konu olup hibenin şartlarına riayet edilmesi gerekir.³⁰⁴

Şafîilere göre, vasiyeti kabul edip kabzdan önce reddetmesi halinde ise;

a) Kabzdan önceki ret sahih olup vasiyet mûsînin vârislerine intikal eder. Çünkü kabz olmadan önce mülkiyet sabit olmaz.

²⁹⁹ Serahsî, *Mebûsût*, Cilt 28, s. 81.

³⁰⁰ İbn-i Âbidîn, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar*, Cilt 17, s. 81; Serahsî, *Mebûsût*, Cilt 28, s. 81; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye*, Cilt 5, s. 119; Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 143.

³⁰¹ Serahsî, *Mebûsût*, Cilt 28, s. 81; Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 143.

³⁰² Serahsî, *Mebûsût*, Cilt 28, s. 81.

³⁰³ Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s.144.

³⁰⁴ Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s.144.

b) Vasiyet edilen mal teslim alınmasa da kabul ile vasiyet tamam olacağından, ret geçersiz olup mal mûsâ lehine mülkiyetine intikal eder.³⁰⁵

Hanbelîlere göre ise, vasiyeti kabul ettikten sonra henüz kabz işlemi gerçekleşmemişse; vasiyet edilen şey ölçülür ve tartılır cinsten ise vasiyetin reddi geçerli olur. Çünkü vasiyet edilen malda mülkiyet kabzdan önce gerçekleşmez. Ancak vasiyet edilen mal ölçülür ve tartılır cinsten değilse, vasiyetin kabzdan önce reddi geçerli olmaz, mal mûsâ lehine mülkiyetinde kalmaya devam eder.³⁰⁶

2.1.2.5. Vasiyeti Kabul veya Redden Önce Mûsâ Leh'in Ölmesi

Mûsâ lehine vasiyeti kabul etmeden önce ölmesi halinde, vasiyetin hukuki boyutunun nasıl olacağı mezhepler arasında görüş farklılıkları vardır.

Hanefîlere göre; lehine vasiyet yapılan kabulden önce ölecek olursa, vasiyet kesinleşmiş olur. Çünkü mûsâ leh öldüğü için reddetme ümidi ortadan kalkmış, takdirten vasiyeti kabul etmiş olur.³⁰⁷ Vasiyet edilen mal, mûsâ lehine vârislerinin kabul veya ret yetkilerinin olmamasından dolayı miras gibi onların mülkiyetine geçer.³⁰⁸ Hanefîler burada kıyası terk edip istihsân metodunu kullanmışlardır. Çünkü kıyasa göre bu vasiyetin geçersiz olması gerekir. Zira bir şahsa ait malın başkasının mülkiyetine geçmesi için o kimsenin malı kabul etmesi şarttır.³⁰⁹ Akitler icap ve kabulle bir hüküm ifade eder. Bu durum satıcının malını belirli bir fiyata sattığını söyleyip, alıcının kabul etmeden önce ölmesi gibidir. Bu alış verişi sahih değildir. Mûsâ leh öldüğü için kabul şartı ortadan kalkmış kıyasa göre bu vasiyet geçersiz olmuştur.

Ancak Hanefîler istihsânı tercih edip vasiyetin, lehine vasiyet edilenin vârislerine intikal edeceğini ifade ederler. Vasiyet, mûsâ lehine ölümü ile kesinleşmiş olur. Mûsâ lehine "reddetme hakkı" ortadan kalkar. Bu muhayyerlik süresi içerisinde öldüğü için, mülkiyeti tamamlanıp bağlayıcı duruma gelen alıcıya benzer.³¹⁰ Çünkü

³⁰⁵ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 144-145.

³⁰⁶ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 145; Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 53;

³⁰⁷ El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîlî'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 334; Merginânî, *İslâm Fıkhı El-Hidaye*, Cilt 4, s. 365; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s.145; İbn-i Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr Ale'd-Dürri'l-Muhtâr*, Cilt 17, s. 81; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstulâhatı Fıkhîyye*, Cilt 5, s. 118.

³⁰⁸ Halebî İbrahîmî, *Mültekâ El EbhurTercumesi*, Cilt 4, s. 380; El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîlî'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 334; Merginânî, *İslâm Fıkhı El-Hidaye*, Cilt 4, s. 364.

³⁰⁹ Merginânî, *İslâm Fıkhı El-Hidaye*, Cilt4, s. 364.

³¹⁰ Serahsî, *Mebûsât*, Cilt 28, s. 80; El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîlî'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 334; Merginânî, *İslâm Fıkhı El-Hidaye*, Cilt 4, s. 365.

mûsa leh muhayyerlik süresi içerisinde öldüğünden reddetme hakkı ortadan kalkar ve yapılan akitle mülkiyet tamamlanmış olur.

Şafî, Malikî ve Hanbelîlere göre ise, mûsâ lehin vasiyeti kabul veya reddetme önce ölmesi halinde, kabul ve red yetkisi vârislere intikal eder. Şayet mûsâ lehin vârisleri vasiyeti kabul ederlerse vasiyet geçerli, reddederlerse geçersiz olur. Ancak vârislerden bir kısmı vasiyeti kabul edip diğerleri reddederlerse kabul ve ret oranlarına göre hisseleri düşer.³¹¹

İslâm hukukçuları vasiyeti, kabul veya reddetme önce mûsâ lehin ölmesi halinde, vasiyetin vârislere intikal edeceği konusunda ittifak etmelerine rağmen, vasiyeti kabul ve ret yetkilerinin olup olmamaları konusunda farklı kanaatlere sahip olmuşlardır. Hanefiler, mûsâ lehin ölümüyle takdiri kabulün gerçekleştiğini kabul ve ret hakkının mirasçılara verilmediğini ifade ederler. Diğer müçtehitler ise, kabul­süz bir akdin geçersiz olacağını söyleyerek vasiyetin geçerliliği için vârislerin kabul veya ret haklarının olduğunu ifade ederler.

2.2. Vasiyetin Şartları

İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre, vasiyetin gerçekleşmesi için dört temel unsur bulunmaktadır. Bunlar; vasiyet eden (*mûsî*), kendisine vasiyet edilen (*mûsâ leh*, vasiyete konu olan (*mûsâ bih*) ve vasiyeti meydana getiren lafızlarıdır.³¹² Konunun anlaşılması bakımından bu kavramların açıklanması gerekir.

2.2.1. Vasiyet Edende Aranılan Şartlar

Vasiyetin geçerli olması için vasiyet edende bazı şartlar aranır.

2.2.1.1. Ehliyet

Akitlerin kurulmasının şartlarından biri de akdi yapanların ehliyetidir. Akti butlan hale getiren sebeplerin başında akdi yapanın ehliyetsiz olmasıdır.³¹³ Bundan dolayı, vasiyet akdinin geçerli olması için de vasiyet edenin teberru (bağış) yapmaya

³¹¹ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye*, Cilt 5, s. 118-119; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 145.

³¹² Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 140; Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 54.

³¹³ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 1, s. 235; Eser, *Yetimin Şahıs ve Mal Varlığı Üzerindeki Tasarruf*, s. 142-144.

ehil olması gerekir.³¹⁴ Ehliyet de akıl ve idrakla teşekkül eder.³¹⁵ Çünkü akıl anlama ve kavrama vasıtasıdır. Ayrıca kişinin akli melekesini gösteren temyiz, bulûğ ve rüşd kişinin ehliyeti açısından önemlidir. Bu anlamda kişinin akli durumu, yaptığı irade beyanının geçerliliğini doğrudan etkiler.

Her akitte olduğu gibi vasiyet akdinde de vâsinin ehil olması gerekir. Ehliyetsiz kişiler sorumlu tutulamayacağı gibi hukuki tasarrufları ve yaptığı vasiyetler de geçersizdir.³¹⁶

Türk Medeni Kanunu'nda da ehliyetsiz kişilerin yaptığı hukuki muameleler kendiliğinden hükümsüz olur.³¹⁷ Ancak ölüme bağlı bir tasarruf olan vasiyetler kendiliğinden hükümsüz olmayıp mûsinin ölümünden sonra açılacak bir iptal davası ve hâkimin hükmüyle geçersiz hale gelir.³¹⁸

Şu kişilerin ehliyet şartını kaybetmesinden dolayı vasiyetleri geçersizdir: Çocuk, Akıl Hastası, Ateh, Sefih, Şarhoş ve Hasta.

2.2.1.1.1. Çocuğun Vasiyeti

İslâm hukukçuları çocuğun ehliyetini bütün akitlerde olduğu gibi vasiyet akdinde de üç devrede incelemişlerdir.

a) Doğumdan Temyiz Çağına Kadar Olan Devre: Bu dönemde³¹⁹ çocuğun vasiyetinin geçersiz olduğu konusunda müçtehitler arasında ihtilaf bulunmamaktadır.³²⁰ Zira hukuki tasarrufların sonuç doğurması için, kasıt ve irade olması gerekir.

³¹⁴ Heyet, *Fetâvâyi Hindîyye*, Cilt 13, s. 176; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 149; Bilmen, *Hukukî İslâmîyye ve İstilahatı Fıkhîyye Kamusu*, Cilt 5, s. 122.

³¹⁵ Muhammed Ebû Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi Fıkh Usûlü*, trc. Abdulkadir Şener, Fecr Yayınları, Ankara 2009, 10. Baskı, s. 283.

³¹⁶ Zekiyüddîn Şa'bân, *İslâm Hukuk İlminin Esasları Usûlü'l Fıkh*, trc. İbrahim Kâfi Dönmez DİB Yayınları, Ankara 2000, 4. Baskı, s. 297.

³¹⁷ İmre, *Türk Miras Hukuku*, Cilt 1, s.149 (MK. m. 15) .

³¹⁸ İmre, *Türk Miras Hukuku*, Cilt 1, s.149; Ayan, *Miras Hukuku*, s. 73; İnan, Ertaş, *Türk Medeni Kanunu Miras Hukuku*, s. 230; Oğuzman, *Miras hukuku*, s.99.

³¹⁹ Temyiz çağının veya yaşının başlangıcı, kişiden kişiye değişmekle birlikte, normal durumlarda İslam hukukçuları, temyiz yaşını yedi olarak kabul etmişlerdir. "Şa'bân, *İslâm Hukuk İlminin Esasları Usûlü'l Fıkh*, s. 297; Ebû Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi Fıkh Usûlü*, s. 289; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 1, s. 243.

³²⁰ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 149.

Akıl ve idrak olmayınca kasıt ve irade geçersiz olur.³²¹ Bu dönemdeki çocuklar aklî olgunluğa ulaşamadıkları için yapacakları sözlü ve hukuki tasarruflar geçerli olmaz.³²² Buna bağlı olarak yapacakları vasiyetlerde geçersizdir.

b) Temyizinden Bulûğ Çağına Kadar Olan Devre: Bu dönem yedi yaş ile bulûğ çağına kadar olan dönemdir. Bu dönemde çocuk, sınırlı olmakla birlikte belli bir aklî olgunluğa ulaşır. Ancak aklî olgunluğu tamamlanmadığından dolayı eksik eda ehliyetine sahip olup namaz, oruç ve hac vb. ibadetlerden sorumlu olmayıp, mali tasarrufları ise üçe ayrılır:³²³

b.a) Çocuğun tamamen yararına olan ve malında bir artış meydana getiren hibe, vasiyet, hediye ve sadaka kabul etme gibi tasarrufları ittifakla sahihtir.³²⁴

b.b) Zarar ve yarar ihtimali bulunan, alış veriş ve kiralama akdi gibi tasarrufları ise çocuğun kanuni temsilcisinin iznine bağlıdır.³²⁵

b.c) Mümeyyiz çocuğun tamamen zararına olan tasarruflarıdır. Bu tasarruflardan olan vasiyet; Hanefilerle³²⁶ Şâfiîlerden³²⁷ bir görüşe göre, defin ve teşhiz hariç çocuğun yaptığı vasiyetler geçersizdir.³²⁸ Hanefî hukukçular çocuğun kendisine ve mirasçılarına zararı olacağı gerekçesiyle bulûğa ermemiş mümeyyizin vasiyetini geçersiz sayarlar.³²⁹ Nitekim o yaşta çocuk; namaz, oruç, hac vb. ibadetlerle mükellef değildir. Şayet bu ibadetleri eda ederse sevabı anne ve babasına rücu eder.³³⁰ Dolayısıyla çocuğun dünyada kendisine sırf zararı olan ve ahirette de hiç faydası olmayan vasiyetleri geçersizdir. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

³²¹ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 1, s. 238.

³²² Şa'bân, *İslâm Hukuk İlminin Esasları Usûlü'l Fıkh*, s. 297.

³²³ Şa'bân, *İslâm Hukuk İlminin Esasları Usûlü'l Fıkh*, s. 297; Ebû Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi Fıkh Usûlü*, s. 289.

³²⁴ Şa'bân, *İslâm Hukuk İlminin Esasları Usûlü'l Fıkh*, s. 298; Ebû Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi Fıkh Usûlü*, s. 289; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 1, s. 244.

³²⁵ Şa'bân, *İslâm Hukuk İlminin Esasları Usûlü'l Fıkh*, s. 298; Ebû Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi Fıkh Usûlü*, s. 289; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 1, s. 244.

³²⁶ El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîlî'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 331; Merginânî, *İslâm Fıkhı El-Hidaye*, Cilt 4, s. 365; Serahsî, *Mebûsât*, Cilt 28, s. 142; İbn-i Âbidîn, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 78; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 149; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhıyye Kamusu*, Cilt 5, s. 122; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 177.

³²⁷ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 149.

³²⁸ Sâbîk, *Fıkhü's- Sünne*, Cilt 4, s. 306; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhıyye Kamusu*, Cilt 5, s. 122; İbn-i Âbidîn, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 79.

³²⁹ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 1, s. 243; El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîlî'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 331; Merginânî, *İslâm Fıkhı El-Hidaye*, Cilt 4, s. 365;

³³⁰ Ebû Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi Fıkh Usûlü*, s. 289.

رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثٍ عَنِ الصَّبِيِّ حَتَّى يَبْلُغَ وَعَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ وَعَنِ الْمَعْتُوهِ حَتَّى يُبْرَأَ

“Üç kişiden sorumluluk kaldırılmıştır: Bülüğa erinceye kadar çocuktan, uyanıncaya kadar uyuyandan, şifa buluncaya kadar bunamıştan.”³³¹ Çocuktan sorumluluğun kaldırılması, onun söz ve tasarruflarının geçersiz olduğunu gösterir.³³² Dolayısıyla çocuğun vasiyeti tamamen zararına olan tasarrufları gibi geçersizdir.

Şâfiîlerde tercih edilen görüşe göre³³³ ise, mümeyyiz çocuğun ibadet türünden olan, insanların güzel ve hayır olarak kabul ettiği vasiyetleri kendisine zararlı olmadığı, ahirette de mükâfat sağlayacağından dolayı geçerlidir.³³⁴ Çünkü vasiyet kişinin, ölümünden sonra geçerlidir. Öldükten sonra da mala ihtiyacı kalmaz. Ayrıca çocuk teberru ehliyetine kavuşunca vasiyetinden vazgeçebilir. Bu yüzden çocuğu vasiyet yolu ile kazanacağı mükâfattan mahrum etmemek için vasiyetin geçerli olması gerekir.³³⁵ Nitekim Hz. Ömer de çocuğun vasiyetini geçerli kabul etmiştir. Rivayete göre, on veya on iki yaşlarında bir çocuk dayıları için vasiyette bulunmuş, mesele Hz. Ömer’e intikal edince, Hz. Ömer çocuğun vasiyetini geçerli saymıştır.³³⁶

Hanefîler, Hz. Ömer bu vasiyeti çocuğun mürâhık³³⁷ olduğundan dolayı onayladığı ve bu vasiyetin teçhiz ve tekfinden ibaret olduğunu ifade ederler.³³⁸ Yine, çocuğun teberru ehliyeti olmadığı için vasiyetini bulûğdan sonrasına bağlaması geçersizdir. Örneğin çocuk, ergenlik çağına geldiğinde malının bir kısmını vasiyet edeceğini ifade etmesi halinde, vasiyet yapma hakkına sahip olmadığı için geçersizdir.³³⁹ Vasiyetinin geçerli olması için ergenlik döneminde bu vasiyetini

³³¹ Ebu Davud, Hudud 16.

³³² İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 80.

³³³ Serahsî, *Mebûsût*, Cilt 28, s. 141; İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 80; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 123; Merginânî, *İslâm Fıkhu El-Hidaye*, Cilt 4, s. 365;

³³⁴ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 123; Serahsî, *Mebûsût*, Cilt 28, s. 141; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 1, s. 243.

³³⁵ Serahsî, *Mebûsût*, Cilt 28, s. 141.

³³⁶ İmamı Malik, *Muvatta*, Vasiyet 2.

³³⁷ Bulûğ çağına yaklaştığı halde, henüz ergen olmayan çocuğa denir. Kızlarda dokuz yaşına ulaştığı halde henüz âdet görmeyen; erkeklerde ise on iki yaşına ulaştığı halde henüz ihtilam olmayan çocuklar mürâhıktır.(Heyet, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 500.)

³³⁸ İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 79; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 123.

³³⁹ Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 177; Serahsî, *Mebûsût*, Cilt 28, s. 142; İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 78; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 122; El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 331; Merginânî, *İslâm Fıkhu El-Hidaye*, Cilt 4, s. 366.

yinelemesi gerekir. Bu aslında eski vasiyetin ikrarı değil, yeni bir vasiyet yapmış olur.³⁴⁰

Malikî ve Hanbelî³⁴¹ hukukçular ise, mümeyyiz çocuğun vasiyetini ibadeti idrak etme şartına bağlarlar. Küçük çocuğun vasiyet ettiğinin bilincinde olması ve bunu yalanlamadığı sürece vasiyeti geçerli kabul ederler.³⁴²

İbn Hazm'da çocuğun vasiyetini: *وَابْتَلُوا الْيَتَامَى حَتَّى إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ* “Yetimleri deneyin. Evlenme çağına “bulûğa” erdiklerinde, eğer reşit olduklarını görürseniz, mallarını kendilerine verin”³⁴³ anlamındaki ayete aykırı olduğu gerekçesiyle kabul etmez.³⁴⁴

Türk Medeni Kanunu'nda temyiz gücüne sahip on beş yaşını doldurmuş çocukların vasiyet yapma yetenekleri vardır.³⁴⁵ Vasiyet için rüşt aranmadığından on beş yaşını doldurmuş her mümeyyiz çocuk kanuni temsilcisinin izni aranmaksızın vasiyet yapabilir.³⁴⁶

Ayrıca temyiz kudreti yani, “makul suretle hareket edebilme, iyiyi kötüden ayırt edebilme gücü” olmayanların da vasiyetleri geçersizdir.³⁴⁷

c) Âkıl ve Bâliğ Dönemi: Bu dönemdeki kişinin akli melekesinde bir engel yoksa tam eda ehliyetine sahip olup bütün ibadetlerden ve yaptığı bütün sözleşmelerden sorumlu olur.³⁴⁸

2.2.1.1.2. Akıl Hastasının Vasiyeti

Akıl hastası, akli ve temyiz kudreti olmayan kişidir. Akli olmayanın rızası geçersiz olduğu için vasiyet gibi hukuki tasarruflarındaki rızaları da geçersizdir.³⁴⁹ Akıl hastaları mümeyyiz olamadığı için gayri mümeyyiz küçüğe uygulanan

³⁴⁰ Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslam Fıkhı*, Cilt 3, s. 434; Heyet, *Fetâvâyi Hindîyye*, Cilt 13, s. 178.

³⁴¹ Bilmen, *Hukukî İslâmîyye ve Istılahatı Fıkhîyye Kamusu*, Cilt 5, s. 123; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 149.

³⁴² Sâbık, *Fıkhü's- Sünne*, Cilt 4, s. 306.

³⁴³ Nisa 4/6.

³⁴⁴ İbn-i Âbidin, *Reddül-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 80.

³⁴⁵ MK. m. 502.

³⁴⁶ Oğuzman, *Miras hukuku*, s.100.

³⁴⁷ Ayan, *Miras Hukuku*, s. 73; İmre, *Türk Miras Hukuku*, Cilt 1, s.141; İnan, Ertaş, *Türk Medeni Kanunu Miras Hukuku*, s. 118; Oğuzman, *Miras hukuku*, s. 99.

³⁴⁸ Şa'bân, *İslâm Hukuk İlminin Esasları Usûlü'l Fıkh*, s. 298; Ebû Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi Fıkh Usûlü*, s. 290.

³⁴⁹ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 2, s. 111.

hükümlere tabi olur. Hukuki tasarrufları geçerli olmayıp sonuç doğurmaz.³⁵⁰ Buna göre akıl hastasının diğer tasarrufları gibi vasiyeti de geçersizdir.³⁵¹

Türk Medeni Kanunu'nda da akıl zayıflığı olanların yapmış olduğu vasiyetler geçersizdir. Ancak akıl yoksunluğunun vasiyet zamanında olmadığına kanıtlanması ve bir iptal davası neticesinde hâkim kararıyla olması gerekir.³⁵²

2.2.1.1.3. Ateh (Bunama)

Bir çeşit akıl zayıflığı olan ateh, idrak ve temyiz kudretinden mahrum bırakacak kadar ilerlemiş olması halinde hüküm bakımından akıl hastaları gibidir. Bunların tasarrufları gayri mümeyyiz çocuğun tasarrufu gibi³⁵³ geçersizdir.³⁵⁴ Velisi vasiyetine izin vermiş olsa veya tasarrufu kendisi için faydalı olsa da geçersizdir.³⁵⁵ Ancak akıl hastalığı olan kişiler, bazen akıllı bazen akıl hastaları gibi davranırlar. Bunların vasiyet ve diğer akitleri ile ilgili hükümler mümeyyiz çocuğun hükümlerine tabidir.³⁵⁶

Türk Medeni Kanunu'nda da bunama ve ihtiyarlık kişinin temyiz kudretini etkilemediği sürece yapmış olduğu vasiyet geçerlidir.³⁵⁷

2.2.1.1.4. Sefihin Vasiyeti

Sefih, akıllı ve temyiz gücü olmakla birlikte, akla ve dini esaslara aykırı davranıp malını normal saymayacak şekilde saçıp savuran, aşırı harcamalarda bulunan kişiye denir.³⁵⁸

Sefihliği sebebiyle hacr altına alınmış olan “*mali tasarrufları kısıtlanan*” kişilerin vasiyetleri ittifakla sahih kabul edilmiştir.³⁵⁹ Sefih tam eda ehliyetine sahip

³⁵⁰ Şa'bân, *İslâm Hukuk İlminin Esasları Usûlü'l Fıkh*, s. 299; Ebû Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi Fıkh Usûlü*, s. 293.

³⁵¹ Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 177; El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 331; Bilmen, *Hukuki İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhıyye Kamusu*, Cilt 5, s. 122; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 149; Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslam Fıkhı*, Cilt 3, s. 434.

³⁵² Oğuzman, *Miras hukuku*, s.100.

³⁵³ Şa'bân, *İslâm Hukuk İlminin Esasları Usûlü'l Fıkh*, s. 299; Ebû Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi Fıkh Usûlü*, s. 294.

³⁵⁴ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 150.

³⁵⁵ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 2, s. 112.

³⁵⁶ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 1, s. 249; Şa'bân, *İslâm Hukuk İlminin Esasları Usûlü'l Fıkh*, s. 299; Ebû Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi Fıkh Usûlü*, s. 294.

³⁵⁷ İmre, *Türk Miras Hukuku*, Cilt 1, s.142.

³⁵⁸ Şa'bân, *İslâm Hukuk İlminin Esasları Usûlü'l Fıkh*, s. 300; Ebû Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi Fıkh Usûlü*, s. 295; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 2, s. 112.

³⁵⁹ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 150; Sâbık, *Fıkhı's- Sünne*, Cilt 4, s. 306.

sözlü ifadeleri geçerli olan kimsedir. Dolayısıyla sefih, işlediği her türlü fiillerden dolayı sorumlu olacaktır. Bir başka ifadeyle fiilinden dolayı ceza ve mükâfat söz konusu olur.³⁶⁰ Her mükellef gibi sefihte sevaba muhtaç olduğundan, vasiyet yapmakla zararlı değil, kendisine sevap kazandıran yararlı bir fiil işlemiş, diğer ibadetler gibi vasiyeti de geçerli sayılmıştır.³⁶¹

Ayrıca sefihin tasarruflarının kısıtlılığı (hacr) malını korumaya yöneliktir. Sefihin vasiyette bulunması malına zarar verme anlamına gelmemektedir. Zira yaşadığı sürece malı üzerinde tasarruf etme hakkına sahiptir. Ölüm halinde yaptığı vasiyetin sevabını alacağından sefihin vasiyeti kendi menfaatindedir.³⁶² Diğer taraftan, sefihin hacr altına alınması da kendi yararına olan bir tasarruf olmakla birlikte vasiyetten alıkonulması varislerin hakkını korumaya yöneliktir. Ancak vârislerin haklarını korumaya yönelik tasarruf, kişinin vasiyet hakkını engelleyeceğinden uygun değildir.³⁶³

2.2.1.1.5. Sarhoşun Vasiyeti

Sarhoşluk, şahsın ne dediğini ve ne yaptığını bilemez hale gelmesi, irade kontrolünü kaybetme şeklindeki geçici akıl tutukluluğudur. Sarhoşluk sebebi, sarhoş oluş biçimi şahsın tasarruflarının geçerliliği açısından farklılık arz eder.

Kişinin, zaruret halinde sarhoş edici maddeleri kullanması, susuzluğunu gidermek için içki içmesi veya tedavi için ilaç kullanması sonucu sarhoş olarak yaptığı bütün sözlü ve fiili tasarrufları geçersizdir. İslâm hukukçuları bu konuda ittifak etmiştir.³⁶⁴ Ancak sarhoş bilerek ve isteyerek olunması halinde Hanefilerle³⁶⁵ Şafîîlerin³⁶⁶ bir görüşüne göre, suç fiili suçu meşru kılmaz düşüncesinden dolayı, kişilerin bütün tasarrufları gibi vasiyetlerini de geçerli kılar.

Ancak Hanbelî, Maliki ve Şafîîlerle,³⁶⁷ Hanefilerden Ebu Yusuf (ö. 798), Züfer (ö. 775), Tehâvî (ö. 933), Kerhî (ö. 815), Müzenî (ö. 726), İbnü'l-Kayyim (ö.

³⁶⁰ Ebû Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi Fıkıh Usûlü*, s. 295.

³⁶¹ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 150.

³⁶² Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 150.

³⁶³ Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 58; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 150;

³⁶⁴ Şa'bân, *İslâm Hukuk İlminin Esasları Usûlü'l-Fıkh*, s. 301.

³⁶⁵ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 2, s. 123; Ebû Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi Fıkıh Usûlü*, s. 298.

³⁶⁶ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 151; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 2, s. 123; Ebû Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi Fıkıh Usûlü*, s. 298.

³⁶⁷ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 2, s. 123; Ebû Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi Fıkıh Usûlü*, s. 298.

1350) gibi fukahâ³⁶⁸ sarhoşluğun sebeplerine değil, bizzat kendisini esas alarak, ehliyeti ortadan kaldırdığını ifade ederler. Böylece sarhoşluğun meşru veya haram yollardan meydana gelmiş olmasına bakmaksızın sarhoşun sözlü ve fiili tasarrufları gibi vasiyetlerini de geçersiz saymışlardır.

Türk Medeni Kanunu'nda da alkol alanın sarhoşluğu temyiz kudretini sakatlayacak kadar olması durumunda vasiyetnameleri geçersiz kılar.³⁶⁹

2.2.1.1.6. Ölümcül Hastaların Vasiyeti

İslâm Hukukçuları ölümcül bir hastalığa yakalanan akıl ve idrak sahibi kişinin tasarrufunun geçerliliği konusunda farklı kanaatleri benimsemişlerdir.

Burada vasiyetini inceleyeceğimiz hastadan maksat, cumhur fukahaya göre; ölümle sonuçlanan, korkutucu olan ve İslâm hukuk ıstılahına göre “*maraz-ı mevt*” olarak tabir edilen hastalıklardır.³⁷⁰ Hanefi fakihler, ölümcül hastalığın süresini bir yıl ile sınırlandırmışlardır. Bu hastalıklar gittikçe artan türden ise kaç yıl geçtiğine bakılmaksızın ölümcül hastalık kabul edilir.³⁷¹ Ölümcül hastalık, erkeği evinin dışındaki, kadını ise evinin içindeki işleri görmekten alıkoyan ve bir sene içinde kişinin ölümüne sebep olan hastalıktır. Bir seneden uzun süren hastalık yatağa düşürse bile ölümcül hastalık olmayıp, bu hastalığa yakalanan kişinin teberru ve diğer tasarrufları sağlıklı kişi hükmündedir.³⁷² Ölümcül hastalıklara veba, kolera, şiddetli sancı ve ilk felç örnek olarak gösterilir.³⁷³ Tıbben ölümcül hastalıklara ilaveten Malikiler dışında ki fukahâ,³⁷⁴ fırtınaya tutulmuş gemi yolcularınının, savaşa katılan, esir düşen ve zindana atılanları “*Hanefiler ise, savaşa katılanı değil bizzat vuruşanları, zindanda olanı değil, darağacına götürülenleri*”³⁷⁵ ölümcül hastalık

³⁶⁸ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 1, s. 249.

³⁶⁹ Oğuzman, *Miras hukuku*, s. 99.

³⁷⁰ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 2, s. 117.

³⁷¹ Mecelle, mad. 1595; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 223; İbn-i Âbidin, *Redd'ü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 135.

³⁷² Keskiöğlü, *Fıkh Tarihi ve İslâm Hukuku*, s. 190.

³⁷³ Mele Abdullah, *Çağlar Boyu İslâm Fıkhı*, s. 877; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 223.

³⁷⁴ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 2, s. 117.

³⁷⁵ Heyet, *Fetâvâyi Hindiyye*, Cilt 13, s. 222; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 2, s. 117; Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı*, Cilt 3, s. 443-444.

gibi kabul etmişlerdir.³⁷⁶ Yine doğum sancısı çeken kadın da ölümcül hastalık gibi değerlendirilmiştir.³⁷⁷

Ölümcül hastalık sahibi kişilerin, teberruları vasiyet gibi üçte biri geçmemek şartıyla geçerli olduğu konusunda İslâm hukukçuları ittifak etmişlerdir.³⁷⁸ Çünkü vasiyet edenin sağlıklı olma şartı aranmaz. Ayrıca bu tür hastalıklar iradeyi sakatlayan akıl hastalıkları olmayıp bedeni hastalıklardır. Dolayısıyla vasiyet eden kişi ehliyet sahibidir. Hz. Peygamber (s.a.v) bu haldeyken vasiyet yapmayı teşvik etmiştir. ان الله تصدق عليكم بثلاث اموالكم في اخر اعماركم زيادة في اعماركم فضعوه حيث احببتم شئتم او قال حيث احببتم *Allah (cc) ömrünüzün sonlarına doğru amellerinizi artırmanız için mallarınızın üçte birini size sadaka vermeniz için etmiştir. Siz de bunu istediğiniz yere bırakabilirsiniz.*³⁷⁹

Ancak İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre ölüme yaklaşmış kişinin, ölüm psikolojisinin etkisiyle normal insanların düşüncesinden ve eğilimlerinden farklı olacağı, alacaklı ve vârislerini korumak için ölüme izafe edilmeyen bazı tasarruflarının kısıtlanması gerektiği kabul edilmiştir.³⁸⁰ Ölümcül hastalık sahibi kişinin hibe, sadaka, köle azat etme, vakıf, borçtan ibrâ, malî tazminatı gerektiren bir suçu af gibi teberru nev'inden tasarrufları vasiyet mahiyetinde görülmüş ve malının üçte birinden geçerli olacağı ifade edilmiştir.³⁸¹ Dolayısıyla bu kişilerin yaptığı tasarruflar malının tamamını kuşatsa da vasiyet gibi, vârisleri tarafından üçte biri yerine getirilir. Ancak ölümle sonuçlanmayan kötürümlük, uzun süren felç, diş ve baş ağrısı vb. hastalıklarla kişinin yaptığı teberrular, vasiyet gibi değerlendirilmeyip sağlıklı insanların tasarrufları gibi kabul edilir.³⁸²

³⁷⁶ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 2, s. 117; Mele Abdullah, *Çağlar Boyu İslâm Fıkhı*, s. 877; Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı*, Cilt 3, s. 443-444.

³⁷⁷ Serahsî, *Mebsût*, Cilt 27, s. 207; İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 90.

³⁷⁸ İbrahîmî Halebî, *Mültekâ El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 392; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 223.

³⁷⁹ İbn Mace, *Vesaya 5*; el-Askalani, *Buluğu'l-meram min edilleti'l-Ahkam*, s. 377.

³⁸⁰ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 2, s. 118.

³⁸¹ El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîl'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 348; Merginânî, *İslâm Fıkhı El-Hidaye*, Cilt 4, s. 359; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s.223; İbn-i Âbidîn, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar*, Cilt 17, s. 135; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhıyye*, Cilt 5, s. 174; İbrahîmî Halebî, *Mültekâ El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 392; El Kuduri, *Kuduri Şerhi ve Tercümesi*, s. 409.

³⁸² İbrahîmî Halebî, *Mültekâ El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 382; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 223; İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 135.

Ayrıca Hanefiler menfaatleri mal saymadıkları için³⁸³ diğer mezheplerden farklı olarak ölümcül hastaların menfaatlere ait teberrularını malın tamamından geçerli saymışlardır.³⁸⁴ Dolayısıyla ölümcül hastalığında kişinin, âriyet vermesi, değerinden ucuza da olsa bir gayrimenkulü kiraya vermesi, kölesinin hizmetini bir şahsa teberru etmesi vb. tasarrufları malının tamamından geçerli olur.

Öte yandan Zahiriler, ölümcül hastalıkları bir kısıtlama sebebi saymamışlar ve hastanın bütün tasarruflarını sağlam insanların tasarrufları gibi malının tamamından geçerli olduğunu savunup vasiyet gibi değerlendirmemişlerdir.³⁸⁵

Ölüm hastalığında olanlar borç ikrarında buluyor ise; bu ikrarı bir delil olmaksızın vârislerine olması halinde geçersizdir. Fakat borç ikrarı vâris olmayanlar lehine olması durumunda tüm mal varlığını kuşatsa bile geçerlidir.³⁸⁶

2.2.1.2. Rıza

Bir vasiyet akdinin geçerlilik kazanması için vasiyet edenin ehliyetinin yanında rızasının da olması şarttır. Bütün akitlerde olduğu gibi vasiyetin de geçerli olması için mûsînin rızasını olumsuz etkileyen arızalardan arınmış ve irade muhtâriyetinin bulunması gerekir.³⁸⁷ Zira vasiyet mülkiyet edindirme irade beyanıdır “*icap*”. Her mülkiyet edinmek istendiğinde (*icap*) olduğu gibi vasiyette de mûsînin rızası ve ihtiyar sahibi olması gerekir.³⁸⁸

Bundan dolayı ehliyet olmasına rağmen vasiyette iradeyi ve rızayı sakatlayan, olumsuz etkileyen zorlama (*ikrah*), şaka, hata ve hileyle yapılan vasiyetler geçersizdir.³⁸⁹

Türk Medeni Kanunu’nda da “*iradeyi sakatlayan miras bırakanın; yanılma, aldatma, korkutma veya zorlama etkisi altında yaptığı ölüme bağlı tasarruf geçersizdir*”³⁹⁰ hükmü yer almaktadır. Dolayısıyla hata, hile, cebir ve tehditle yapılan

³⁸³ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 2, s. 119.

³⁸⁴ İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 136; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye*, Cilt 5, s. 175; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 2, s. 119.

³⁸⁵ Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 223; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 2, s. 118.

³⁸⁶ Serahsî, *Mebûsât*, Cilt 27, s. 207.

³⁸⁷ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 2, s. 124; Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 67.

³⁸⁸ Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 151.

³⁸⁹ Heyet, *Fetâvâyi Hindiyîye*, Cilt 13, s. 179; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 123; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 151; Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslam Fıkhi*, Cilt 3, s. 434.

³⁹⁰ MK. m. 504.

vasiyetler hüküm ifade etmez. Ancak vasiyet eden yanıldığını veya aldatıldığını öğrendiği ya da korkutma ve zorlamanın etkisinden kurtulduğu günden itibaren bir yıl içinde tasarrufundan dönmediği takdirde yapılan vasiyetler geçerlilik kazanır.³⁹¹

2.2.1.3. Mûsîde Aranan Nefaz Şartları

Vasiyet edenin ehliyeti ve rızasının olmasına rağmen, mülkiyetindeki veya kendisindeki bazı eksikliklerden dolayı, yapılan vasiyet askıda (mevkuf) olup geçerli olması için bu eksikliklerin giderilmesi gerekir. Bu eksiklikler aşağıda başlıklar halinde anlatılacaktır.

2.2.1.3.1. Borçlunun Vasiyeti

Esasen borçlunun yaptığı vasiyette borç, bütün malı kapsayacak miktarda olsa dahi geçerlidir.³⁹² Zira borçlu, hayatta olduğu sürece borçlarını ödeme imkânına sahiptir. Borcun vasiyete etkisi ise, borçlunun ölümünden sonra ortaya çıkar.

Bu vasiyetin yerine getirilmesi “nefaz”, mûsînin borcunun alacaklılar tarafından tamamen ve kısmen alacağından vazgeçmelerine veya mûsînin borçlarını bir yakınının üstlenilmesi durumunda geçerli hale gelir.³⁹³ Şayet mûsî borçtan tamamen kurtulursa yaptığı vasiyet, terekesinin tamamının üçte birinden, kısmen kurtulursa kurtulan kısmın üçte birinden geçerli olur.³⁹⁴

Ancak borçlu öldüğü zaman borcu, bıraktığı terekenin tamamını kapsayacak miktarda ise yapılan vasiyet geçersizdir.³⁹⁵

Borcu terekesinin tamamını kuşatmayan mûsînin yaptığı vasiyet de ancak borçların ödenmesinden sonra geriye kalan terekeden yerine getirilir. Çünkü borcun edası kul hakkı olduğu için farz, vasiyet ise nafîle ve teberrüat kabilindedir. Farzları

³⁹¹ MK. m. 504.

³⁹² Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 173.

³⁹³ İbrahimî Halebî, *Mültekâ El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 380; Merginânî, *İslâm Fıkhı El-Hidaye*, Cilt 4, s. 365; İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 62; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 176; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhıyye Kamusu*, Cilt 5, s. 123; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 173.

³⁹⁴ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhıyye Kamusu*, Cilt 5, s. 123; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 174.

³⁹⁵ İbrahimî Halebî, *Mültekâ El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 380; Merginânî, *İslâm Fıkhı El-Hidaye*, Cilt 4, s. 365; İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 62; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 176; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhıyye Kamusu*, Cilt 5, s. 123; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 169.

yerine getirmek bir teberru akdi olan vasiyetten önceliklidir.³⁹⁶ Önce mûsînin terekesinden borçları ödenir sonra teçhiz ve tekfiniyle ilgili harcamalardan sonra yaptığı vasiyet yerine getirilir.³⁹⁷ Bu husus Kur'an-ı Kerim'de:.... **مَنْ بَعْدَ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا** **أَوْ دَيْنٍ**... “yaptığınız bir vasiyetten veya borçtan sonra”³⁹⁸ şeklinde ifade edilmiştir.

2.2.1.3.2. Kölenin Vasiyeti

İslâm hukukunda ittifakla kabul edilen mûsîde aranan şartlardan biri de vasiyet edenin hür olmasıdır.³⁹⁹ Yani köle ve cariye olmamasıdır. Çünkü köle ve cariyelerin vasiyetleri geçersizdir.⁴⁰⁰ Köle ve cariyeler hiçbir mülkiyet sahibi olmadıkları ve kazandıklarının tümü efendilerinin olduğu için teberru ehliyetine sahip değildirlere. Bu kişilerin yaptıkları vasiyet, malik olmadıkları halde efendilerinin malından tasarrufta bulunmak olacağı için geçersizdir.

Ancak mükâtep⁴⁰¹ kölenin yaptığı vasiyet tamamen geçersiz olmayıp bazı durumlarda geçerli “nefaz” olur. Bu anlamda mükâtebin vasiyeti üç kısımda incelenebilir.

a) Mükâtep, malından vasiyet etmesi halinde, ittifakla bu teberruu akdi geçersiz sayılır.⁴⁰²

b) Mükâtep vasiyetini, kitabet bedelini ödedikten ve hürriyetine kavuştuktan sonra edineceği mallar üzerine yaparsa, ittifakla bu teberruu akdi geçerlidir.⁴⁰³ Örneğin Mükâtep: “Ben hürriyetime kavuştuğum zaman malımın üçte biri filanıdır.” der ve kitabet bedelini kendisi veya başkası ödedikten sonra ölürse terekesinin üçte

³⁹⁶ Serahsî, *Mebûsût*, Cilt 29, s. 32; İbrahîmî Halebî, *Mültekâ El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 380; Merginânî, *İslâm Fıkhu El-Hidaye*, Cilt 4, s. 365; İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 62; Heyet, *Fetâvâyi Hindîyye*, Cilt 13, s. 176; Bilmen, *Hukukî İslâmîyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 123; Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 169.

³⁹⁷ Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 169.

³⁹⁸ Nisâ 3/12

³⁹⁹ Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 149.

⁴⁰⁰ İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 78; Heyet, *Fetâvâyi Hindîyye*, Cilt 13, s. 177; Bilmen, *Hukukî İslâmîyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 123; Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 149; Sâbık, *Fıkhu's- Sünne*, Cilt 4, s. 306.

⁴⁰¹ Sözlükte “yazışmak, mektuplaşmak” anlamına gelen mükâtebe, İslâm hukukunda, kölenin çalışarak belirli bir bedeli ödemesi üzerine azat olması konusunda efendisi ile arasında yapılan akdi ifade eder. Buna kitâbet de denir. Anlaşma yapan köleye “mükâtep”, cariyeye de “mükâtebe” denir. (Heyet, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 492.)

⁴⁰² Heyet, *Fetâvâyi Hindîyye*, Cilt 13, s. 177; İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 80; Bilmen, *Hukukî İslâmîyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 123.

⁴⁰³ Heyet, *Fetâvâyi Hindîyye*, Cilt 13, s. 177; İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 80; Bilmen, *Hukukî İslâmîyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 123.

birine mûsâ leh malik olur. Mükâtebin vasiyeti askıda olup geçerlilik “nefaz” kazanması için efendisinin azat etmesi gerekir.

c) Mükâtebin bazı vasiyetleri ise ihtilaflıdır. Mükâteb vasiyetinde, azat olunma şartını koymadan “malımın üçte biri filanıdır” diyerek yaptığı teberruu İmameyn’e göre geçerli sayılırken, Ebû Hanîfe’ye göre geçersizdir.⁴⁰⁴ İmameyn’e göre, mükâtebin kitabet bedelini ödeyecek kadar mal bırakarak ölmesi halinde, vasiyetin sahih olduğu, Ebû Hanîfe’ye göre ise azat olunmadan önce öldüğü ve bıraktığı terekeye hakikaten malik olmadığı için vasiyeti geçersizdir.⁴⁰⁵

2.2.1.3.3. Gayri Müslimlerin Vasiyeti

Bu başlık altında, İslâm dinine inanmayan ancak Müslüman toplumlarla ilişkileri olan zimmî, harbî, müste’men ile önce İslâm dinine inanıp sonra dinini değiştiren mürtedlerin yaptığı vasiyetler incelenecektir.

2.2.1.3.3.1. Zimmînin Vasiyeti

Zimmînin⁴⁰⁶ muamelat konularıyla ilgili vasiyeti ittifakla caizdir.⁴⁰⁷ Çünkü zimmî zimmet akdi ile sağlığında ve ölümünden sonra “alış veriş, hibe vb.” muamelat hükümlerinde Müslümanlarla eşittir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v): “Gayri Müslimler zimmet akdini kabul ettikleri takdir de onlara şunu bildir: Müslümanların aleyhine olan şey, onların da aleyhinedir, Müslümanların lehine olan şey onların da lehinedir”⁴⁰⁸ buyurmaktadır. Dolayısıyla zimmînin muamelat cinsinden işlemleri, borçları, techiz ve tekfiniyle ilgili vasiyetleri geçerlidir.

⁴⁰⁴ Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 177; İbn-i Âbidin, *Reddü’l-Muhtar Ale’d-Dürri’l Muhtar*, Cilt 17, s. 78.

⁴⁰⁵ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 123; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 177; İbn-i Âbidin, *Reddü’l-Muhtar Ale’d-Dürri’l Muhtar*, Cilt 17, s. 80.

⁴⁰⁶ İslâm tarihinde Müslüman ülkesinde, devletle yaptığı bir anlaşma ile devletin himaye ve güvencesi altında yaşayan gayri müslim vatandaş ifade için kullanılan bir terimdir. Gayrimüslim vatandaş statüsünde bulunan zimmîler, Müslümanlar gibi devletin vatandaşı olup, bütün temel hak ve sorumluluklar bakımından Müslümanlarla eşit olarak kabul edilmiştir.(Heyet, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 716.)

⁴⁰⁷ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 176; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 285; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 3, s. 400; Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 63.

⁴⁰⁸ Müslim, *Cihad 3*; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 174.

Ancak zimmînin Allah'a yaklaşma, ibadet ve sevap kazanma düşüncesiyle yaptığı vasiyet konusunda müçtehitler farklı görüştedirler. Hanefî fakihler zimmînin ibadet cinsinden vasiyetini dört grupta incelerler.⁴⁰⁹

a) Zimmînin kendi dini ve İslâm dinine göre ibadet yerlerine ve hayır müesseselerine yaptığı vasiyet ittifakla geçerlidir.⁴¹⁰ Burada mûsâ lehin muayyen veya gayrı muayyen olması arasında fark yoktur. Mesela zimmî veya Müslüman fakirlere yardım etmek, köle azât etmek, okul, çeşme, hastane yapımı gibi kamu hizmeti yapan yerlere vasiyet bu tür vasiyettir. Zira bu tür işlemler hem zimmî hem de Müslümanlar için Allah'a yaklaşıtııcı ameller olarak kabul edilir.

Diğer üç mezhebe göre de zimmînin ve İslam dininin ibadet ve hayır müesseseleri olarak kabul ettiği yerlere vasiyetleri geçerlidir.⁴¹¹

b) İslam'a ve zimminin mensup olduğu dine göre günah sayılan yerlere zimmînin yaptığı vasiyet ittifakla caiz değildir.⁴¹² Mesela bir kumarhaneye veya ölüler için ağıt yakan kadınlara mâ'siyet içerdđi için vasiyet geçersizdir. Ancak vasiyet, belirli (muayyen) kişi veya topluluğa Allah'a yaklaşma maksadıyla değil mülk edindirmek için yapılırsa geçerli olur.⁴¹³

c) Vasiyet eden zimmînin inancına göre ibadet ve hayır olmadığı halde İslâm dinine göre Allah'a yaklaşıtııcı yerler olarak bilinen yerlere yapılan vasiyet ise, Hanefilerin ittifakıyla geçersiz sayılmıştır.⁴¹⁴ Mesela zimmînin, câmî yapılması veya aydınlatılmasını, kendisinin yerine hacca gidilmesi gibi vasiyetleri kendilerine göre

⁴⁰⁹ Merginânî, *İslâm Fıkhu El-Hidaye*, Cilt 4, s. 396; Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 149; Bilmen, *Hukukî İslâmîyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 176; Heyet, *Fetâvâyi Hindîyye*, Cilt 13, s. 285; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 3, s. 400.

⁴¹⁰ Serahsî, *Mebûsût*, Cilt 28, s. 144; İbrahîmî Halebî, *Mültekâ El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 402; El-Mavsilî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 374; Merginânî, *İslâm Fıkhu El-Hidaye*, Cilt 4, s. 396; İbn-i Âbidin, *Reddû'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 284; Heyet, *Fetâvâyi Hindîyye*, Cilt 13, s. 285; Bilmen, *Hukukî İslâmîyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 176; Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 160.

⁴¹¹ Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 160; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 3, s. 401.

⁴¹² Serahsî, *Mebûsût*, Cilt 28, s. 144; İbrahîmî Halebî, *Mültekâ El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 402; El-Mavsilî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 374; Merginânî, *İslâm Fıkhu El-Hidaye*, Cilt 4, s. 396; İbn-i Âbidin, *Reddû'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 284; Heyet, *Fetâvâyi Hindîyye*, Cilt 13, s. 285; Bilmen, *Hukukî İslâmîyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 176; Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 174.

⁴¹³ El-Mavsilî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 374; Heyet, *Fetâvâyi Hindîyye*, Cilt 13, s. 285.

⁴¹⁴ Serahsî, *Mebûsût*, Cilt 28, s. 144; İbrahîmî Halebî, *Mültekâ El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 402; El-Mavsilî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 374; Merginânî, *İslâm Fıkhu El-Hidaye*, Cilt 4, s. 396; İbn-i Âbidin, *Reddû'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 284; Heyet, *Fetâvâyi Hindîyye*, Cilt 13, s. 285; Bilmen, *Hukukî İslâmîyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 176; Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 160.

ibadet olmadığı için geçersizdir. Çünkü vasiyettin amacı Allah'a yaklaşımdır. Fakat bu tür yapılan vasiyetin onlara göre sevap olması söz konusu değildir. Esasen bizler de onlarla ilgili hükümlerin kendi inançlarına dayandırılması gerekir. Bu tür yapılan vasiyet onlara göre ibadet olmadığına göre, onların bu vasiyetleri gayri ciddi olarak yaptıkları akla gelebilir. Gayri ciddi yapılan vasiyetlere de itibar edilmez.⁴¹⁵

Ancak zimmînin, malını belli kişilere veya belli yerdeki kişilere; cami yapımı, aydınlatılması, Kur'an dağıtımı vb. vasiyeti ise geçerlidir. Bu vasiyet ibadet anlamı bulunduğu için değil, şahsın mülkiyetinde olduğu için geçerlidir. Onlar da yeni mülklerini, vasiyet cihetinde kullanacakları gibi istedikleri şekilde tasarrufta bulunabilirler.⁴¹⁶ Diğer üç mezhep bu konuda Hanefilerden ayrı düşünerek onlara göre ma'siyet fakat İslâm dinine göre sevap olan yerlere vasiyetleri, muayyen kişi ve yer olmasa bile geçerli olduğu görüşündedirler.⁴¹⁷ Dolayısıyla zimmîler cami yapılmasına, Kur'ân kurslarına vasiyet yapabilirler.

d) Zimmînin inancına göre ibadet ve hayır sayılan ancak İslâm dinine göre günah olarak kabul edilen şeyler vasiyet edilmeleri halinde, vasiyet yapılan muayyen kişi veya topluluk iseler Hanefî hukukçulara göre vasiyet geçerlidir.⁴¹⁸ Örneğin bir zimmî: "*Filan beldedeki Hristiyanlara kilise yapılması,*" şeklinde belirli kişilere vasiyet yaparsa bu vasiyeti temlik sayıldığı için geçerlidir. Zira zimmîler de Müslümanlar gibi temlik hakkına sahiptir. Vasiyet edilen mal, o beldede yaşayan Hristiyanlara verilir. Onlar da diledikleri şekilde bu malda tasarruf ederler.⁴¹⁹

Ancak zimmînin inancına göre sevap, İslâm dinine göre ise günah sayılan, kilise yapılması, şarap ve domuz etinin dağıtılması şeklindeki muayyen olmayan kişi veya yerlere vasiyet etmeleri konusunda, Hanefî müçtehitleri ihtilaf etmişlerdir:

Ebû Hanife'ye göre; bu tür vasiyetler her ne kadar günah ise de Allah'a yaklaşmak ve ibadet düşüncesiyle zimmînin yaptığı vasiyetleri geçerlidir. Çünkü zimmîlerle ilgili hükümler kendi inançlarına göre uygulanır. İslâm dini, onlara

⁴¹⁵ Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 64.

⁴¹⁶ Serahsî, *Mebûsât*, Cilt 28, s. 144; Merginânî, *İslâm Fıkhı El-Hidaye*, Cilt 4, s. 396;

⁴¹⁷ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 3, s. 401.

⁴¹⁸ Serahsî, *Mebûsât*, Cilt 28, s. 144; İbrahimî Halebî, *Mültekâ El Ebbur Tercümesi*, Cilt 4, s. 402; El-Mavsilî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîlî'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 374; Merginânî, *İslâm Fıkhı El-Hidaye*, Cilt 4, s. 395; İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 284; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 285; Bilmen, *Hukukî İslâmîyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 176; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 160.

⁴¹⁹ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 3, s. 401.

dinlerinin gereğini yerine getirme hürriyeti vermiş, zimmî statüsü vererek can ve mal güvenliklerini devlet güvencesi altına almıştır.⁴²⁰ Ayrıca Hz. Peygamber, “*Onları kendi itikatları ile baş başa bırakın*”⁴²¹ buyurmuştur. Bundan dolayı zimmîlerde; domuz, şarap gibi mallar değerli birer mülkiyet ifade ettiği için bu mallar üzerindeki tasarruflar koyun ve meyve suyu mallardaki tasarruflar gibi meşru sayılmıştır. Dolayısıyla zimmîlere göre ibadet ve hayır olan kilise, şarap, domuz vb. kendi aralarındaki vasiyetleri geçerlidir.

Ebû Yusuf ile İmam Muhammed’e (ö. 767) göre; Zimmînin İslâm dinine göre haram olan şeyleri vasiyeti, kendi inançlarına göre meşru olsa da geçersizdir. Çünkü kilise yaptırmak, domuz ve şarap vb. vasiyet etmek, her ne kadar onların inancına göre meşru ise de gerçekte günah ve Allah’a yaklaşıtııcı ibadet de değildir. Ayrıca böyle vasiyetleri geçerli sayıp yerine getirmek günah işlemeye teşvik olacağından geçersizdir.⁴²²

Diğer mezhepler bu konuda, Ebû Yusuf ve İmam Muhammed’in görüşündedirler. Onlara göre meşru olmayan fiiller Allah’a yaklaşıtııcı bir amel değildir. Bundan dolayı zimmî tarafından da olsa bu vasiyet geçersizdir.⁴²³

Zimmîler muamelat konusunda İslâm hükümlerine uymayı kabul ettikleri için, terekelerinden ancak üçte bir vasiyet edebilirler. Üçte biri geçen vasiyetleri geçersizdir.⁴²⁴ Aynı şekilde vârise vasiyetleri de sahih değildir.⁴²⁵

Ayrıca zimmînin kendi dininden olmayan kişilere vasiyette bulunması geçerlidir. Çünkü bütün küfür ehli tek millet olup, mirasta olduğu gibi vasiyetleri de

⁴²⁰ Serahsî, *Mebûsût*, Cilt 28, s. 145; El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta’lîlî’l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 374; Merginânî, *İslâm Fıkhi El-Hidaye*, Cilt 4, s. 395; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 3, s. 401.

⁴²¹ el-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta’lîlî’l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 374.

⁴²² Serahsî, *Mebûsût*, Cilt 28, s. 145; El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta’lîlî’l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 374; Merginânî, *İslâm Fıkhi El-Hidaye*, Cilt 4, s. 395; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 3, s. 401.

⁴²³ Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 160; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 3, s. 401.

⁴²⁴ Bilmen, *Hukukî İslâmîyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 177; Serahsî, *Mebûsût*, Cilt 28, s. 144; İbrahîmî Halebî, *Mültekâ El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 403; Heyet, *Fetâvâyi Hindîyye*, Cilt 13, s. 287 Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 174.

⁴²⁵ İbrahîmî Halebî, *Mültekâ El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 403; Bilmen, *Hukukî İslâmîyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 177; Heyet, *Fetâvâyi Hindîyye*, Cilt 13, s. 287; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 174.

birbirilerine geçerlidir.⁴²⁶ Ancak harp ülkesinde bulunan bir harbîye vasiyetleri ise düşmana yardım kastı olacağı için geçersizdir.⁴²⁷

2.2.1.3.3.2. Harbî'nin Vasiyeti

Harbî⁴²⁸ ülkesinde olduğu sürece tasarruflarını kendi inançlarına göre icra eder. Ancak harbî vasiyet yaptıktan sonra vasiyet yaptığı ülke, İslâm ülkesine dâhil olup kendileri zimmî statüsü almaları ve vasiyeti konusunda anlaşmazlığa düşmeleri durumunda bakılır. Şayet vasiyet edilen şey hâlâ mevcut ise vasiyeti yerine getirilir. Eğer vasiyet edilen şey İslâm ülkesine dahil olmadan zarar görmüş veya telef olmuşsa vasiyeti geçersiz sayılır.⁴²⁹

2.2.1.3.3.3. Müste'menlerin Vasiyeti

Müste'menin,⁴³⁰ Müslüman, zimmî ve kendisi gibi emânlı kişilere vasiyeti ittifakla geçerlidir.⁴³¹ Çünkü onlar, İslâm ülkesinde bulunduğu sürece zimmî gibi bütün muamelelerinde İslâm dininin hükümlerine tabidirler. Bunun için temlik, bağış ve akitleri gibi vasiyetleri de geçerlidir.⁴³²

Hanefilere göre müste'menin mirasçıları harp ülkesinde ise, malının tamamını vasiyet edebilir. Burada mirasçıların hakkı gözetilmez. Çünkü gayri Müslim ülkesinde bulunan kişi, İslâm ülkesindeki haklardan yararlanamaz. Ayrıca güvence sadece emân sahibine ait olup onun hakları korunur.⁴³³ Bu durumdaki müste'menin malının tamamı mûsâ lehe verilir. Fakat müste'men malının tamamını değil de bir kısmını vasiyet etmesi durumunda ise vasiyet yerine getirildikten sonra terekeden geriye kalan kısım harp ülkesinde bulunan vârislerine teslim edilir. Bu, vârislerin

⁴²⁶ Serahsî, *Mebûsât*, Cilt 28, s. 144; İbrahîmî Halebî, *Mültekâ El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 403.

⁴²⁷ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 176; Serahsî, *Mebûsât*, Cilt 28, s. 144; İbrahîmî Halebî, *Mültekâ El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 403.

⁴²⁸ İslâmî olmayan bir devletin tebaasından olan gayri Müslimdir.

⁴²⁹ Serahsî, *Mebûsât*, Cilt 28, s. 143; Heyet, *Fetâvâyi Hindîyye*, Cilt 13, s. 287; Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 175.

⁴³⁰ "Müste'men," İslâm ülkesine girmek isteyen gayr-ı müslim yabancıya, can ve mal güvencesi sağlayan taahhüt ve akdi ifade eder. Günümüz de devlet kontrolünde olan pasaport, vize, ikamet izni ile belli bir süreliğine giriş yapan gayri Müslim buna örnektir. (Heyet, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 505.)

⁴³¹ Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 175.

⁴³² Merginânî, *İslâm Fıkhu El-Hidaye*, Cilt 4, s. 398.

⁴³³ Serahsî, *Mebûsât*, Cilt 28, s. 143; El-Mavsilî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 375; Merginânî, *İslâm Fıkhu El-Hidaye*, Cilt 4, s. 397; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 177; Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 175; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 3, s. 402.

hakkını korumak için değil, güvence altında olan müste'menin hakkını gözetmek için yapılır.⁴³⁴

Ancak müste'menin vârisleri kendisiyle birlikte İslâm ülkesinde emân sahibi ise vârislerine vasiyet edemeyeceği gibi, mirasçılarının izni olmadan yapacağı vasiyette üçte biri geçemez.⁴³⁵

2.2.1.3.3.4. Mürtedin Vasiyeti

Mürtedin⁴³⁶ vasiyeti İslam hukukçuları arasında tartışma konusu olmuştur.

Ebû Hanife'ye göre mürted, vasiyetini Müslüman iken yapmışsa bu tasarrufu geçersizdir. Yine mürtedin, irtidat ettikten sonra İslâm'a göre sahih olmayan vasiyeti de geçersizdir.⁴³⁷ Ancak mürtedin, irtidat halinde yaptığı ve İslâm'a göre sahih olan vasiyetleri ise mevkuf (askıda) durumdadır. Şayet mürted İslâm'a tekrar rücû ederse yaptığı vasiyet geçerlilik kazanır. Ancak rücû etmeksizin ölür, öldürülür veya dâru-l harbe iltihakına karar verilirse yaptığı vasiyette geçersiz olur.⁴³⁸

İmâmeyn'e göre ise; mürtedin İslâm öncesi ve sonrası yaptığı vasiyetler geçerlidir. Çünkü din değişikliği kişinin, malından tasarruf ehliyetini ortadan kaldırmaz. Ayrıca mürtedin bulunduğu ülkede sahih olan bir vasiyet, mürted tarafından yapılıncaya da sahih olur.⁴³⁹ Ancak mürted, İslam'a göre ma'siyet sayılan "havra, kilise veya kumarhane vb." yerlere vasiyet yapar veya belirsiz kişilere vasiyet yaparsa geçersiz sayılır, belirli kişilere yapılan vasiyet kişinin malını temlik olduğu için geçerlidir.⁴⁴⁰

⁴³⁴ Serahsî, *Mebûsât*, Cilt 28, s. 143; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 177; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 287.

⁴³⁵ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 177.

⁴³⁶ "Mürter" dinden çıkan veya İslâm dan sonra başka bir dini tercih edendir.

⁴³⁷ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 144.

⁴³⁸ Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 287; Merginânî, *İslâm Fıkhı El-Hidaye*, Cilt 4, s. 397; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 144; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 176;

⁴³⁹ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 144; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 287; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 176.

⁴⁴⁰ Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 287.

Bununla birlikte Hanefî hukukçuları, irtidat eden kadının vasiyetinin geçerli olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Vasiyet konusunda mürted kadın, zimmî kadın hükmünde değerlendirilerek vasiyeti geçerli sayılmıştır.⁴⁴¹

Şafîî, Hanbelî ve Mâlikîlerin bir görüşüne göre, mürtedin yaptığı vasiyet, İslâm'a göre haram olmayan vasiyeti ise geçerlidir.⁴⁴² Mâlikîlerin diğer görüşüne göre ise, mürtedin irtidat etmesiyle malındaki mülkiyet hakkı sona ereceğinden yaptığı vasiyeti de geçersizdir.⁴⁴³

Yukarıda görüşleri aktarılan üç mezhep, vasiyet konusunda kadın ve erkek arasında bir ayırım yapmamışlardır.⁴⁴⁴

2.2.1.3.3.5. Bid'at Ehlinin Vasiyeti

İslam hukukçuları bid'at ehlini, inanç ve yaşayışta ehli sünnet gibi olmayan “*Cebriye, Kaderiyye, Rafizî, Harici vb.*” ancak aynı kibleye yönelenler olarak değerlendirmişlerdir. Bu fırkaların vasiyeti, ehli sünnetin vasiyetleri hükmündedir. Ancak bid'at ehli, inanç ve yaşayışta aşırıya gidip kâfir olarak değerlendirildikleri zaman, vasiyetle ilgili yukarıda açıklanan mürtedin hükümlerine tabi olurlar.⁴⁴⁵

Bunun yanında, nefsanî isteklerine uyup, hiçbir günahattan sakınmayan fasıklar, alenen küfürde bulunmadıkları sürece, vasiyet konusunda Müslümanların hükümlerine tabidir. Çünkü İslâm dininde hükümler zahire göredir. Ancak açıktan inkârcılık yaparlar ise mürtedin hükümlerine tabi olup vasiyetleri mevkuf olur.⁴⁴⁶

2.2.2. Vasiyet Edilende Aranan Şartlar

Bir vasiyetin muteber olması için vasiyet edilende sıhhat ve nefaz şartları aranır.

⁴⁴¹ İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 282; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 285; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 177; Merginânî, *İslâm Fikhi El-Hidaye*, Cilt 4, s. 397; Zuhaylî, *İslâm Fikhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 176.

⁴⁴² Zuhaylî, *İslâm Fikhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 175.

⁴⁴³ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 144.

⁴⁴⁴ Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 62.

⁴⁴⁵ İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 281.

⁴⁴⁶ Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 288; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 177; Merginânî, *İslâm Fikhi El-Hidaye*, Cilt 4, s. 397.

2.2.2.1. Mûsâ Lehte Aranan Sıhhat Şartları

2.2.2.1.1. Mûsâ Lehin Mevcut Olması

Bir vasiyetin sahih olması için mûsâ lehin vasiyet vaktinde hakikaten veya takdiren hayatta olması gerekir. Vasiyet bir temliktir, ancak var olmayana temlik mümkün olmadığından, ma'duma vasiyet sahih değildir.⁴⁴⁷ Dolayısıyla Hanefî, Şafî ve Hanbelî⁴⁴⁸ hukukçularına göre ölüye yapılan vasiyet batıldır. Çünkü ölü, kendisine yapılan vasiyeti kabul veya reddetmez. Başkalarına karşı hak iddia edemez. Bu durum ma'duma yapılan vasiyet hükmünde olur.

Ancak mûsînin vasiyeti esnasında var olmamakla birlikte mûsâ leh, ölümü esnasında mevcut ise vasiyet geçerlidir. Örneğin kişi vasiyet yapacağı şahsı belirtmeksizin falan kişinin çocuklarına vasiyet etse ve vasiyet gününde o kişinin çocukları olmasa da, daha sonra çocukları olsa, vasiyet geçerli olup sonradan olan çocuklara verilir.⁴⁴⁹ Burada her ne kadar mevcut olmayan kişiye yapılan vasiyet gibi gözükse de mûsî ölmeden çocukları gördüğü ve vasiyetinden de dönmediği için var olana yapılmış gibi değerlendirilebilir.

Mâlikîlere göre; mûsînin ölüye bilerek yaptığı vasiyet geçerli, bilmeden yaptığı vasiyet ise geçersizdir. Bu durumda vasiyet edilen mal, ölünün borcuna, borcu yok ise vârislerine verilir. Şayet vârisleri yoksa vasiyet geçersizdir.⁴⁵⁰ Mâlikîler, vasiyetin maksadının mûsâ lehe, vârisleri ve borcu olan ölüye yardım etmek olduğundan geçerli saymışlardır.⁴⁵¹

Takdiren varlığı kabul edilen cenine vasiyet etmeye gelince; İslam hukukçuların ittifakıyla sahihtir.⁴⁵² Cenin anne karnında iken anneden bir cüzdür. Normal şartlarda insanın: “eli, ayağı, gözü vb.” organlarına yapılan vasiyet

⁴⁴⁷ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 123; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 152; İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 55; Serahsî, *Mebûsât*, Cilt 28, s. 246; İbrahîmî Halebî, *Mültekâ El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 40; Merginânî, *İslâm Fıkhi El-Hidaye*, Cilt 4, s. 373.

⁴⁴⁸ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 123; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 152.

⁴⁴⁹ İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 119.

⁴⁵⁰ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 124; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 152.

⁴⁵¹ Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 68.

⁴⁵² Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 153.

geçersizdir.⁴⁵³ Ancak bir yönüyle anneden bir parça olmakla birlikte cenin, bir birey olarak değerlendirilip kendisine yapılan vasiyet sahih kabul edilmiştir.⁴⁵⁴ Esasen vasiyet kişinin, mûsâ lehi vasiyet ettiği malda kendi yerine geçirmesidir. Dolayısıyla doğmamış çocuk mirasta malı bırakanın yerine geçtiğine göre, vasiyette de mûsînin yerine geçmiş olur. Çünkü vasiyette, mirasa benzeyip onun hükmüne tabidir.⁴⁵⁵

Ayrıca, henüz doğmamış çocuğa yapılan vasiyet için kabul şartı aranmaz. Çünkü cenin, vasiyeti kabul edebilecek durumda olmadığı gibi onun adına vasiyeti kabul edecek velayet sahibi kişi de bulunmamaktadır.⁴⁵⁶ Zira velâyetin amacı velâyet altına alınan kişiyi korumak ve bakımını üstlenmektir. Ancak doğmamış çocuğun ise buna ihtiyacı yoktur.⁴⁵⁷

Cenine vasiyet caiz olmakla birlikte, geçerli olabilmesi için hukukçular, bazı şartlar öne sürmüşlerdir.

Hanefî hukukçularına göre vasiyetin yapıldığı sırada mûsâ lehin, anne karnında mevcut olması gerekir. Bu da kadının kocasının vasiyet esnasında hayatta olup olmamasına göre değişir.

a) Cenini karnında taşıyan kadının kocası hayatta ise ceninin vasiyete malik olabilmesi için çocuğun altı aydan önce dünyaya canlı olarak gelmesi gerekir.⁴⁵⁸ Çünkü İslâm hukukunda hamileliğin asgari süresi altı aydır. Ancak bu şekilde çocuğun vasiyet esnasında var olduğu kesin olarak anlaşılmış olur. Şayet altı aydan sonra dünyaya getirecek olursa, çocuğun vasiyet esnasında mevcut olmama ihtimalinden dolayı, ma'duma vasiyet yapılmış olur. Bu vasiyet ise geçersizdir.⁴⁵⁹

⁴⁵³ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 124; İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 72.

⁴⁵⁴ İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 72.

⁴⁵⁵ El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 332; Merginânî, *İslâm Fıkhi El-Hidaye*, Cilt 4, s. 366; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 153.

⁴⁵⁶ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 128.

⁴⁵⁷ İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 72.

⁴⁵⁸ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 128; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 153; İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 62; Serahsî, *Mebûsât*, Cilt 28, s. 134; İbrahimî Halebî, *Mültekâ El Ebbur Tercümesi*, Cilt 4, s. 379; Merginânî, *İslâm Fıkhi El-Hidaye*, Cilt 4, s. 366; El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 332.

⁴⁵⁹ Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 181; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 128.

Ancak, altı aylık sürenin mûsînin vasiyetiyle mi yoksa ölümüyle mi başlayacağı konusunda hukukçular arasında ihtilaf vardır. el- Bedâi, Tahâvi⁴⁶⁰ ve Zahiri Rivaye'ye⁴⁶¹ göre altı aydan az olan süre, mûsînin vefatından sonra başlamış sayılır. Çünkü vasiyetin gerçekleşme (nefaz) zamanı, mûsînin ölüm zamanıdır. Cenininde mûsînin ölüm zamanındaki mevcudiyetine itibar edilir. Şayet cenin, mûsînin ölümünden sonra, altı aydan önce dünyaya canlı olarak gelirse mûsâ bihe malik olur.

b) Cenini karnında taşıyan kadının kocası ölmüş veya kadın bâin bir talaktan dolayı iddet bekliyorsa vasiyetin geçerli olması için; kocasının vefatı veya talak zamanının üzerinden ve hamileliğinden itibaren doğumun en uzun müddeti olan iki seneden daha az bir zamanın geçmesini, ayrıca ceninin canlı olarak doğmasını şart koşarlar.⁴⁶² Bu sebeple çocuk ana rahmine düştükten sonra, iki seneye kadar doğarsa hem nesebi tesbit edilir, hem de vasiyet anında mevcut olduğuna hükmedilir. Böylece cenin vasiyete hak kazanır.⁴⁶³

Ayrıca vasiyet eden kişi, bâin talakla boşanıp iddet bekleyen veya kocasının ölümüyle iddet bekleyen bir kadının, hamile olduğunu ikrâr eder ve kadın da iki seneden önce canlı bir çocuk doğurursa yapılan vasiyet geçerli olur.⁴⁶⁴ Zira ceninin anne karnındaki varlığı, vasiyet edenin ikrarıyla sabit olmuş olur. Mûsî, bu ikrarından dolayı itham edilemez.⁴⁶⁵ Şayet çocuk iki seneden önce canlı olarak doğarsa mûsâ bihe malik olur.

c) Cenini karnında taşıyan kadının kocası hayatta iken kadın, ric'î bir talaktan dolayı iddet bekler ve vasiyet zamanından itibaren altı ay geçmeden canlı bir çocuk doğurursa, çocuğa yapılan vasiyet geçerli olur.⁴⁶⁶

⁴⁶⁰ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 153, (dipnotunda)

⁴⁶¹ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhıyye Kamusu*, Cilt 5, s. 128.

⁴⁶² Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhıyye Kamusu*, Cilt 5, s. 128; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 154; İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 62; El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 332.

⁴⁶³ İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 62; El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 332

⁴⁶⁴ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 180; İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 70.

⁴⁶⁵ İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 70.

⁴⁶⁶ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 181.

Şafî ve Hanbelî hukukçularına göre de vasiyet yapılırken, mûsâ lehin, anne karnında mevcut olması gerekir. Bu durum, kadının kocasının vasiyet esnasında hayatta olup olmamasına göre değişir.

c.1) Cenini karnında taşıyan kadının kocası hayatta iken, vasiyetin üzerinden altı ay geçmeden kadın canlı bir çocuk doğurursa yapılan vasiyet geçerlidir.⁴⁶⁷ Çünkü çocuğun vasiyet anında mevcut olması gerekir. Altı aydan sonra doğan çocuğa yapılan vasiyet ma'duma yapılan vasiyet olacağı için geçersiz olur.

c.2) Cenini karnında taşıyan kadının kocası ölmüş veya kadın bâin talakla iddet beklerken yapılan vasiyetin geçerli olması için, kocanın ölümünden veya boşanmadan itibaren dört yıl geçmemesi veya mûsînin vasiyetinden itibaren altı aydan fazla bir zamanın geçmiş olması gerekir. Çünkü mûsînin vasiyetinden sonra çocuk altı ay içerisinde doğarsa çocuğun varlığı hakikaten sabit olur. Şayet kadının kocasının ölümünden sonra dört yıldan önce çocuk doğarsa, çocuğun varlığı hükmen kabul edilmiş olur. Bu vasiyet mevcut kişiye yapılmış olduğundan geçerlilik kazanır.⁴⁶⁸

Mâlikîlere göre ise; anne rahminde mevcut olan veya gelecekte mevcut olacak bir cenin için canlı doğması şartıyla yapılan vasiyet sahih olur. Şayet kişi “*falan kişiden doğacak çocuklar için*” diye bir vasiyet yaparsa bu vasiyet o annenin karnındaki mevcut olan çocuğu kapsadığı gibi daha sonra hamile kalacağı çocukları da kapsar. Şayet kadın hamile ise doğumdan sonra çocuk vasiyet edilene malik olur. Ancak kadın hamile değilse hamile kalıp doğuruncaya veya hamile olma ümidi kesilinceye kadar vasiyet edilen şey bekletilir. Şayet kadının çocuğu olmaz ise vasiyet edilen şey mûsînin vârislerine iade edilir.⁴⁶⁹

Cenine yapılan vasiyetten sonra kadın, aynı zamanda veya aralarında altı aydan daha kısa süre bulunan iki ayrı zamanda birden çok çocuk sağ olarak dünyaya getirecek olursa, yapılan vasiyet aralarında eşit olarak paylaşılır. Şayet biri ölü diğeri canlı doğarsa vasiyetin tümüne canlı olan malik olur. Ancak Şafî, Malikî ve Hanbelîlere göre; doğarken ağlamak, feryat etmek, hırıltılı nefes almak veya buna

⁴⁶⁷ Abdurrahman Cezîrî, *Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı*, Cilt 5, trc. Mehmet Keskin, Çağrı Yayınları, İstanbul 1993, 2. Baskı, s. 2002-2003; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 181.

⁴⁶⁸ Cezîrî, *Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı*, Cilt 5, s. 2002-2003; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 181.

⁴⁶⁹ Cezîrî, *Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı*, Cilt 5, s. 1998; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 154.

benzer hayat belirtilerinin olması, Hanefîlere göre; çoğunun bedeninin teşekkül edip canlı doğduktan⁴⁷⁰ sonra çocuk hemen ölürse, vasiyet edilen bir mal (ayn) olursa çocuğun vârislerine intikal eder, bir menfaat ise mûsînin mirasçılarının olur. Çünkü menfaatlerin vasiyet edilmesi mûsâ lehin ölümüyle sonlanır.⁴⁷¹

Cenin için vasiyet edilen malın telef olmasından korkulur veya malın bakım masrafı kıymetini aşacak olursa, velisi tarafından satılarak koruma altına alınır. Ancak ev, tarla, arsa vb. gibi gayr-ı menkul malları satamaz. Çünkü cenin hakkında kimsenin velayet hakları olmadığından,⁴⁷² velinin gayr-ı menkul malları üzerinde tasarruf hakkı yoktur.

Türk Medeni Kanunu'nda da mûsâ leh mûsînin ölümü anında hakiki veya hükmi şahıslar olarak mevcut olmaları gerekir.⁴⁷³

2.2.2.1.2. Mûsâ Lehin Bilinmesi

Bir vasiyet akdinin geçerli olması için mûsâ lehin belli olması veya tanınması şarttır. Yani mûsâ lehin ihtilafa sebep olmayacak şekilde, üzerinde belirsizliğin bulunmaması gerekir. Hanbelîler dışındaki hukukçulara göre vasiyet, ölüm halinde bir temlik⁴⁷⁴ olduğundan yapılan vasiyetin yerine getirilebilmesi ve mûsâ lehin kendisine teslim edilebilmesi için mûsâ leh bilinir olması gerekir.

Mûsâ lehin belli olmaması vâsinin kullandığı lafızlara göre değişiklik arzeder.

2.2.2.1.2.1. Mûsînin Mutlak Vasiyetinden Dolayı Belirsizlik

Mûsînin belli bir yer veya oran belirtmeksizin yaptığı vasiyet Ebû Hanife'ye⁴⁷⁵ göre geçersiz olmakla birlikte, İmam Muhammed'e göre geçerlidir.⁴⁷⁶ Örneğin bir kişi: “*Ben ölünce benim için vasiyet konusunda caiz olan ne varsa onları yerine getirin.*” deyip, belli bir oran ve yer belirtmeksizin ölürse vârisleri malının üçte birini ihtiyaç sahiplerine sarf ederler. Burada her ne kadar mûsâ leh malum

⁴⁷⁰ Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 181.

⁴⁷¹ Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 182; Serahsî, *Mebûsât*, Cilt 28, s. 134; Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslâm Fıkhu*, Cilt 3, s. 435.

⁴⁷² Bilmen, *Hukuku İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 128; İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 72.

⁴⁷³ İmre, *Türk Miras Hukuku*, Cilt 1, s.226; İnan, Ertaş, *Türk Medeni Kanunu Miras Hukuku*, s. 222.

⁴⁷⁴ Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 155.

⁴⁷⁵ Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 156.

⁴⁷⁶ Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslâm Fıkhu*, Cilt 3, s. 441; Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 156.

olmasa da vârisler vasiyetin manasına uygun şekilde mûsâ lehi belirleyip oraya sarf ederler.⁴⁷⁷

2.2.2.1.2.2. Mûsînin Vasiyetinde Şahıs Belli Olmakla Birlikte Kasıttaki

Belirsizlik

Bir vasiyetin geçerli olması için tartışmaya mahal vermeyecek şekilde mûsâ lehin belirsiz olmaması lazımdır. Örneğin kişi; malının sülüsünü isim belirterek iki kişiye vasiyet etse veya isim belirtmeden falanca şahıslara diyerek vasiyet yaparsa, yapılan vasiyet Ebu Hanife, İmamı Şafiî, Mâlikî ve Hanbelîlere⁴⁷⁸ göre geçersizdir. Çünkü mûsâ leh, mûsâ bihin kendisine teslim edilemeyecek şekilde belirsizlik içermektedir.

Ebu Hanife ve diğer müctehitler, mûsâ lehin tayin edilmemesi ölüm anında bir temlik ifade eden vasiyetin yerine getirilmesine engel olacağı görüşündedirler. Dolayısıyla kendisine vasiyet edilenler belli olmakla birlikte tayin edilmediğinde, bu tür vasiyetler insanlardan birine yapılmış vasiyetler gibi geçersiz sayılacaktır. Yapılan vasiyetlerde iki şahıstan birini veya her ikisini seçip onları mûsâ leh tayin etmek mûsînin vârislerinin hakkı olmadığı gibi vârisleri vasiyetçinin yerine koymak da mümkün değildir.⁴⁷⁹ Vâsî tarafından icâb bilinmediği için bu tür vasiyetler geçersizdir.

İmam Muhammed ile Ebû Yusuf bu tür vasiyetlerin geçerli olacağını söylemekle birlikte, mûsâ bihin mûsâ leh olan şahıslardan hangisine verileceği konusunda ihtilaf etmişlerdir. Ebû Yusuf bu tür vasiyetlerde mûsâ bih, lehine vasiyet edilenlerin müşterek hakları olup her ikisine birlikte verileceğini söylerken, İmam Muhammed ise lehine vasiyet yapılanlardan birine verilir demiştir. Lehine vasiyet edilenlerden birini seçme hakkı da vâsinin vârislerinin olduğu kanaatindedir.⁴⁸⁰

2.2.2.1.2.3. Mûsînin Vasiyetinde Mûsâ Lehin Sınırlandırılmamasından

Dolayı Belirsizlik

Mûsâ bihin temlikinin mümkün olabilmesi için, mûsâ leh malum olmalıdır. Ancak lehine vasiyet edilenler sayılamayacak kadar fazla olmakla birlikte bunları

⁴⁷⁷ Sâbık, *Fıkhu's-Sünne*, Cilt 4, s. 308.

⁴⁷⁸ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 124; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 155.

⁴⁷⁹ Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 72.

⁴⁸⁰ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 124.

sınırlandıran bir özellik veya ayırt edici bir vasıf belirtilmediği zaman yapılan vasiyet batıl olur. Bu Hanefi mezhebinin görüşüdür.⁴⁸¹

Buna göre meselâ kişi; mûsa lehi sınırlandıran veya ayırt edici özellik belirtmeden malının üçte birini vasiyet etmiş olsa, mûsâ bihin temlik mümkün olmadığından sahih değildir. Yani mûsâ lehin temlik olunacağı şahıs belirtilmediğinden dolayı vasiyet batıl olur. Ayrıca genel olarak bütün Müslümanlara yapılacak vasiyette mûsâ lehin sayısı fazla olduğundan yapılan vasiyetin hepsine dağıtılması imkânsızdır. Çünkü onlardan bazısı mûsâ bihe malik olma hususunda diğerlerinden bir öncelikleri bulunamaz. Bundan dolayı bu şekilde yapılan vasiyetler batıldır.⁴⁸²

Şâfiî, Hanbelî ve Mâliki hukukçularına göre⁴⁸³ muayyen olmayana vasiyet caizdir. Bundan dolayı sayılamayacak kadar çok olan ve sınırlandırılmayan vasiyetler yerine getirilir. Meselâ; Müslümanların tümüne yapılan bir vasiyet geçerli olup mûsânin vârisleri, vasiyete konu olan malı kimlere verecekleri konusunda muhayyerdirler. Şâfiîler bu tür vasiyetlerde eşitlik aranmaksızın mûsâ bihin en az üç kişiye dağıtılmasını söylerken, Hanbelîler sadece bir kişiye vermekle de vasiyetin yerine getirilmiş olacağı görüşündedirler.⁴⁸⁴

Ancak Hanefi hukukçular, ihtiyaca delalet eden bir ifade ile sayılamayacak kadar çok yapılan vasiyetleri geçerli saymışlardır.⁴⁸⁵ Çünkü vasiyet ifadesinde örneğin; “*fakir, miskin, komşu, yetim dul vs.*” lehine vasiyet edilenin özelliklerinden veya ihtiyaçlarından bahseden ifadeler varsa, yapılan vasiyet Allah’ın rızasını kazanmak için yapılmış bir sadaka mahiyetinde olur. Allah ise bir ve tektir. Dolayısıyla vasiyette maluma yapılmış olur.⁴⁸⁶ Mûsâ leh sayılamayacak kadar çok olsalar bile, ihtiyaca delalet eden bir ifadeyle yapıldığı için sahihtir. Bu da iki şekilde olur:

⁴⁸¹ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 163; İbn-i Âbidin, *Reddül-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 101; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 184; El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîlî'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 365

⁴⁸² El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîlî'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 365.

⁴⁸³ Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 185.

⁴⁸⁴ Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 185.

⁴⁸⁵ İbrahimî Halebî, *Mültekâ El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 399, Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. ¹⁸⁴ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 163.

⁴⁸⁶ El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîlî'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 365; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 184; Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 73.

2.2.2.1.2.3.1. Zenginlerin Dâhil Olmadığı Vasiyetler

Kişinin genel anlamda, “Müslümanların fakirlerine, belirli bir ülkenin miskinlerine veya düşkünlerine” yaptığı vasiyetlere zenginler dâhil olamazlar. Çünkü ihtiyaç ifade eden bir lafızla lehine vasiyet edilenler sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla mûsâ bih sadece lehine vasiyet yapılan fakir veya miskinlere temlik edilir.

Ancak mûsâ lehin sayısı çok olması durumunda, vasiyetin ifasının nasıl olacağı konusunda, hukukçular farklı görüşler beyan etmişlerdir.

Hanefi mezhebi imamlarından Ebû Yusuf’a göre kalemle kâğıda yazılmadan sayılmaları mümkün olmayan bir kalabalık, sayılamayacak bir topluluk, “gayri mahsur” demektir. İmamı Muhammed’e göre ise sayıları yüzden fazla olursa sayılamayacak bir topluluk “gayri mahsur” kabul edilir. Şayet yüz veya daha aşağı sayıda iseler o zaman bunlar sayılabilir kimseler kabul edilir. Hanefi mezhebi bu görüşü tercih etmiştir.⁴⁸⁷ Yine bazı fukaha bu meselenin hâkimin reyine havale edileceğini söylemişlerdir.⁴⁸⁸

Buna göre vasiyet mûsâ lehlerin ihtiyacından söz eden bir lafız ile yapılır ve sayıları yüz veya daha aşağı olursa mûsâ bih aralarında eşit olarak taksim edilir. Ancak sayılamayacak kadar çok olması durumunda, İmam-ı Âzam ve Ebû Yusuf’a göre hak edenlerden bir veya iki kişiye vermek yeterli olur. Zira vasiyet Allah’ın rızasını kazanmak için yapılmıştır. Bir fakire vermekle bu maksat yerine getirilmiş olur. İmam Muhammed ise vasiyet edilen şeyin, en az iki kişiye verilmesi gerektiğini, aksi takdirde vasiyetin yerine getirilmiş olmayacağını savunur. Çünkü vasiyet çoğul (cemi) olarak zikredilmiş olup, bunun en azı iki olduğundan mûsâ leh iki kişiden az olmamalıdır. Mûsâ bih belirlenen iki kişiye eşit olarak verilmesi gerektiği görüşündedir.⁴⁸⁹

Şâfiî hukukçular, lehine vasiyet edilenler gayri mahsur olmaları durumunda mûsâ bihin en az üç kişiye eşitlik aramaksızın verilmesi gerektiği görüşündedir.

⁴⁸⁷ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 163; Zuhayli, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 155, 184; Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 73.

⁴⁸⁸ Heyet, *Fetâvâyi Hindîyye*, Cilt 13, s. 251.

⁴⁸⁹ İbrahimî Halebî, *Mültekâ El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 399; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 163.

Hanbelî hukukçular, bir kişiye vermekle de vasiyetin yerine getirilmiş olacağını savunurlar.⁴⁹⁰

2.2.2.1.2.3.2. Zenginlerin de Dâhil Olabileceği Vasiyetler

Kişi bir şehirde belirli bir kesimi ifade ederek, örneğin: “*bir şehrin; kör, dul ve yetimlerine vs.*” vasiyette bulunması durumunda “*o şehrin dulları, yetimleri, kötürümleri eğer sayılabiliyorlarsa;*” zengin, fakir, kadın ve erkek ayrımı yapılmaksızın vasiyet edilen şey, eşit olarak kendilerine temlik edilir. Bunlar o şehirde yaşayan belirli kişiler olduklarından, mûsâ bihi kendilerine teslim etmek mümkündür. Ancak vasiyet yapılan kişiler sayılamayacak kadar çok iseler mûsâ bih; sadece kör, yetim ve dullardan fakir olanlarına verilir.⁴⁹¹ Çünkü vasiyette asıl amaç sevap kazanmaktır. Sevapta ancak muhtaç olanlara yardım edildiği zaman hâsıl olur. Bunun için mûsâ bih sadaka olarak ihtiyaç sahiplerine verilmelidir.

Vasiyete zenginlerin de hak kazanacağı mûsâ lehlerle ilgili vasiyet ve bu vasiyetlerden kastedilenlerin kimler olduğu hakkında mezheplerin görüşlerini örnekleriyle birlikte açıklayalım.

2.2.2.1.2.3.2.1. Akrabalara Vasiyet

Bir kimse akrabalarına üçte bir oranında vasiyette bulunursa bu akrabaların kimleri kapsayacağı konusunda Hanefî âlimleri arasında farklı kanaatler oluşmuştur.

Ebû Hanefî’ye göre söz konusu vasiyetin sadece “*evlenilmesi ebediyen haram olan zevi-l erhâm’ı*”⁴⁹² kapsar.⁴⁹³ Çünkü Allah (cc) akrabalık ilişkilerinin güçlendirilmesini emreder. Nitekim:

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِأَلْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ
.....وَالْمَسْكِينِ “*Vaktiyle biz, İsrailoğullarından: Yalnızca Allah'a kulluk edeceksiniz, ana-babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz diye söz almış.....*”⁴⁹⁴

⁴⁹⁰ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 185.

⁴⁹¹ İbrahimî Halebî, *Mültekâ El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 399; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhıyye Kamusu*, Cilt 5, s. 163; El-Mavsılî, *El-İhtiyar Li-Ta’lîl’l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 365; Merginânî, *İslâm Fıkhı El-Hidaye*, Cilt 4, s. 388.

⁴⁹² Zevi’l Erham: Yakın akraba anlamına gelen zevi-l erham, bir fıkıh terimi olarak, mirasta asabe ve belirli hisse sahibi olmadıkları halde, bunlar bulunmadığında mirastan pay alan kimselere verilen addır. (Heyet, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 714.)

⁴⁹³ Serahsî, *Mebûsât*, Cilt 27, s. 210; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 241.

⁴⁹⁴ Bakara 2/83.

Yine Allah (cc): *”إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ“* *”وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ“* *“Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder, çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor”*⁴⁹⁵ buyurmuştur.

Ebû Hanefî, bu ayetlere göre ilişkilerin güçlendirileceği akrabalarından öncelik sırası, evlenilmesi ebediyen haram olan akrabalar olduğunu savunarak şöyle der: *“Vasiyet te mirasın kardeşidir. Miras ise, derecelerine göre önce en yakın akrabalara kalır. Kaldı ki akrabalara bir şeyi vasiyet etmekten gaye, onlara karşı iyi davranmada, iyilik ve yardımda bulunmada gösterilen kusuru telafi etmektir. Bu da yakın akrabalara mahsustur.”*⁴⁹⁶ Dolayısıyla vasiyet olunan şey (mûsâ bih) evlenilmesi ebediyen haram olan akrabalara verilmelidir. Çünkü vasiyet edilen şey (mûsâ bih) şuf’adaki öncelik hakkı gibi en yakın akrabaların hakkıdır.⁴⁹⁷

İmameyn’e göre ise; evlenilmesi ebediyen haram olanlar vasiyetin kapsamına girdiği gibi, ister baba tarafından ister anne tarafından olsun diğer akrabaları da girer. Bu vasiyetin sınırı, vasiyet eden kişinin Müslüman olan ilk atasına kadar uzanır.⁴⁹⁸ Hatta vasiyete hak kazanma hususunda hür, köle, Müslüman, kâfir, büyük, küçük, kadın ve erkek eşitir.⁴⁹⁹ Çünkü İmameyn buna gerekçe olarak şöyle demiştir: *“Akrabalar kelimesi karâbetten gelmedir. Karâbet ise yakınlık demek olduğu için, soyca kişiye yakın olanların hepsi onun akrabalarıdır.”*⁵⁰⁰ Nitekim Allah (cc):

”وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ“ *“Sen ilkin en yakın hısımlarını uyar.”*⁵⁰¹ ayeti inince Hz. Peygamber (s.a.v) Safa tepesine çıkıp: *“Ey falan oğulları, ey falan oğullar....”* diye seslenerek, Kureyş kabilesini orada toplanmaya çağırdı. Akrabalarından yetmiş kişi toplandığı zaman: *“Şiddetli bir azap gelmeden önce sizi uyarmak üzere gönderildim...!”* dedi.⁵⁰² Burada toplanan akrabaları arasında evlenilmesi ebediyen haram olan akrabaları olduğu gibi kadın, erkek, inanan,

⁴⁹⁵ Nahl 16/90.

⁴⁹⁶ Merginânî, *İslâm Fıkhı El-Hidaye*, Cilt 4, s. 386.

⁴⁹⁷ Serahsî, *Mebûsût*, Cilt 27, s. 213; El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta’lîlî’l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 362.

⁴⁹⁸ İbrahîmî Halebî, *Mültekâ El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 398; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 158; Serahsî, *Mebûsût*, Cilt 27, s. 213; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 241.

⁴⁹⁹ İbn-i Âbidin, *Reddü’l-Muhtar Ale’d-Dürri’l Muhtar*, Cilt 17, s. 153; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 241.

⁵⁰⁰ Merginânî, *İslâm Fıkhı El-Hidaye*, Cilt 4, s. 386.

⁵⁰¹ Şuarâ 26/214.

⁵⁰² Buhari, Tefsir 26.

inanmayan, yetişkin, çocuk akrabaları da bulunuyordu. Bu da gösteriyor ki akraba kelimesi yakın olanı da uzak olanı da kapsamaktadır.

Ancak Ebû Yusuf ve Muhammed bu görüşlerini kendi zamanlarına göre değerlendirmişlerdir. Kendi dönemlerinde Müslüman olan ilk atalarına ulaşmak veya tanımak ihtimal dâhilindeydi. En fazla birkaç tane atasıyla ilk Müslüman olan ceddine ulaşabilir ve istediği şekilde vasiyeti yerine getirebilirlerdi. Fakat günümüzde bu mümkün değildir. Çünkü kişinin ilk Müslüman olan atalarını geçen zaman dikkate alındığında, ne tanınması ne de onlara ulaşması mümkündür. Bundan dolayı bütün akrabaları vasiyete dâhil etmek, bilinmeyene vasiyet yapmak olup geçersizdir.⁵⁰³ Ancak vasiyette akrabalarından fakir, miskin ve dullar vs. şeklinde bir sınırlama getirilirse geçerli olur.

Ebû Hanife ile İmameyn'in akraba anlayışındaki farklılığın vasiyetteki etkisini daha iyi anlamak için birkaç örnek verelim.

Kişinin evlenilmesi ebediyen haram olan akrabalarının yokluğu halinde, diğer akrabalarına vasiyet etmesi, Ebû Hanife'ye göre meçhule vasiyet olduğu için geçersiz, İmameyn'e göre ise akraba kavramı daha geniş tutulduğu için geçerli olup en uzak akrabasına da temlik edilir.

Yine kişi akrabalarına vasiyet eder ve akrabalarından amcalar ile dayıları bulunur ise Ebû Hanife'ye göre; vasiyete yakınlığından dolayı sadece amcalar vasiyete hak kazanır. İmameyn'e göre ise dayılar da vasiyete dâhil edilerek aralarında paylaşılır. Ancak bir amca ve iki dayı bulunması halinde ise Ebû Hanife'ye göre vasiyetin yarısı amcaya kalanı ise iki dayısına verilir. Ebû Hanife'nin vasiyete dayıları dâhil etmesinin sebebi akrabaların çok olması, sadece amcayı vasiyete dâhil etmekle şartın yerine gelmemesidir. İmameyn ise vasiyeti bu durumda üçe taksim ederler.

Aynı şekilde, vasiyette bulunduğu akrabalarından sadece Zevi-l erham'ından bir amcası bulunması durumunda Ebû Hanife'ye göre vasiyetin yarısı amcanın, yarısı ise diğer vârislerin olur. İmameyn'e göre vasiyetin diğer yarısı vârislere değil uzak akrabalarına verilir⁵⁰⁴

⁵⁰³ Serahsî, *Mebûsât*, Cilt 27, s. 213; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 158.

⁵⁰⁴ Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 242.

Akrabalara vasiyet hususunda Ebû Hanife ile İmameyn mahramiyyet ve yakınlık şartında farklı görüşte olsalar da, vasiyete müstehak olanların iki veya daha fazla kişi olacağı ve mirâs alan yakınların vasiyetin kapsamına girmeyeceği konusunda müttefiktirler.⁵⁰⁵

Şafiîler akrabaya vasiyet konusunda İmameyn gibi çerçeveyi geniş tutup bütün akrabayı kapsayacağını söylerken, Mâlikîler ise vasiyetin sadece mirasçı olmayan baba tarafından akrabaları kapsadığını ifade ederler.⁵⁰⁶

2.2.2.1.2.3.2.2. Komşulara Vasiyet

Mezheplerin komşuluk tarifleri farklılık arz ettiği için, komşulara yapılan vasiyetin ifası, değişkenlik göstermektedir.

İmam Ebû Hanife ve İmâm Züfer'e göre⁵⁰⁷ komşular evi kendisine bitişik ve yakın olan kimselerdir, bütün mahalle halkı anlaşılmaz. Onun içindir ki kıyasen de komşulara yapılan vasiyete sadece evi bitişik olan komşular dâhil olur. Çünkü şüf'a hakkı da bitişik olan komşuları kapsar. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v): “*Komşu bitişik komşusu üzerinde daha fazla hak sahibidir*”⁵⁰⁸ buyurmuştur.

İmameyn ise⁵⁰⁹ komşu tarifini daha geniş tutup mahalle sakinlerinin hepsini komşu saymışlardır. Aynı mescidi kullananlar mahalle sakinleridir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v): لا صلاة لجار المسجد إلا في المسجد “*Mescide komşu olanın mescitten başka yerde namazı olmaz*”⁵¹⁰ diye buyurarak mescide komşu olanı, “*ezan sesini işiten kimse*” diye açıklamıştır. Ayrıca komşu birbirleriyle görüşen, oturup kalkan kimselerdir diye tanımlanmıştır. Dolayısıyla komşulara yapılan vasiyet, o mahallenin mescidinde toplanan, kaynaşan⁵¹¹ herkesi kapsar.

Hanefî imamları komşunun tarifinde ihtilaf etmekle birlikte kadın, erkek, büyük, küçük, Müslüman, zimmî, mal sahibi ve kiracı olması fark etmeksizin herkesin vasiyete hak sahibi komşu olacağı konusunda ittifak etmişlerdir. Ancak

⁵⁰⁵ İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 153; Serahsî, *Mebûsât*, Cilt 27, s. 211.

⁵⁰⁶ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 187.

⁵⁰⁷ Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 251; El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîl'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 359.

⁵⁰⁸ Buhari, Şüf'a 2; Tirmizi, Ahkam 31; Ebu Davut, Buyu 75.

⁵⁰⁹ İbrahîmî Halebî, *Mültekâ El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 397; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 165.

⁵¹⁰ Darekutni, *Sünen* Cilt 2 s. 292.

⁵¹¹ İbrahîmî Halebî, *Mültekâ El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 397; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 164; El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîl'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 360.

vasiyet edilen komşu sayısı, yüz kişiden fazla olması durumunda örneğin; “komşularımın fakirlerine, miskinlerine vb.” belirli bir sınıfla sınırlandırılmadığı takdirde malum olmayan kişilere vasiyet olacağı için geçersiz sayılacağı konusunda da mütefiktirler.⁵¹² Şayet komşular sayılabiliyorlarsa zengin, fakir her komşu eşit olarak vasiyete hak kazanacağı, muhtaç olan komşular şeklinde sınırlandırma yapıldığı takdirde de sadece fakirlerin vasiyete hak sahibi olacağı konusunda fukaha ittifak etmiştir.⁵¹³

Mâlikîlere göre ise evleri bitişik olanlar vasiyete dâhil olacağı gibi, evlerin arası çarşı, geniş yol veya sokak, ırmak vs. gibi şeylerle ayrılmazsa bunlarda komşu kapsamına girerek vasiyete hak kazanırlar.⁵¹⁴

Şâfiî ve Hanbelîlere göre ise komşuları: الجار اربعون دارا “Komşuluk kırk haneye kadardır”⁵¹⁵ hadisine binaen kişinin meskenine yakın etrafındaki kırk evle sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla komşuya yapılan vasiyete en yakın kırk komşu hak sahibi olur. Ayrıca mûsâ bih kişi başına değil de hane başına taksim edilir.⁵¹⁶

Hanbelîler vasiyetin kapsamını vasiyet anında mevcut olan kırk hane ile sınırlandırmışlar, vasiyetle ölüm arasındaki yeni oluşan komşularla ayrılan komşuların dâhil olmayacağı görüşündedirler.⁵¹⁷

Her iki mezhep hukukçularına göre; kadın, erkek, Müslim, gayri Müslim yakın komşu olması şartıyla vasiyette hak sahibi olur.⁵¹⁸

2.2.2.1.2.3.2.3. Ailesine (Ehline) Vasiyet

Kişi aile halkına (ehline) vasiyette bulunması durumunda kimlerin mâlik olacağı konusunda Hanefî âlimleri ihtilaf etmişlerdir.

Ebû Hanîfe’ye göre aileye yapılan vasiyete sadece o kişinin hanımı veya hanımları hak sahibi olur.⁵¹⁹ Çünkü kişinin ailesi onun hanımlarıdır. Buna örf ve nasta işaret eder. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de bu hususa şöyle işaret edilir: فَلَمَّا قُضِيَ

⁵¹² Heyet, *Fetâvâyi Hindîyye*, Cilt 13, s. 251.

⁵¹³ Heyet, *Fetâvâyi Hindîyye*, Cilt 13, s. 250.

⁵¹⁴ Bilmen, *Hukukî İslâmîyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 165.

⁵¹⁵ Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, Cilt 19, s. 73.

⁵¹⁶ Bilmen, *Hukukî İslâmîyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 165; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 186.

⁵¹⁷ Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 186.

⁵¹⁸ Merginânî, *İslâm Fıkhi El-Hidaye*, Cilt 4, s. 385.

⁵¹⁹ İbrâhîmî Halebî, *Mültekâ El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 398; Heyet, *Fetâvâyi Hindîyye*, Cilt 13, s. 244.

مُوسَى الْأَجَلَ وَسَارَ بِأَهْلِهِ آنَسَ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ نَارًا قَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَعَلِّي آتِيكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ تَوَكَّلْتُمْ وَأَنْتُمْ لَا تعلمُونَ“ *Musa süreyi doldurunca, ailesiyle birlikte yola çıktı. Tur tarafından bir ateş gördü. Ailesine: "Durunuz, ben bir ateş gördüm; belki oradan size bir haber yahut tutuşmuş bir odun getiririm de ısınabilirsiniz"*⁵²⁰. Hz. Musa'nın beraber yola çıktığı kişi eşiydi. Kendisini beklemesini söylediği de Hz. Şuayb'ın kızı ve kendisinin hanımıydı. Dolayısıyla ailesi (ehli) kişinin hanımıdır. Ehle yapılan vasiyete de sadece hanımlar hak sahibi olur.

İmameyn ise ailesinden (ehlinden) kastın kişinin aynı çatı altında yaşadığı, hizmetçileri dışında nafakasını karşılamak durumunda olduğu herkesi kapsayacağı görüşündedirler.⁵²¹ Bunu destekleyen ayetler de vardır. Nitekim: فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ“ *Bunun üzerine Lut'u ve taraftarlarını kurtardık; yalnız karısı, geride kalıp helake uğrayanlardan oldu.*⁵²² Bir başka ayette de: فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ فَذَرْنَاهَا مِنْ“ *Bunun üzerine onu ve ailesini kurtardık, yalnız karısının geride kalanlardan olmasını gerekli bulduk.*⁵²³ Bir başka ayette de: اذْهَبُوا بِمِمِّي صَبِي هَذَا فَأَلْفُوهُ عَلَى وَجْهِ أَبِي يَأْتِ“ *Bu gömleğimi götürün, babamın yüzüne sürün, görmeğe başlar; bütün çoluk çocuğunuzla bana gelin dedi.*⁵²⁴ Ayetlerde geçen ehl lafzından sadece eşler anlaşılmalı ev halkının hepsini içine aldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla ehle yapılan vasiyette, kişinin geçimini temin etmek üzere kendi evinde bir arada yaşayan aile efradından herkes hak sahibi olur.

Ebû Hanife ile İmameyn aile halkı (ehl) kapsamında ihtilaf etmekle birlikte, aile halkının (ehlin) mûsâ bihe malik olabilmeleri için mûsîye vâris olmamaları şayet vâris iseler diğer vârislerin izni ile hak sahibi olacakları konusunda ittifak etmişlerdir.⁵²⁵ Bunun gibi örnekleri çoğaltmak mümkün olmakla birlikte biz bu kadarıyla yetineceğiz.

Türk Medeni Kanunu'nda da mûsî, mûsa lehin seçimini bizzat kendisi tayin etmesi gerekir.⁵²⁶ Mûsî, mûsa lehin tayinini başka şahıslara bırakamaz. Dolayısıyla mûsa leh tereddüde yer olmayacak şekilde malum olması gerekir.

⁵²⁰ Kasas 28/29.

⁵²¹ İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 147; El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 360; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 188.

⁵²² Âraf 7/83.

⁵²³ Neml 27/57.

⁵²⁴ Yusuf 12/93.

⁵²⁵ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhıyye Kamusu*, Cilt 5, s. 160.

⁵²⁶ İmre, *Türk Miras Hukuku*, Cilt 1, s.139.

2.2.2.1.3. Mûsâ Lehin Mülk Edinmeye Ehil Bulunması

Bir vasiyet akdinin geçerli olabilmesi için mûsâ lehte aranan şartlardan bir tanesi de lehine vasiyet olunanın, mûsâ bihi mülk edinme ve mülkiyete hak kazanmaya ehil olması şartıdır. Bu şart üzerinde müçtehitlerin ittifak etmişlerdir.⁵²⁷ Dolayısıyla mülk edinmeye ehil olmayana vasiyet, taş a toprağa yapılan vasiyet olacağından geçersizdir. Bu konu şu başlıklarla detaylandırılabilir.

2.2.2.1.3.1. Hayvana Yapılan Vasiyet

Hayvanlara yapılan vasiyet, hayvanların mülk edinmeye ve mülke hak kazanmaya ehil olmamasından dolayı geçersizdir. Hanefî, Mâlikî ve Şafîilere göre⁵²⁸ hayvana yapılan mutlak vasiyetler batıldır. Vasiyet, ister hayvana temlik kastıyla isterse hayvanın ihtiyaçlarının karşılanması niyetiyle olsun geçersizdir. Burada mezhepler niyete değil kullanılan lafızlara itibar etmişlerdir. Çünkü mutlak lafızlar temlik içindir. Ancak hayvanlar mülk edinemezler. Meselâ kişinin: “*Filan şahsın hayvanına bin lira vasiyet ettim dese veya o hayvana şu kadar arpa ve saman vasiyetim*” diyerek yaptığı vasiyet geçersizdir. Çünkü bu lafızlarla yapılan vasiyette hayvan, mûsâ leh konumunda sayılmış ancak hayvanın böyle bir salâhiyeti yoktur.⁵²⁹

Ancak hayvanın ihtiyaçlarının karşılanması için yapılan vasiyet geçerli olur. Meselâ; “*Falan adamın hayvanına yedirilmek üzere şu kadar para vasiyet ettim veya onun için şu kadar para harcanmasını vasiyet ettim.*” şekliyle yapılan vasiyet geçerlidir. Çünkü burada vasiyet hayvana değil, mülk edinme ehliyeti olan hayvan sahibinedir.⁵³⁰ Hanefiler vasiyette temlik için hayvan sahibinin kabul şartını ararken, Şafîiler kabul şartının aranmayacağını ifade ederler.⁵³¹

Hanbelîlere göre⁵³² hayvan adına yapılan mutlak vasiyette, vasiyet eden eğer hayvanın ihtiyaçlarını karşılamayı kastetmişse bu tür vasiyet sahihtir. Hanbelîler lafızlarla amel etmeyip kabul şartı aramaksızın niyete itibar etmişlerdir. Bu durumda vasiyet edilen şey (mûsâ bih) hayvan sahibine verilerek onun ihtiyaçları için harcanır.

⁵²⁷ Zuhaylî, *İslâm Fıkı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 156; Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 74.

⁵²⁸ Zuhaylî, *İslâm Fıkı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 156.

⁵²⁹ İbn-i Âbidin, *Reddî'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 71; Bilmen, *Hukukî İslâmîyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 140.

⁵³⁰ Heyet, *Fetâvâyi Hindîyye*, Cilt 13, s. 176; Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslam Fıkı*, Cilt 3, s. 433.

⁵³¹ Zuhaylî, *İslâm Fıkı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 156.

⁵³² Zuhaylî, *İslâm Fıkı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 156; Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 75.

Bütün mezheplere göre hayvan vasiyet eden ölmeden önce ölürse veya hayvan sahibi onu başkasına satarsa vasiyet batıl olur. Ayrıca hayvan sahibi hayvanını mûsâ bihe malik olduktan sonra satar veya hayvan ölürse geriye kalan mûsâ bih vârislere verilir. Çünkü yapılan vasiyet, hayvanla sahibi arasındaki bağlantıdan dolayı idi. Bu bağlantı kalkınca vasiyet hükümsüz kalmıştır.⁵³³

Türk Medeni Kanunu'nda mûsî vasiyetini ancak hakiki veya hükmi şahıslara yapabilir. Şahıs olmayan varlıklara yani hayvanların bizatihi kendisine vasiyet yapamaz. Ancak bir hayvanın bakılmasını ihtiyaçlarının karşılanmasını istiyorsa, bir muayyen mal vasiyeti şeklinde değilde mirasçılara veya lehine vasiyet ettiği şahıslara bir mükellefiyet yükleyerek dolaylı yoldan vasiyet edebilir.⁵³⁴

2.2.2.1.3.2. Mescide Vasiyet

Mescitlere yapılan mutlak vasiyetler, mülk edinme ehliyeti olmayan cansız bir varlığa yapıldığından; Hanefî⁵³⁵ ve Şafîî⁵³⁶ hukukçularına göre geçersizdir. Çünkü mutlak olarak “*mescide şu malımı vasiyet ediyorum*” ifadesiyle, “*filan kişiye vasiyet ediyorum*” ifadesi arasında bir fark yoktur. Bu lafızlarla yapılan vasiyet mülkiyetin intikalini ifade eder. Ancak mescit cansız bir varlık olduğu, mülk edinme ehliyetine sahip olmadığı için yapılan vasiyet geçersiz olur.

Ancak kişinin: “*Mescidin ihtiyaçlarına sarf edilmek üzere malımı vasiyet ettim*” diyerek yaptığı vasiyet bütün hukukçulara göre geçerli olur.⁵³⁷

İmam Muhammed,⁵³⁸ Mâlikî ve Hanbelîlere göre⁵³⁹ mescitlere yapılan mutlak vasiyetler geçerlidir. Yapılan vasiyet (mûsâ bih); mescidin aydınlatma, halı, tadilat ve benzeri masraflarına sarf edilir.

Bir şehirdeki kale, kışla ve medreseye yapılan vasiyet, şehrin su ihtiyacı için yapılan vasiyet, mûsâ lehin mülk edinme ehliyetiyle ilgili olmasına rağmen bu kapsamda değerlendirilmemiştir. Buraların idarecileri yapılan vasiyet doğrultusunda ihtiyaçlara harcar.

⁵³³ Heyet, *Fetâvâyi Hindîyye*, Cilt 13, s. 176; Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslam Fıkhı*, Cilt 3, s. 433.

⁵³⁴ İmre, *Türk Miras Hukuku*, Cilt 1, s.228; İnan, Ertaş, *Türk Medeni Kanunu Miras Hukuku*, s. 222.

⁵³⁵ Serahsî, *Mebûsât*, Cilt 28, s. 146; İbn-i Âbidin, *Reddû'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 98.

⁵³⁶ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 156.

⁵³⁷ İbn-i Âbidin, *Reddû'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 98.

⁵³⁸ Serahsî, *Mebûsât*, Cilt 28, s. 146; İbn-i Âbidin, *Reddû'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 98; Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslam Fıkhı*, Cilt 3, s. 440; Bilmen, *Hukukî İslâmîyye ve Istılahatı Fıkhîyye Kamusu*, Cilt 5, s. 157.

⁵³⁹ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 156.

Türk Medeni Kanunu'nda da hükmi şahsiyet olan okul, hastane veya yurt gibi yerlere vasiyet edebilir⁵⁴⁰ hükmü yer almaktadır.

2.2.2.1.4. Gayr-i Müslimlere Vasiyeti

Bu başlık altında, İslâm dinine inanmayan ancak Müslüman toplumlarla ilişkileri olan zimmi, harbî, müste'men ve mürtede yapılan vasiyetler incelenecektir.

2.2.2.1.4.1. Zimmîye Yapılan Vasiyet

Vasiyetin sahih olması için mûsî ile mûsâ leh arasında din birliğinin olması şart değildir. Bundan dolayı Müslümanların zimmi'lere yaptıkları vasiyet müçtehitlerin ittifakıyla sahih kabul edilmiştir.⁵⁴¹ Çünkü Müslüman olmayanlar hayatta iken ve ölümden sonrada muamelat hükümlerinde Müslümanlar gibidirler. Ayrıca hayatta iken Müslüman zimmi'ye her türlü bağış ve hibe yapabildiği gibi, ölümden geçerli olmak üzere mûsînin bağış niteliğindeki vasiyeti de geçerlidir.⁵⁴²

Müslüman olmayanlara da iyilik yapılacağı Kur'an'ı Kerimde şöyle ifade edilmiştir: لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ *Allah, din uğrunda sizinle savaşmayan, sizi yurduzdan çıkarmayan kimselere iyilik yapmanızı ve onlara karşı adil davranmanızı yasak kılmaz; doğrusu Allah adil olanları sever.*"⁵⁴³ Bu ayet, düşmanca tavır içinde bulunmayan, Müslüman devletin tebaası olan, zimmi'lere de bir iyilik çeşidi olan vasiyetin yapılabileceğini gösterir.

2.2.2.1.4.2. Harbîye Yapılan Vasiyet

Müslümanın darü-l harbde bulunan gayr-ı müslime yaptığı vasiyet Hanefi⁵⁴⁴ Mâlikî⁵⁴⁵ hukukçularına göre geçersizdir. Vârisler izin vermiş olsalar da vasiyetin hükmü değişmez. Çünkü Allah (cc): *Allah, din uğrunda sizinle savaşmayan, sizi yurduzdan çıkarmayan kimselere iyilik yapmanızı ve onlara karşı adil*

⁵⁴⁰ İmre, *Türk Miras Hukuku*, Cilt 1, s.228; İnan, Ertaş, *Türk Medeni Kanunu Miras Hukuku*, s. 222.

⁵⁴¹ İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 73; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 160; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 176; İbrahîmî Halebî, *Mültekâ El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 379.

⁵⁴² Serahsî, *Mebûsât*, Cilt 27, s. 198.

⁵⁴³ Mümtehine 60/8.

⁵⁴⁴ İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 74; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 158; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 176; Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı*, Cilt 3, s. 433; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhıyye Kamusu*, Cilt 5, s. 176.

⁵⁴⁵ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 158.

*davranmanızı yasak kılmaz; doğrusu Allah adil olanları sever*⁵⁴⁶ buyurarak onlara iyilik yapmayı yasaklamıştır. Buna göre harbiye vasiyet etmenin caiz olmaması vârislerin hakkını korumak için değil, Allah'ın (cc) yasaklamış olmasındandır. Ayrıca harbî bir kişi, dârü-l harpte bulunurken hüküm bakımından ölü gibidir. Ölüye yapılan vasiyet ise batıldır.⁵⁴⁷

Yine harbîye vasiyet etmek dolaylı da olsa, muhtemel bir savaş için hazırlanmasına yardım anlamına gelir. Bu da bütün Müslümanlar için genel bir zarara sebep olacağından sahih değildir.⁵⁴⁸

Hanbelî ve Şafîî hukukçularına göre⁵⁴⁹ muayyen bir harbîye yapılan vasiyet savaş gereçleri (ok, yay, kalkan ve ateşli silahkar v.s.) olmadığı sürece geçerlidir. Çünkü Hz. Peygamber'in (s.a.v) bu yönde uygulamaları vardır. Nitekim "*Mekke'de kuraklık olduğu dönemde Mekke'lilere beş yüz dinar göndermiş ve o parada Ebû Süfyan bin Harb ile Safvan İbni Ümmiye'ye Mekke fakirlerine dağıtılmak üzere verilmesini emretmiştir. Ebû Süfyan ile Safvan da bu parayı kabul etmişlerdir.*"⁵⁵⁰ Ayrıca Hz. Peygamber(s.a.v); Hz. Ömer'e, Mekke'de müşrik olarak bulunan bir kardeşine elbise vermeye izin vermiştir.⁵⁵¹ Bu uygulamalar harbîye vasiyetin geçerli olduğunu göstermektedir.

2.2.2.1.4.3. Müste'mene Yapılan Vasiyet

Müste'mene yapılan vasiyetin geçerliliği konusu Hanefî hukukçular arasında tartışma konusu olmuştur. Ebû Hanife ile Ebû Yusuf'a göre; Müslüman'ın müste'mene yapacağı vasiyet geçersizdir. Çünkü müste'men her ne kadar İslam ülkesinde bulunsa da o hükmen dârü-l harp ülkesinin vatandaşıdır ve ülkesine dönebilir. İslam ülkesinde geçici olarak ikamet etmesine güvence verilmiş olsa da, vizesi bitince kendi ülkesine dönecektir. Dolayısıyla müste'mene yapılan vasiyet, dolaylı olarak harbîye yapılmış olacağından geçersizdir.⁵⁵²

⁵⁴⁶ Mümtetine 60/8.

⁵⁴⁷ İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 74.

⁵⁴⁸ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 176; Zuhayli, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 158.

⁵⁴⁹ Zuhayli, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 159.

⁵⁵⁰ İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 75.

⁵⁵¹ Buhari, *Neylu'l-Evtâr*, Cilt 6, s. 4.

⁵⁵² Serahsî, *Mebûsât*, Cilt 28, s. 143; Merginânî, *İslâm Fıkhi El-Hidaye*, Cilt 4, s. 398; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 176.

İmam Muhammed'e göre vasiyet konusunda müste'menin hükmü zimmînin hükmü gibi olup kendisine yapılan vasiyet geçerlidir.⁵⁵³ Çünkü müste'men, İslam ülkesinde olduğu sürece zimmî gibi İslam devletinin teminatı altındadır. Dolayısıyla kendisine yapılan vasiyet geçerlidir.

2.2.2.1.4.4. Mürtede Yapılan Vasiyet

Müslümanın İslam dinini terk eden, dinsizliği veya başka dinleri tercih eden kişi lehine yaptığı vasiyet, fukaha arasında tartışma konusu olmuştur.

Hanefî hukukçularına göre bir Müslümanın mürtede vasiyeti sahih değildir.⁵⁵⁴ Çünkü mürted hüküm bakımından ölmüş, bir başka ifadeyle mevcut olmayan kişi gibidir. Mevcut olmayana da vasiyetler caiz değildir.

Şafî ve Hanbelî hukukçuların tercih edilen görüşüne göre⁵⁵⁵ mürtede yapılan vasiyeti geçerli saymışlardır.

2.2.2.1.5. Mûsâ Lehin Mûsînin Katili Olması

İslam hukukçuları mûsâ lehin katil olması durumunda, yapılan vasiyetin geçerli olup olmaması konusunda farklı görüşlere sahip olmuşlardır.

Hanefî fakihler⁵⁵⁶ ile Hanbelîlerin tercih edilen görüşüne göre,⁵⁵⁷ mûsîyi öldüren kişiye yapılan vasiyet vârisleri izin vermiş olsalar bile batıldır.⁵⁵⁸ Öldürme fiilinin kasten veya hataen gerçekleşmesi hükmü değiştirmez. Çünkü Hz. Peygamberin (s.a.v): *ليس لقاتل شيء* “*Katil lehine hiçbir şey yoktur*”⁵⁵⁹ anlamındaki hadisi umumi olup, hem vasiyeti hem de mirası kapsar. Ayrıca: *لا وصيلة لقاتل* “*Katile vasiyet yoktur*”⁵⁶⁰ hadisi de katile vasiyeti yasaklamaktadır. Vasiyet yoluyla mülkiyet, miras gibi ölümden sonra gerçekleşir. Katil olan mirasçı (vâris), mirastan mahrum olduğu gibi mûsâ lehte vasiyetten mahrum olur. Çünkü mûsâ leh, mûsâ bihi

⁵⁵³ Serahsî, *Mebsût*, Cilt 28, s. 143; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 175.

⁵⁵⁴ Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 176; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhıyye Kamusu*, Cilt 5, s. 177; Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslam Fıkhı*, Cilt 3, s. 433.

⁵⁵⁵ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 159.

⁵⁵⁶ İbn-i Âbidin, *Reddül-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 77; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 174.

⁵⁵⁷ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 157.

⁵⁵⁸ İbn-i Âbidin, *Reddül-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 77; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 174.

⁵⁵⁹ Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, Cilt 1, s. 49.

⁵⁶⁰ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhıyye Kamusu*, Cilt 5, s. 126.

elde edebilmek için acele etmiştir.⁵⁶¹ Ebû Hanife ile İmam Muhammed, mûsînin katilden başka mirasçısı yoksa vasiyetin sahih olacağını ifade ederler.⁵⁶²

Ancak yaralamaya bağlı ölüm fiili gerçekleşmeden önce yaralama fiilini işleyen kişi lehine yapılan vasiyet Hanefî fakihlerine göre vasiyetin geçerliliği konusunda ihtilaf etmişlerdir.

İmam Ebû Hanife ile İmam Muhammed⁵⁶³ vârislerin izin vermeleri durumunda vasiyetin geçerli olacağını savunurlar. Onlara göre katilin vasiyetten mahrum edilmesinin sebebi mûsînin vârislerinin hakkını korumak içindir. Nasıl ki vârise yapılan vasiyet diğer vârislerin rızasıyla geçerli oluyorsa, katile yapılan vasiyette geçerli olur. Çünkü her iki durumda da vârisler kendi haklarından rızalarıyla feragat etmişlerdir. Ayrıca öldürme fiilinden sonra yapılan vasiyette mûsî katilini affetme ya da yaptığı kötülüğe iyilikle karşılık verme amacını gütmüş olabilir. Vârislerin de bundan rahatsız olmamaları durumunda vasiyete mani olacak kin ve düşmanlık sebepleri ortadan kalkmış olur.

Ebû Yusuf'a göre vârisler izin verseler bile katil lehine yapılan vasiyet şu gerekçeden dolayı geçersizdir. Çünkü "*Vasiyet, miras hükümleriyle benzerlik arz eden bir konudur. Diğer mirasçılar onay verseler bile öldürenin mirasta herhangi bir payı yoktur. İşte mirasta böyledir. Çünkü öldürenin mirastan yoksun bırakılması İslam dininin hakkı olarak öngörülen bir cezalandırma yoludur. Mirasçılarının razı olmasına dayanılarak bu hüküm değiştirilemez.*"⁵⁶⁴ Dolayısıyla vasiyet Allah hakkı olduğu için, katile yapılan vasiyet vârislerin izniyle geçerli olmaz.

Hanefî fakihleri; mükellef olmayan küçük çocuğa, akıl hastasına, kısas yahut hadd cezasından dolayı veya canını, malını savunmaktan dolayı mûsîyi öldüren kişiye yapılan vasiyetin geçerli olduğu konusunda birlik sağlamışlardır. Ayrıca mütesebbiben öldüren örneğin; mûsînin gizlendiği yeri katile söyleyen kişiye de yapılan vasiyet geçerlidir.⁵⁶⁵

Mâlikî fakihlerine göre; mûsî katili bildiği halde kişi, vasiyetinde bir değişiklik yapmazsa veya yaralama fiilinden sonra vasiyette bulunarak bundan dolayı

⁵⁶¹ İbn-i Âbidin, *Reddû'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 76.

⁵⁶² Heyet, *Fetâvâyi Hindîyye*, Cilt 13, s. 174.

⁵⁶³ Serahsî, *Mebûsût*, Cilt 27, s. 249; Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 157.

⁵⁶⁴ Serahsî, *Mebûsût*, Cilt 27, s. 249.

⁵⁶⁵ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 126; Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 157.

ölürse vârislerin onayı aranmaksızın vasiyet sahih olur.⁵⁶⁶ Ancak kendi katili olduğunu bilmediği halde vasiyet yaparsa tercih edilen görüşe göre vasiyet geçersizdir.⁵⁶⁷

Şafîî hukukçulara göre öldürme fiilinin kasten, hataen olması katile yapılan vasiyetin sıhhatini etkilemeyeceği görüşündedirler. Onlar vasiyeti bir akit olarak değerlendirerek, öldürme yapılan akdi feshetmeyeceği gibi vasiyeti de geçersiz kılamayacağını savunurlar. Ayrıca vasiyet mirasa değil hibeye benzeyerek mirasla kıyaslanamayacağını söylerler.⁵⁶⁸

2.2.2.2. Mûsâ Lehte Aranan Nefaz Şartları

İslam hukukçuları mûsâ lehe yapılan vasiyetin geçerli olması için, aşağıda başlıklar altında inceleyeceğimiz, mûsâ lehte bazı nitelikler aramışlardır.

2.2.2.2.1. Mûsâ Leh Mûsîye Vâris Olmamalı

Vasiyetin geçerli olması için mûsâ lehin, mûsînin ölümü esnasında mirasçı olmaması şarttır.⁵⁶⁹ Kişinin vasiyette bulunduğu şahıs, onun mirasçısı iken daha sonra bu niteliğini yitirmiş veya vasiyet sırasında mirasçı olmayıp daha sonra mirasçı olmuş ve mûsî de bu hal üzere ölmüş ise vasiyet edenin öldüğü tarih dikkate alınır. Söz konusu tarihte mûsâ lehin mirasçılığı devam ediyorsa vasiyet geçersizdir.⁵⁷⁰ Çünkü vasiyet ölümü anındaki durumuyla anlam taşır.⁵⁷¹ Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v):

إِنَّ اللَّهَ تَعَالَىٰ أَعْطَىٰ كُلَّ ذِي حَقٍّ حَقَّهُ، وَلَيْسَ لَوَارِثٍ وَصِيَّةٌ.

"Allah Teâla hazretleri her hak sahibine hakkını verdi. Bu sebeple varislerden biri lehine vasiyet yoktur" buyurmuşlardır.⁵⁷² Dolayısıyla kişinin

⁵⁶⁶ Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 158.

⁵⁶⁷ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 126.

⁵⁶⁸ Serahsî, *Mebûsât*, Cilt 27, s. 247; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 157.

⁵⁶⁹ İbn-i Âbidin, *Reddû'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 56; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 172; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 124; İbrahîmî Halebî, *Mültekâ El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 379.

⁵⁷⁰ Serahsî, *Mebûsât*, Cilt 27, s. 247.

⁵⁷¹ Örneğin: Vasiyet eden vârisi bulunan kardeşine vasiyet eder, fakat ölmeden önce bir oğlu olursa, o takdirde kardeşine yaptığı vasiyet geçerlilik kazanır. Çünkü oğlu yokken kardeşi vâris idi, vârise de vasiyet geçerli değildi. Ancak bir oğlu olunca kardeşi vâris olmaktan çıktığı için kendisine yapılan vasiyet geçerlilik kazandı. Bunun aksi durumunda yani; adamın bir oğlu bulunduğu halde kardeşine vasiyet etse, vasiyeti geçerlidir. Ancak kendisi ölmeden önce oğlu ölecek olsa, kardeşi vâris konumunda olacağı için vasiyet geçersizdir.

⁵⁷² Tirmizi, *Vesaya 5*; Nesai, *Vesaya 5*.

mirasçısına yaptığı vasiyet geçersizdir. Çünkü böyle bir vasiyette kimi mirasçılar haksız kazanç sağlamış olurlar. Bu durum mirasçılar arasında kin ve husumetin ortaya çıkmasına belki de akrabalık bağlarının zedelenmesine yol açabilir.⁵⁷³

Bununla birlikte vârisin lehine yapılan vasiyet diğer mirasçılar tarafından kabul edilmesi halinde, vasiyet geçerli olur. Dolayısıyla mirasçı lehine yapılan vasiyet askıda “*mevkuf*” olup diğer vârislerin izniyle geçerlilik “*nefaz*” kazanır. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v):

لا وصية لو ارث الى ان يجيزه الورثة “*Mirasçıya yapılan vasiyet, diğer mirasçılar buna icazet verene kadar geçerli olmaz*”⁵⁷⁴ buyurur.

Vârislerin bazıları vasiyeti kabul edip bazılarının kabul etmemesi durumunda, kabul edenlerin hissesi kadar vasiyet geçerli olur, kabul etmeyenlerin de hisseleri oranında vasiyet batıl olur.⁵⁷⁵

Diğer mezheplerde mirasçıya yapılan vasiyetin vârisler izin vermediği sürece batıl olacağı görüşündedirler.⁵⁷⁶

Türk Medeni Kanunu’nda, İslâm hukukundan farklı olarak diğer vârislerin izin şartı aranmaksızın bir kimse, vârislerinden dilediğine miras hissesi dışında fazladan mal vasiyet edebilir.⁵⁷⁷

2.2.3. Vasiyet Konusu Olan Malda Aranılan Şartlar

İslam hukukçuları bir vasiyetin muteber olması için vasiyete konu olan malda; sıhhat ve nefaz şartı olmak üzere iki şartı aramışlardır.

2.2.3.1. Mûsa Bihte Aranılan Sıhhat Şartları

2.2.3.1.1. Mûsa Bihin Mal Olması

Bir vasiyetin sahih olabilmesi için mûsa bihin miras olunabilecek veya mülk edinilebilecek türden olması gerekir. Çünkü vasiyet, mülkiyet ifade eden bir temlik olup malın dışındaki şeyler ise mülkiyet ifade etmez.⁵⁷⁸

⁵⁷³ El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta’lîlî’l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 329; Merginânî, *İslâm Fıkhı El-Hidaye*, Cilt 4, s. 361; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 161.

⁵⁷⁴ Serahsî, *Mebûsât*, Cilt 27, s. 245; (Dârekutnî, *Sünen*, Cilt 4, s. 98.)

⁵⁷⁵ İbn-i Âbidin, *Reddû’l-Muhtar Ale’d-Dürri’l Muhtar*, Cilt 17, s. 73; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 173; Merginânî, *İslâm Fıkhı El-Hidaye*, Cilt 4, s. 363; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 161.

⁵⁷⁶ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 161.

⁵⁷⁷ İnan, Ertaş, *Türk Medeni Kanunu Miras Hukuku*, s. 183.

Mûsa bihin kapsamına aynî, nakdî, menkul ve gayri menkul, mûsînin başkasında bulunan alacakları, lehine tahakkuk etmiş diyet veya tazminat bedelleri gibi malî haklar; şîrb⁵⁷⁹ ve mesîl⁵⁸⁰ gibi mal ile takdir edilen irtifak hakları girer.

Bir değer ifade etmeyen şeyler ile kan, meyte ve meytenin tabaklanmamış derisi gibi mal hükmünde olmayan şeylerin vasiyeti geçersizdir. Şâfîî hukukçular ise tabaklanabilen veya yırtıcı hayvanların yiyebileceği meytenin vasiyetinin caiz olduğu görüşündedirler.⁵⁸¹

2.2.3.1.2. Mûsa Bihin Mütakavvim Mal Olması

Fiilen elde edilebilen ve kendisinden yararlanılması mübah olan her şey mütakavvim maldır. Gayrimenkuller, menkuller, yiyecekler, avcının avladığı av hayvanı, oduncunun mübah ormandan topladığı veya kestığı odun, ihya edilen ölü arazi, mütakavvim mal kapsamındadır.

Müslümanlar için dinen yararlanılması caiz olmayan mallar vasiyete konu olamaz. Mesela; şarap, domuz, köpek, avcılık için eğitilmemiş kartal, aslan, kurt gibi yırtıcı hayvanlar vasiyet konusu olamaz. Çünkü bunlar İslâm dininde bir değer ifade etmemektedir.⁵⁸² Ancak bu tür mallar zimmîler için bir değer taşıdığı için kendi aralarında vasiyet konusu olabilir.⁵⁸³

Hanefî hukukçulara göre, av için eğitilmiş köpek ve yırtıcı diğer hayvanlar vasiyete konu olduğu gibi Şâfîî ve Hanbelîlere göre bekçilik ve koruma amacıyla beslenen bu tür hayvanlar da vasiyete konu olabilir.⁵⁸⁴ Çünkü eğitilmiş olmaları ve bir fonksiyon icra etmelerinden dolayı değer kazanırlar.

⁵⁷⁸ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 163; Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 88.

⁵⁷⁹ Şîrb: Ekin ve hayvan sulamak için zamanı ve payı belli olan sudan yararlanma nöbeti ve hakkıdır. Kur'ân-ı Kerimdeki dayanağı, Hz. Salih'in devesinin su içme hakkını bildiren şu ayettir: "Dedi: İşte (mucize), bu dişî devedir. (Bir gün) onun su içme hakkı var, belli bir günün su içme hakkı da sizin" (Şuarâ 26/155).

⁵⁸⁰ Mesîl; Başkasına âit arsa, bahçe veya araziden, kullanılmış veya ihtiyaç fazlası suyun geçeceği kanal veya kanalizasyon geçirme hakkı. Bir kimsenin ev, bahçe veya arazisindeki ihtiyaç fazlası saçak, tuvalet ve benzeri yerlerin temiz veya pis sularını, ev veya fabrikasının sıvı artıklarını kendi mülkü dışına akıtma hakkı vardır. Bu suların en kolay geçebileceği komşu gayrimenkul sahipleri buna katlanmak zorundadır. Artık suları geçirme, ya toprak zeminine açılacak kanalla, ya da toprak altına döşenecek boru, kanalizasyon gibi altyapı tesisleriyle olur. Bu, bir gayrimenkul lehine, diğer gayrimenkul aleyhine bir irtifak hakkıdır

⁵⁸¹ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 163.

⁵⁸² Sâbık, *Fıkhı's- Sünne*, Cilt 4, s. 308; Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 90.

⁵⁸³ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 163.

⁵⁸⁴ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 164.

2.2.3.1.3. Mûsa Bihin Temlik Edilebilir Olması

Mûsa bihin akit türlerinden herhangi biriyle mûsînin ölümünden sonra, temlik edilebilir olması vasiyettin sıhhat şartlarından. Mûsa bih ister mal, ister menfaat, ister hemen teslim olabilecek mevcut bir mal, isterse daha sonra teslim olması muhtemel bir madûm olması fark etmez.⁵⁸⁵

İslam hukukçuları arasında dinen bir akde konu olan madûmun vasiyetinin sahih olduğunu kabul etmekle⁵⁸⁶ birlikte dinen akde konu olmayan madûmun vasiyeti konusunda farklı görüşler benimsemişlerdir.

2.2.3.1.3.1. Madûmun Vasiyeti

Madumun vasiyeti geçerli olabilmesi için dinen akit konusu olması gerektiği daha önce ifade edilmişti. Buna göre kişi, belirli (malûm) ağaçların ileri bir seneye veya ağaçların durduğu ileriki bütün senelere ait meyvelerini vasiyet etse geçerlidir. Çünkü bu meyveler her ne kadar vasiyet zamanında mevcut olmasalar da mûsî, bunlar üzerinde hayattayken müsakat akdi yapabilmektedir. Akit sebebiyle temliki mümkün hale gelen madûmun vasiyeti de geçerli olur.⁵⁸⁷

Ancak muayyen bir ev, arsa, araba veya muayyen bir hayvan olması durumunda bunların vasiyet esnasında mevcut olması gerekir. Çünkü bunlar üzerinde dinen meşru sayılan bir akitle temliki söz konusu değildir.⁵⁸⁸

2.2.3.1.3.2. Cenini Vasiyet

Mûsa bih olarak cenin vasiyeti, insan ve hayvan cenini olmak üzere farklı şekillerde ele alınmaktadır.

2.2.3.1.3.2.1. İnsan Ceninin Vasiyet Edilmesi

Anne karnında bulunan ceninin vasiyetinin geçerli olması için bazı şartların bulunması gerekir. Mesela; ceninin babasının sağ olması şartıyla vasiyettin altı aydan önce canlı olarak dünyaya gelmiş olması gerekir. Ayrıca babası ölmüş cenin, hamile cariye vasiyet anında iddet bekliyorsa iki seneden önce çocuğu dünyaya

⁵⁸⁵ İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 56; Sâbık, *Fıkhü's-Sünne*, Cilt 4, s. 308; Zuhaylî, *İslâm Fıkhü Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 164; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhîyye Kamusu*, Cilt 5, s. 126.

⁵⁸⁶ Zuhaylî, *İslâm Fıkhü Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 165.

⁵⁸⁷ İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 61; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhîyye Kamusu*, Cilt 5, s. 126.

⁵⁸⁸ Zuhaylî, *İslâm Fıkhü Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 165.

getirmiş olması gerekir. Aksi durumda madûma yapılmış vasiyet olacağı için geçersiz olur.⁵⁸⁹

2.2.3.1.3.2.2. Hayvan Ceninin Vasiyeti

Hayvan cenini vasiyet etmek konusunda bazı fukaha karşı çıkmakla birlikte, çoğunluk tarafından geçerli sayılmıştır.

Hanefî hukukçulara göre, hayvan ceninin vasiyetinin geçerli olması için vasiyet anında hayvanın hamile olması gerekir.⁵⁹⁰ Bu da hayvanlara göre değişiklik arzeder. Mesela; deve, at ve eşek için bir seneden; sığır için dokuz aydan; koyun için beş aydan; kedi için iki aydan ve köpek için kırk günden önce, kanatlı hayvanların yirmi günden önce dünyaya gelmeleri vasiyet anında mevcut olduklarına hükmedilerek yapılan vasiyet geçerli sayılmıştır.⁵⁹¹

Ancak hayvanın ileri tarihte doğuracağı yavruları vasiyet etmek ise geçersizdir. Çünkü dinen hiçbir akitle bunların temliki mümkün olmamaktadır.⁵⁹² Hanefî Hukukçuların dışındaki hukukçular ise, anne karnındaki ceninin vasiyet edilebileceği gibi hayvanın daha sonra doğuracağı ceninin de vasiyetini geçerli sayarlar. Onlara göre madûmun vasiyeti mutlak sahihtir.⁵⁹³

2.2.3.1.4. Mûsa Bihin Masiyet Olmaması

Vasiyetin maksadı Allah'ın rızasını kazanmak, insanlara ve topluma faydalı olmaktır. Yapılan vasiyet dinen yasaklanan türden olması durumunda amacın dışına çıkılacağından geçersiz olur. Masiyet türü sayılan vasiyetlerden bazıları aşağıdaki başlıklar altında inceleyelim.

⁵⁸⁹ İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 62.

⁵⁹⁰ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 165; İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 61; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhıyye Kamusu*, Cilt 5, s. 126.

⁵⁹¹ İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 63.

⁵⁹² Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 165; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhıyye Kamusu*, Cilt 5, s. 126.

⁵⁹³ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 165.

2.2.3.1.4.1. Kilise ve Havra Yaptırmayı Vasiyet

İslam dinine göre Müslümanın, kilise veya havra yapması veya buraların giderlerinin karşılanması için vasiyet yapması geçersiz olur. Çünkü bu fiiller Allah'a yaklaşıtııcı olmadığı gibi kişiyi günaha sevk eder.⁵⁹⁴

2.2.3.1.4.2. Cenazede Yemek Verme

Kişinin ölümünden sonra insanlara ziyafet verilmesini ve cenazesine gelenlere yemek dağıtılmasını vasiyet etmesi geçersizdir.⁵⁹⁵ Ancak cenazesine uzaktan gelecek akrabalarına zengin veya fakir olsun malının üçte birinden yemek verilmesini vasiyet etmesi ise caizdir.⁵⁹⁶ Bu yemekten, uzun süre kalmayan ve uzak yerden gelmeyenlerin yemesi ise helal değildir.⁵⁹⁷

2.2.3.1.4.3. Kabirleri Sıvamak veya Kabrin Başında Kur'an Okunmasını Vasiyet

İslam hukukçuları kişinin öldükten sonra, kabrinin sıvanmasını veya kabrin üzerinde kubbe yapılmasını vasiyet etmesini geçersiz saymışlardır. Çünkü kabirleri sıvamak ve yükseltmek maksadıyla yapılan vasiyet günaha sebep olduğundan geçersizdir.⁵⁹⁸

Bununla birlikte kabrin yok olmasını engellemek veya naaşın çıkarılmasını önlemek için kabri onarmak, takviye etmek sakıncalı görülmemiştir.⁵⁹⁹

Kabrin başında ücretli Kur'an okuyucularının tutulmasını vasiyet etmek geçersiz sayılmıştır. Hanefi hukukçular Kur'an'ın ücretle okunmasını caiz görmediklerinden bu tür vasiyetleri de geçersiz sayarlar.⁶⁰⁰

Diğer mezhep imamları ise, kabrin başında ücretli Kur'an okuyucularının tutulabileceği, dolayısıyla böyle bir vasiyetin geçerli olacağı kanaatindedirler.⁶⁰¹

⁵⁹⁴ Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslam Fıkhı*, Cilt 3, s. 441; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 167.

⁵⁹⁵ El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 373; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhıyye Kamusu*, Cilt 5, s. 142.

⁵⁹⁶ Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslam Fıkhı*, Cilt 3, s. 438; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 166; El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 373; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhıyye Kamusu*, Cilt 5, s. 142.

⁵⁹⁷ İbn-i Âbidin, *Reddû'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 99.

⁵⁹⁸ İbn-i Âbidin, *Reddû'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 163; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 166; El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 373.

⁵⁹⁹ Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslam Fıkhı*, Cilt 3, s. 439.

⁶⁰⁰ İbn-i Âbidin, *Reddû'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 163; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 166; El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 373.

Türk Medeni Kanunu'nda da vasiyet hukuka veya ahlaka aykırı olması durumunda iptal davasıyla hükümsüz kalır.⁶⁰² Ölüme bağlı bir tasarrufun geçerli olması için hukuka ve ahlaka aykırı bir mükellefiyet taşımaması gerekir. Böyle olması durumunda vasiyet kendiliğinden değil ancak iptal davası sonucu hâkim kararıyla geçersiz olur.⁶⁰³

2.2.3.2. Mûsa Bihte Aranılan Nefaz Şartları

2.2.3.2.1. Mûsînin Mûsa Bihten Çok Borcu Olması

Kişi borçlu olduğu halde yaptığı vasiyet geçerlidir. Çünkü hayatta olduğu sürece borcunu ödeyebileceği gibi hibe, miras yoluyla borcundan daha fazla malı mülkiyetine geçirebilir. Bu durumda borcu ödendikten sonra geriye kalan mal varlığının üçte birinden vasiyeti yerine getirilir.⁶⁰⁴

Mûsînin bütün mal varlığını kuşatacak kadar borçlu olması durumunda yaptığı vasiyet geçersiz olur.⁶⁰⁵ Zira vasiyet, ölünün borcu, teçhiz ve tekfininden sonra yerine getirilir. Zira borç kul hakkı olduğu için edası farzdır. Vasiyet ise nafile bir teberrudur.⁶⁰⁶

Ancak ölen kişinin borcu bütün mal varlığını kuşatacak miktarda olmasına rağmen, alacaklıların alacaklarından feragat etmeleri halinde, yaptığı vasiyet terekesinin üçte biri oranında geçerli olur. Çünkü her ne kadar borçlu olarak vasiyet etmiş olsa bile alacaklıların alacaklarından vazgeçmeleri, kişinin borçsuz vasiyet etmiş olduğunu ifade eder.⁶⁰⁷

⁶⁰¹ Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 166.

⁶⁰² MK. m. 557-3.

⁶⁰³ Ayan, *Miras Hukuku*, s. 120; İnan, Ertaş, *Türk Medeni Kanunu Miras Hukuku*, s. 236; Oğuzman, *Miras hukuku*, s.104.

⁶⁰⁴ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 2, s. 322; Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 173.

⁶⁰⁵ Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 176; Sâbık, *Fıkhu's- Sünne*, Cilt 4, s. 305; Merginânî, *İslâm Fıkhu El-Hidaye*, Cilt 4, s. 365; Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 169.

⁶⁰⁶ İbrahîmî Halebî, *Mültekâ El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 380; İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 62; Merginânî, *İslâm Fıkhu El-Hidaye*, Cilt 4, s. 365; Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 169.

⁶⁰⁷ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 2, s. 322; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 151; Merginânî, *İslâm Fıkhu El-Hidaye*, Cilt 4, s. 365; Sâbık, *Fıkhu's- Sünne*, Cilt 4, s. 305; Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 173.

2.2.3.2.2. Vasiyetin Üçte Birden Çok Olması

Vasiyetin terekenin üçte birini aşması durumunda, mûsînin vârislerinin olup olmamaları veya vârisleri varsa vasiyeti onaylayıp onaylamamaları, vasiyetin geçerliliği konusunda etkili olmaktadır.

2.2.3.2.2.1. Vârisi Olmayanın Üçte Biri Aşan Vasiyeti

Kişinin mirasçısı olmadığı halde terekesinin üçte birini veya tamamını kapsayacak şekilde yaptığı vasiyetin geçerliliği, İslam hukukçuları arasında ihtilaf konusu olmuştur.

Hanefî hukukçulara göre vârisi olmayan mûsînin, malının tamamını kapsayacak şekilde yaptığı vasiyet geçerli olur.⁶⁰⁸ Çünkü vasiyeti üçte birle sınırlandırmak vârisleri korumak içindir. Kişinin mirasçısı yoksa korunacak hakkı olmayacağından üçte birden fazla yapılan vasiyet geçerli olur.⁶⁰⁹

Şafîî, Maliki ve Hanbelî hukukçulara göre⁶¹⁰ vârisi olmayan mûsînin üçte biri aşan vasiyeti geçersizdir. Çünkü üçte birden fazla olan tereke bütün Müslümanların mirasıdır. Üçte birden fazla vasiyet konusunda bütün Müslümanların iznini alma imkânı olamayacağından, terekenin tamamını kuşatan vasiyet geçersizdir.

Türk Medeni Kanunu'nda bir kimse vârisinin olmaması durumunda malının tümü üzerinde ölüm sonrası için tasarrufta bulunabilir.⁶¹¹ Ölüm sonrası bir tasarruf olarak malının hepsini istediği şekilde vasiyette bulunabilir.

2.2.3.2.2.2. Vârisi Olanın Üçte Biri Aşan Vasiyeti

İslam hukukçuları mûsînin vârisleri olması durumunda üçte biri aşan vasiyetinin askıda olup vârislerinin onayına bağlı olduğunu ifade ederler. Vârisleri vasiyete izin verirlerse geçerli, izin vermemeleri durumunda ise geçersiz olur.⁶¹² Mâliki ve Zâhiri hukukçuların dışındakiler bu görüşü benimsemişlerdir.⁶¹³

⁶⁰⁸ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 127; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 169.

⁶⁰⁹ Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 169.

⁶¹⁰ Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 170; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 127.

⁶¹¹ MK. m. 505.

⁶¹² İbrahimî Halebî, *Mültekâ El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 378; İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 62.

⁶¹³ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 127; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 204.

Mâliki hukukçularına göre; vârisleri olduğu halde kişinin üçte biri aşan vasiyeti onların onay vermeleriyle geçerli olmaz. Mirascıların üçte bir oranından fazla vasiyete onay vermeleri, kendi mallarından yapmış oldukları yeni bir bağış olacağı görüşündedirler.⁶¹⁴

Zâhiri hukukçulara göre; kişinin vârisi olsun olmasın, üçte bir oranını aşan vasiyetler geçersizdir.⁶¹⁵ Hatta kişi malının üçte birini vasiyette bulunduktan sonra yeni mülk edinmiş olsa, vasiyet sadece vasiyet tarihindeki terekenin sülüsünden geçerli olur. Vasiyet tarihindeki mülkiyet azalırsa vasiyetin azalan kısmın üçte birinden geçerli olacağı görüşündedirler.⁶¹⁶

İslam hukukçularının çoğunluğu üçte bir oranından fazla olarak yapılan vasiyetin geçerli olması için vârislerinin onayının olması gerektiğini ifade etmektedirler. Ancak hangi vârislerin ve ne zaman bu izni vermeye yetkili olacağı tartışma konusu olmuştur.

2.2.3.2.2.2.1. Vârislerin İzin Verme Zamanı

Mirasçılarının üçte biri aşan vasiyete veya mûsînin ölümünden önce vârislere yapılan vasiyete onay vermeleri geçersizdir. Çünkü terekenin mülkiyeti mirasçılara ancak mûsînin ölümüyle intikal eder. Buna göre kişinin henüz mülkiyetine geçmeyen bir malı devretmesi veya henüz kazanamadıkları hakkı düşürmesi mümkün olamayacağından vârislerin izni, tereke lehlerine sabit olduktan sonra geçerli olur.⁶¹⁷

Ayrıca mûsî hayattayken vârislerin verdiği onaya mirasçılar, tamamen razı göstermeyebilir. Mirasçılarda mûsîyi üzmemek veya dikkat çekmemek için onay vermiş olabilirler. Bu durum vârislere zarar vermiş olabilir. Dolayısıyla mirasçıları korumak maksadıyla, mûsînin ölümünden önceki izne itibar edilmemesi önemli bir husustur.

⁶¹⁴ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 170; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhıyye Kamusu*, Cilt 5, s. 127.

⁶¹⁵ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhıyye Kamusu*, Cilt 5, s. 127; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 204.

⁶¹⁶ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhıyye Kamusu*, Cilt 5, s. 127.

⁶¹⁷ Serahsî, *Mebûsât*, Cilt 27, s. 198; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 205.

Maliki mezhebi hukukçuları diğer mezheplerden farklı olarak mûsînin, ölümle sonuçlanan bir hastalık zamanında vârislerin onayını geçerli sayarlar. Ancak bu onayın bağlayıcı olduğunu önceden bilmiş olması gerekir.⁶¹⁸

2.2.3.2.2.2. Vârislerin İzin Vermeye Ehliyetli Olmaları

Vasiyete icazet vermenin muteber olması için de icazet verenin teberru (bağış) yapmaya ehil olması gerekir.⁶¹⁹ Ehliyet ise akıl ve idrak sahibi olmayı gerektirir.⁶²⁰ Çünkü anlama ve kavrama vasıtası akıldır. Ayrıca kişinin akli melekесinin seviyesini gösteren temyiz, bulûğ ve rüşt kişinin ehliyeti açısından önemlidir. Bu anlamda kişinin akli durumu, iradesi ile yaptığı eylemin geçerliliğini etkiler. Vasiyeti onaylama bir bakıma kendi hakkını teberru yoluyla düşürme olacağından, onay verenin ehil olması gerekir. Yani reşit olmayanın, çocuğun, delinin, bunağın, sefihin veya gaflet sebebiyle hacr altında bulunanın icazetleri geçerli değildir.⁶²¹

Dolayısıyla ehliyetsiz kişilerin irade beyanlarından dolayı sorumlu tutulamayacağı için, hukuki tasarruflardan sayılan teberru niteliğindeki vasiyetleri onaylamaları geçersizdir.⁶²²

Ayrıca ehliyetsiz kişilerin velilerinin onayı da geçersizdir. Çünkü vasiyete verilen onay bu kişilerin malını eksiltir. Bu işlemde kişinin maslahatı yoktur.⁶²³ Yine vasiyete onay verenin neye onay verdiğini bilmesi gerekir. Şayet onay veren, mûsînin neyi vasiyet ettiğini bilmiyorsa verdiği icazeti bağlayıcı olmaz.⁶²⁴

Türk Medeni Kanun'da: "*Kişi hayatında yardıma muhtaç olan fîruuna, ana ve babasına kardeşlerine, karı ve kocasına nasıl nafaka vermekle mükellef tutulmuşsa, ölümü anında, ekonomik, siyasi, ahlaki ve bilhassa ailevi ilişkilerden doğan bir takım mülahazalarla miras bırakan terekesinin bir kısmını yakın*

⁶¹⁸ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 205.

⁶¹⁹ Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 176; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 149; Bilmen, *Hukukî İslâmîyye ve Istılahatı Fıkhîyye Kamusu*, Cilt 5, s. 122.

⁶²⁰ Muhammed Ebû Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi Fıkh Usûlü*, trc. Abdulkadir Şener, Feer Yayınları, Ankara 2009, 10. Baskı, s. 283.

⁶²¹ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 205.

⁶²² Zekiyyüddîn Şa'bân, *İslâm Hukuk İlminin Esasları Usûlü'l Fıkh*, trc. İbrahim Kâfi Dönmez, DİB Yayınları, Ankara 2000, 4. Baskı, s. 297.

⁶²³ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 205.

⁶²⁴ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 205.

*hısımlarına terketmeye, intikal ettirmeye mecbur tutulmuş*⁶²⁵ olup, kanuni mirasçılarının bir bölümünü özel korumaya almıştır.

Vârislerin bir bölümünün mûsînin malı üzerinde tasarruf edemeyeceği özel miras payları vardır. Mûsî vasiyette bulunurken vârislerinin özel olarak korunmuş miras paylarını göz önünde bulundurmalı ve bu payları ihlal etmemelidir.⁶²⁶

Medeni Kanun'da, bazı vârislere tahsis ettiği ve mûsînin ölüm sonrası tasarruflarında başkasına teberru edilmesine müsaade etmediği miras hissesinin bir kısmına “*saklı pay veya mahfuz hisse*”, zorunlu miras payı bulunan mirasçılara da “*saklı pay sahibi veya mahfuz hisse sahibi*” denir. Mûsî, söz konusu olan zorunlu miras payları dışında kalan tereke üzerinde dilediği gibi tasarrufta bulunabilir. Mûsînin üzerinde serbestçe tasarruf edebileceği bu mahfuz hisselerin dışında kalan mülkiyetindeki mala: “*Tasarruf nisabı veya tasarruf edilebilir kısım*” denir.⁶²⁷

Medeni Kanun'da, İslâm hukukunda olduğu gibi vârislerin mahfuz hisseleri⁶²⁸ yani mirastan alacakları oran bellidir. Şayet mûsî bu mahfuz hisseleri ihlal ederek ölüme bağlı tasarrufta bulunursa, mahfuz hisseler geri kalan kısmın geçersiz sayılmasını dava ile isteyebilirler.⁶²⁹

Ayrıca mûsînin tasarruf edebileceği kısım ölümünden sonraki durumuna göre hesaplanır. Dolayısıyla; “*Hesap yapılırken, miras bırakanın borçları, cenaze giderleri, terekenin mühürlenmesi ve yazım giderleri, miras bırakanla birlikte yaşayan ve onun tarafından bakılan kimselerin üç aylık geçim giderleri terekeden indirilir.*”⁶³⁰

⁶²⁵ İnan, Ertaş, *Türk Medeni Kanunu Miras Hukuku*, s. 251.

⁶²⁶ Ayan, *Miras Hukuku*, s. 131; Oğuzman, *Miras hukuku*, s.198.

⁶²⁷ İnan, Ertaş, *Türk Medeni Kanunu Miras Hukuku*, s. 251; Ayan, *Miras Hukuku*, s. 131; Oğuzman, *Miras hukuku*, s.198.

⁶²⁸ MK. m. 506. (Altsoy için yasal miras payının yarısı, Ana ve babadan her biri için yasal miras payının dörtte biri, kardeşlerden her biri için yasal miras payının sekizde biri, sağ kalan eş için, altsoy veya ana ve baba zümresiyle birlikte mirasçı olması halinde yasal miras payının tamamı, diğer hallerde yasal miras payının dörtte üçü.)

⁶²⁹ Oğuzman, *Miras hukuku*, s.198.

⁶³⁰ MK. m. 507.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VASİYETLERİN TEZAHÜMÜ VE VASİYETİ SONA ERDİREN SEBEPLER

3.1. Vasiyetlerin Tezahümü ve Vasiyetten Rücû

Aynı vakitte birden çok vasiyetin bir araya gelmesi durumunda, vasiyet terekenin üçte birlik kısmında geçerli olur ve aşağıda açıklanan iki durum söz konusu olur.

3.1.1 Vasiyetin Terekenin Üçte Birini Kapsaması

Kişi birden çok vasiyette bulunur ve yapılan vasiyetlerin tamamı terekenin üçte birini geçmezse vasiyeti aynen yerine getirilir. Bu vasiyetler, ister Allah'a kurbiyet kastıyla yapılan “*hac, zekât vb.*” farz, “*nezir, kurban, fitir sadakası v.b.*” vacip “*nafile hac, köle azat etme sadaka v.b.*” nafile türü ibadetler olsun veya kişilere yapılan vasiyetler olsun farketmez.

Ancak vasiyet, terekenin üçte birlik kısmını geçer ve vârisler buna izin verilerse vasiyet aynen yerine getirilir.⁶³¹

3.1.2. Vasiyetin Terekenin Üçte Birden Çok Olması Durumu

Vasiyetlerin tezahümü,⁶³² yani yapılan vasiyet birden çok olup üçte birlik terekenin bunlara yetmemesi veya mirasçıların fazlalığa izin vermemeleri, izin verseler de bütün vasiyetleri yerine getirmek için terekenin yeterli olmaması durumunda vasiyetin ifası aşağıda açıklanacağı şekillerde olur.

3.1.2.1. Allah Hakkı Olan Vasiyetlerin Tezahümü

Allah hakkı olan vasiyetler terekenin üçte birinden fazla olması durumunda, vasiyetlerin hüküm ve öncelik sırası dikkate alınır. Bu da dört farklı durumda incelenir:

3.1.2.1.1. Farz Vasiyetlerin Tezahümü

Mûsî, herhangi bir farz ibadetin yerine getirilmesini vasiyet eder veya yaptığı vasiyet terekenin üçte birinden fazla olursa, Ebû Hanife ve İmameyn'in bir kavline göre öncelik sırası ilk söylenenidir.⁶³³ Mesela; mûsî hac, zekât ve keffaretlerini

⁶³¹ İbrahîmî Halebî, *Mültekâ El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 378; İbn-i Âbidin, *Reddül-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 62

⁶³² Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 217; Heyet, *Fetâvâyi Hindîyye*, Cilt 13, s. 237; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhîyye Kamusu*, Cilt 5, s. 151.

⁶³³ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 217; El-Mavsılî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 351; Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslam Fıkhı*, Cilt 3, s. 444; Heyet, *Fetâvâyi Hindîyye*, Cilt 13, s. 237.

vasiyet etse hangisini önce söylemişse ondan başlanıp, terekenin üçte biri oranında vasiyet yerine getirilir. Terekenin üçte biri yeterli olmazsa diğer vasiyetler geçersiz olur.⁶³⁴

Hanefî mezhebi İslam hukukçularından Tahavî (ö. 933) ve Ebû Yusuf'un bir görüşüne göre,⁶³⁵ zekât ve haccın hangisinin önce vasiyet edildiğine bakılmaksızın zekât öncelik arz eder. Zekât kul hakkı olması dolayısıyla önem arz eder ve hactan öncelik ifade eder.

İmam Muhammed ve Ebû Yusuf'un diğer bir görüşüne göre,⁶³⁶ hac hem mâli, hem bedeni bir ibadet olmasından dolayı hac ibadeti vasiyette öncelik arz eder.

Şayet hac ve zekâtla birlikte farz keffaretler vasiyet edilmişse, hac ve zekât keffaretlerden öncelik arz eder. Çünkü hac ve zekât farz ibadet olup, yapılmamaları halinde terettüp edecek cezanın, keffaretlerden daha şiddetli olduğu bildirilmektedir.⁶³⁷

Ayrıca bazı keffaretler de birbirinden öncelik hakkına sahiptir. Mesela kişi, kusurlu öldürmeden dolayı doğan kefaretle yemin kefareti vasiyet etse öncelik sırası öldürmeden doğan keffarettir. Çünkü katilin ödemesi gereken kefarete hüküm bakımından daha güçlüdür.⁶³⁸ Yine yemin keffareti zihar kefareti takdim edilir. Çünkü yemin keffareti Allah'ın ismine saygısızlıktan dolayıdır. Zihar keffareti ise, kişinin helal olan bir şeyi haram kılmasından dolayıdır.⁶³⁹

3.1.2.1.2. Vacip Vasiyetlerin Tezahümü

Kural olarak Allah hakkı olan vasiyetler yerine getirirken, ilk önce söylenenden başlanıp terekenin üçte birinin yettiği kadar yerine getirilip yetmeyen kısım batıl olur. Ancak bazı vacip ibadetler, diğerinden daha kuvvetli olmasından dolayı öncelik kazanır.⁶⁴⁰

⁶³⁴ İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 92.

⁶³⁵ Merginânî, *İslâm Fıkhı El-Hidaye*, Cilt 4, s. 382.

⁶³⁶ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhıyye Kamusu*, Cilt 5, s. 152; Merginânî, *İslâm Fıkhı El-Hidaye*, Cilt 4, s. 382; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 237.

⁶³⁷ El-Mavsilî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 351.

⁶³⁸ Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 237.

⁶³⁹ İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 92.

⁶⁴⁰ İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 93; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhıyye Kamusu*, Cilt 5, s. 152; Merginânî, *İslâm Fıkhı El-Hidaye*, Cilt 4, s. 383; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 238.

Örneğin; sadakayı fitır, icma ve meşhur haberle sabit olmasından dolayı oruç kefareline takdim olur. Çünkü oruç keffareti haberi vahitle sabit olmuştur. Yine sadakayı fitır, nezre takdim olunur. Çünkü fitre Allah tarafından vacip kılınmış, nezir ise kulun kendiliğinden üzerine vacip kıldığı bir ibadettir. Nezir ibadeti kurban ibadetinden öncelik kazanır. Çünkü kurbanın hükmünün vacip olması konusunda ihtilaf olmakla birlikte, nezrin vacip oluşunda ihtilaf yoktur.⁶⁴¹

3.1.2.1.3. Nafile Vasiyetlerin Tezahümü

Nafile yapılan vasiyetler birden çok olup terekenin üçte birlik kısmını aşması durumunda, vasiyet eden kişi hangisine öncelik vermişse ondan başlanır. Daha sonra diğerleri yerine getirilir. Mal varlığının üçte birini aşan vasiyetler ise geçersiz olur.⁶⁴² Nafile ibadetler hüküm bakımından aynı seviyede olmasa bile vasiyet eden kişinin öncelik sırasına göre eda edilir. Mesela; nafile hac, köle azat etme “*belli olmayan*” fakirlere sadaka, akrabalara yardım vs. yapılan birden çok nafile vasiyetlerden ilk önce yapılmasını istediği vasiyet yerine getirilir, mal varlığının yeterli olmadığı vasiyetler ise geçersiz olur.

Ancak nafile vasiyetler belirli bir mescidin tamiri, belirli bir çeşmenin bakımı veya belirli şeylere yapılması halinde, terekenin üçte birlik kısmının yeterli olmaması durumunda; terekenin üçte birlik kısmı vasiyet edilenlerin tamamına eşit oranda taksim edilir.⁶⁴³

3.1.2.1.4. Farz, Vacip ve Nafile Vasiyetlerin Tezahümü

Vasiyetlerin hüküm bakımından farz, vacip ve nafile olması durumunda; vasiyetin önce veya sonra yapıldığına bakılmaksızın önce farz, sonra vacip ve daha sonrada nafile vasiyetler yerine getirilir.⁶⁴⁴ Terekenin üçte biri yetmemesi durumunda geriye kalan vasiyetler geçersiz olur.

⁶⁴¹ İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 93; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 152; Merginânî, *İslâm Fıkhi El-Hidaye*, Cilt 4, s. 383; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 238.

⁶⁴² Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslam Fıkhi*, Cilt 3, s. 445.

⁶⁴³ Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 238.

⁶⁴⁴ İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 92; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 238.

3.1.2.2. Kul Hakkı Olan Vasiyetlerin Tezahümü

Kişi muayyen şahıslara birden çok vasiyette bulunur ve bu vasiyetlerin toplamı terekenin üçte birlik kısmını aşarsa, vârisler de bu fazlalığı kabul etmezler. Şayet kabul ederlerse vâsinin mal varlığı vasiyetin yerine getirilmesine kifayet etmez. Ancak bu durumda iki ihtimal ortaya çıkar:

1. Yapılan vasiyet terekenin üçte birini aşmaması durumunda mûsînin, mûsa bih üzerindeki tasarrufu aynen yerine getirilir. Mesela; mûsî terekenin üçte birlik kısmının yarısını birine, üçte birini bir başka şahsa vasiyet etse mûsa leh şahısların her biri vasiyet yapılan oranda hak sahibi olur. Ebû Hanife ile İmameyn bu konuda ittifak etmişlerdir.⁶⁴⁵

2. Yapılan vasiyetin terekenin üçte birlik kısmından fazla olup oranlarında farklılık olması durumunda ise vasiyet edilen şeyin “mûsa bih” nasıl olacağı konusunda İslam hukukçuları farklı kanaate sahip olmuşlardır.

Ebû Hanife'ye göre;⁶⁴⁶ terekenin üçte birlik kısmını aşan vasiyetler geçersiz olduğundan, oranlar farklı olsa da mûsa leh olan şahıslar mûsînin mal varlığının üçte birlik kısmından eşit miktarda pay alırlar. Mesela; kişi mal varlığının tamamını bir şahsa, üçte birini de başka bir şahsa vasiyet etse mirasçıların onay vermemeleri durumunda üçte biri aşan miktarın geçersiz olacağı gibi bu vasiyetten vazgeçilmiş sayılır. Dolayısıyla mûsa leh olan şahıslar sadece üçte birlik kısma eşit miktarda hak sahibi olurlar. Çünkü böyle bir vasiyette, mûsînin oranını belirleyerek yaptığı vasiyet, vârislerinin hakkını da kapsamaktadır. Mirasçılar vasiyete izin vermedikleri sürece, kendi hakları da geçersiz olur.⁶⁴⁷

İmameyn ile Şafîi, Maliki ve Hanbelî⁶⁴⁸ hukukçuları ile İbrahim en-Nehâî (ö. 715), Şa'bi ve İbn Ebû Leyla'ya (ö. 765) göre;⁶⁴⁹ oranları farklı olup terekenin üçte birini aşan vasiyetlerde, vârislerin izin vermemeleri durumunda, mûsa leh olan şahıslar üçte birlik kısımda, oranlarına göre pay alırlar. Mesela; mûsî malının yarısını bir şahsa, üçte birlik kısmını bir başka şahsa vasiyet edip mirasçılar da fazlalığı kabul

⁶⁴⁵ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 218.

⁶⁴⁶ El-Mavsilî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîl'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 351; Serahsî, *Mabsût*, Cilt 27, s. 199; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 218.

⁶⁴⁷ Serahsî, *Mabsût*, Cilt 27, s. 201.

⁶⁴⁸ Serahsî, *Mabsût*, Cilt 27, s. 199; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 218.

⁶⁴⁹ Serahsî, *Mabsût*, Cilt 27, s. 199.

etmezlerse, terekenin üçte birlik kısmına mûsa leh olan şahıslar, mûsa bihe vasiyetteki oranları nispetinde hak sahibi olurlar.

Şahıslara yapılan vasiyetler diğer vasiyetlerden önceliklidir. Bu bakımdan ilk vasiyet edilen değil, şahıslar öncelik hakkına sahiptir. Vasiyet edilenler eşit olmaları durumunda ilk vasiyet edilenden başlanır.⁶⁵⁰

İmameyne göre, vasiyetler içerisinde köle azat etme varsa ilk önce ondan başlanır.⁶⁵¹ Çünkü köle azat etmek diğer vasiyetlerden kuvvetlidir. Şahıslara yapılan vasiyetin belirli olması örneğin; kölenin belirli olması şarttır. Kölenin belirlenmemesi durumunda Allah için yapılmış nafîle bir vasiyet olur.

Ebû Hanife'ye göre, şahıslar için yapılan muhabat⁶⁵² satışı diğer şahıslar için yapılan vasiyetlere göre öncelik kazanır.⁶⁵³

3.1.2.2.1. Şahıs ve Kamu Hakkı Vasiyetlerinin Tezahümü

Şahıs ve kamu hakkı için yapılan vasiyet, terekenin üçte birlik kısmını aşması ve mirasçılarının izin vermemeleri durumunda, sadece üçte birlik kısım vasiyet edilen kişiler arasında paylaşılır. Kamu hakkı vasiyeti ile şahıs hakkı vasiyeti birbirinden öne alınamazlar.⁶⁵⁴ Mesela; bir kimse malının üçte birini, zekât, hac, keffaret ve Ahmet'e, Mehmet'e, muayyen bir köle azat etmeye vasiyet etse, üçte birlik kısım yeterli gelmeyip, mirasçılar da izin vermezlerse, üçte birlik kısım altı eşit parçaya (sehme) pay edilir. Şayet paylar vasiyetin ifasına yeterli gelmiyorsa kamu hakkı için olan vasiyetler önem sırasına göre birbirinden öne alınabilir. Aynı şekilde şahıs hakkı olan vasiyetler de öncelik sırasına göre yerine getirilir.⁶⁵⁵

Maliki hukukçularına göre, üçte birlik kısmı geçen vasiyetler, mirasçılar izin verseler de geçersiz olduğu için yerine getirilmez.⁶⁵⁶

⁶⁵⁰ Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 239.

⁶⁵¹ El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 349; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 153.

⁶⁵² Satılan şeyin semeninden bazı kimselere iltimas geçerek değerinden daha aşağı fiyata satmak veya bir şeyi değerinden daha fazla bir fiyata almaktır.

⁶⁵³ El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 349; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 153.

⁶⁵⁴ Merginânî, *İslâm Fıkhu El-Hidaye*, Cilt 4, s. 383; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 238; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 152.

⁶⁵⁵ Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 238; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 152.

⁶⁵⁶ Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 220.

Zahiri hukukçulara göre,⁶⁵⁷ bir kimsenin terekesinin üçte biri, vasiyet ettiği şeylere kifayet etmezse, mûsînin ilk önce yaptığı vasiyetten başlanarak üçte birlik kısım bitene kadar sarf edilir. Diğer vasiyetler geçersiz olur.

3.2. Vasiyeti Sona Erdiren Sebepler

Vasiyet; mûsî, mûsa leh veya mûsa bihten kaynaklanan sebeplerden dolayı hükümsüz kalabilir. Şimdi vasiyetin farklı nedenlerle iptal olma şekillerini açıklayalım:

3.2.1. Vasiyetin Mûsîden Kaynaklanan Sebeplerle İptali

Mûsînin sonradan meydana gelen arızalardan veya irade değişikliğinden dolayı yaptığı vasiyet hükümsüz olabilir.

3.2.1.1. Mûsînin Ehliyetini Kaybetmesi

Mûsînin, vasiyetten sonra aklî melekesini kaybetmesi vasiyeti sona erdiren sebeplerdendir. Çünkü kişinin akıl ve temyiz kabiliyeti ortadan kalkınca, ehliyeti de ortadan kalkar. Eda ehliyetinin dayanağı olan akli ve temyiz gücü ortadan kalkınca vasiyette sona erer.⁶⁵⁸ Ayrıca vasiyet, vekâlet gibi bağlayıcı olmayan akitlerdendir. Böyle bir akdın devamı, akdi yapanın ehliyetinin devam etmesiyle mümkündür.⁶⁵⁹ Yani mûsînin vasiyet ederken eda ehliyetinin tam olması gerekiyorsa, vasiyetin devamı içinde süreklilik arz etmesi gerekir. Daha sonra ortaya çıkacak ehliyet yoksunluğu vasiyetini de sona erdirir.

Ancak, ehliyeti ortadan kaldıran akıl yoksunluğunun (delilik) gelip geçici olmayıp süreklilik arz etmesi gerekir. Ebû Yusuf'a göre, bir ay ve daha uzun süre devam eden akıl yoksunluğu; İmam Muhammed'e göre ise, en az bir yıl süren akıl yoksunluğunu ehliyeti ortadan kaldıran hallerdendir.⁶⁶⁰ Ayrıca mûsînin akıl hastası iken ölmüş olmasını şart koşan hukukçular da bulunmaktadır.⁶⁶¹

⁶⁵⁷ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 153.

⁶⁵⁸ Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 153; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 1, s. 249.

⁶⁵⁹ Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 213; Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 153.

⁶⁶⁰ Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 213; Koçak, *İslâm Vasiyet Hukuku*, s. 153.

⁶⁶¹ Sâbık, *Fıkhu's- Sünne*, Cilt 4, s. 306.

Akıl zayıflığı olan ateh, idrak ve temyiz kudretinden mahrum bırakacak kadar ileri safhada olursa hüküm bakımından deli gibidir. Bunların tasarrufları gayri mümeyyiz çocuğun tasarrufu gibi geçersizdir.⁶⁶²

Sefihliği sebebiyle hacr altına alınmış olan (mali tasarrufları kısıtlanan) kişilerin vasiyetleri, ittifakla sahih kabul edilmiş⁶⁶³ olduğunu daha önce açıklamıştık. Dolayısıyla mûsînin sefihlik öncesi ve sefihliği sırasında yaptığı vasiyetleri İslam hukukçularına göre geçerlidir.⁶⁶⁴ Çünkü bu gibi durumlar kişinin bayılmasına benzer. Bayılmalar ise, akli tam izale etmediği için yaptığı akitleri iptal etmez.⁶⁶⁵

Şafii, Maliki ve Hanbelî hukukçular,⁶⁶⁶ akli melekesini sonradan kaybedenlerin yapmış oldukları vasiyetleri geçerli sayarlar. Hatta bu akıl melekesini kaybetmenin sürekli olup olmamasını, ölümle sonuçlanıp sonuçlanmamasını dikkate almamışlardır. Mûsînin tam eda ehliyetli iken yapmış olduğu vasiyet, satış, icâre, vakıf ve benzeri akitleri gibi sahihtir.

Ancak kanaatimizce bu tür vasiyet bazı sakıncalı sonuçlar doğurabilir. Çünkü vasiyet, diğer akitlerden farklı olarak hemen bağlayıcı olmayıp, mûsînin ölümüne kadar askıda kalır. Vasiyet edenin ölümünden sonra, mûsa lehin kabulüyle geçerlilik kazanır. Dolayısıyla tamamlanmamış bir akitten, mûsî her zaman vazgeçebilir. Akli melekesini kaybetmiş kişinin, akıllı iken vasiyetinden vazgeçme ihtimalinden dolayı, akdin şartlarından olan icap şüpheli hale gelir ve vasiyeti geçersiz olur.

Türk Medeni Kanun'u, yapılan vasiyetin geçerli olması için mûsînin teberru yaparken temyiz kudretine sahip olmasını şart koşar. İslam Hukuku'ndan farklı olarak, daha sonra ortaya çıkan ehliyet yoksunluğu önceden var olan vasiyetin mevcudiyetine zarar vermez.⁶⁶⁷ Ayrıca vasiyet yaparken temyiz kudreti mahrum olan kişi, daha sonra iyileşse de önceki vasiyeti geçersizdir.⁶⁶⁸

⁶⁶² Şa'bân, *İslâm Hukuk İlminin Esasları Usûlü'l Fıkh*, s. 299; Ebû Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi Fıkh Usûlü*, s. 294, Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 213.

⁶⁶³ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 150; Sâbık, *Fıkhü's- Sünne*, Cilt 4, s. 306.

⁶⁶⁴ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhıyye Kamusu*, Cilt 5, s. 139.

⁶⁶⁵ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 214.

⁶⁶⁶ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 214.

⁶⁶⁷ İnan, Ertaş, *Türk Medeni Kanunu Miras Hukuku*, s. 119; Ayan, *Miras Hukuku*, s. 73.

⁶⁶⁸ Ayan, *Miras Hukuku*, s. 73; İnan, Ertaş, *Türk Medeni Kanunu Miras Hukuku*, s. 119.

3.2.1.2. Mûsînin İrtidat Etmesi

Mürtedin, irtidat etmeden önceki vasiyetleri İslam hukukçuları arasında tartışma konusu olmuştur.

İmam Ebû Hanife⁶⁶⁹ ve İmam Şafî'ye göre,⁶⁷⁰ mürtedin Müslüman iken yapmış olduğu bütün vasiyetleri geçersizdir. İmâmeyn'e göre ise, mütredin İslâm öncesi ve sonrası yaptığı vasiyetler geçerlidir. Çünkü din değişikliği, malından tasarruf ehliyetini ortadan kaldırmaz.⁶⁷¹

Bununla birlikte Hanefî hukukçular, irtidat eden kadının vasiyetinin geçerli olduğu kanaatindedirler. Onlara göre vasiyet konusunda mürted kadın, zimmî kadın hükmünde olup yaptığı vasiyet geçerlidir.⁶⁷²

Mâlikî hukukçulara göre, mürtedin malı üzerindeki mülkiyet hakkı irtidatla sona ereceğinden hareketle vasiyetide geçersizdir.⁶⁷³

3.2.1.3. Mûsînin Şarta Bağlı Vasiyeti

Mûsînin vasiyetinin şarta bağlı olması halinde geçerlilik kazanacağı daha önce ifade edilmişti. Şarta bağlı vasiyette şartların gerçekleşmemesi durumunda, yapılan vasiyet geçersiz olur.⁶⁷⁴ Mesela, kişinin oğlu veya kızının bir meslek sahibi olmasına bağladığı vasiyeti, şartın gerçekleşmesiyle geçerli olur.

Türk Medeni Kanunu'nda da vasiyetin bir hüküm ifade etmesi şarta bağlanabilir. Şayet vasiyetin fesih (infisahi) şartı mûsînin ölümünden önce gerçekleşirse veya talikî şart mûsî hayattayken gerçekleşmezse vasiyet hükümsüz kalır.⁶⁷⁵

⁶⁶⁹ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 144.

⁶⁷⁰ Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 214.

⁶⁷¹ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 144; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 287; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 176.

⁶⁷² İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 282; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 285; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 177; Merginânî, *İslâm Fıkhi El-Hidaye*, Cilt 4, s. 397; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 176.

⁶⁷³ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 144.

⁶⁷⁴ Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 214.

⁶⁷⁵ İnan, Ertaş, *Türk Medeni Kanunu Miras Hukuku*, s. 155; Oğuzman, *Miras hukuku*, s. 175.

3.2.1.4. Mûsînin Dinen Ma'siyet Sayılan Vasiyeti

Daha öncede açıklandığı gibi bütün İslam hukukçularına göre, Allah'ın emir ve yasaklarına aykırı vasiyetler kendiliğinden geçersiz sayılır.⁶⁷⁶ Çünkü vasiyetlerin asıl amacı, Allahın rızasını kazanmak ve insanlara faydalı olmaktır. Dinen ma'siyet sayılan vasiyet ise bunun tam aksinedir. Mesela, ölümünden sonra içkili ziyafet verilmesini veya cenazesinin yakılmasını vasiyet etmek dinen ma'siyet sayılan vasiyettir ve geçersiz sayılır.

Türk Medeni Kanunu'nda da vasiyet, kanuna veya ahlaka aykırı olması durumunda kendiliğinden geçersiz olur.⁶⁷⁷ Ayrıca imkânsız olan vasiyetler de geçersizdir. Mesela, kişi cesedinin yakılıp küllerinin aya veya Mars'a dökülmesini istemesi gibi.⁶⁷⁸

3.2.1.5. Mûsînin Vasiyetinden Rücû Etmesi

Mûsînin hayatta olduğu sürece vasiyetinden vazgeçme veya vasiyetini değiştirme hakkı bulunmaktadır.⁶⁷⁹ Çünkü vasiyet bağlayıcı olmayan ve henüz tamamlanmamış akit türlerindedir. Vasiyetin tamamlanması ancak mûsînin ölmesi ve mûsa lehin vasiyeti kabul etmesiyle mümkündür. Dolayısıyla mûsî, vasiyet akdi bağlayıcı hale gelinceye kadar rücû etme hakkına sahiptir.⁶⁸⁰

Türk Medeni Kanunu'nda da ölüme bağlı tasarruf olan vasiyetten mûsî, hayatta olduğu sürece her zaman dönme yetkisine sahiptir. Mûsî; geri dönmeme şartıyla vasiyet etmiş olsa bile, bu feragatına itibar edilmeyip vasiyetinden rücû etmek, vasiyetini değiştirmek veya bozmak hakkına sahiptir.⁶⁸¹

Vasiyetten rücû, seraheten, delaleten ve zarureten olmak üzere değişik şekillerde olabilir.

⁶⁷⁶ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 142; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 168.

⁶⁷⁷ MK. m. 514.

⁶⁷⁸ İnan, Ertaş, *Türk Medeni Kanunu Miras Hukuku*, s. 175.

⁶⁷⁹ El-Mavsilî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîlî'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 334; Merginânî, *İslâm Fıkhi El-Hidaye*, Cilt 4, s. 367; Heyet, *Fetâvâyi Hindîyye*, Cilt 13, s. 178.

⁶⁸⁰ El-Mavsilî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîlî'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 334; Merginânî, *İslâm Fıkhi El-Hidaye*, Cilt 4, s. 367; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 146; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 214.

⁶⁸¹ İmre, *Türk Miras Hukuku*, Cilt 1, s. 193; Ayan, *Miras Hukuku*, s. 83; İnan, Ertaş, *Türk Medeni Kanunu Miras Hukuku*, s. 148; Oğuzman, *Miras hukuku*, s. 176.

3.2.1.5.1. Açık İfadeyle (Serahaten) Rücû

Vasiyetten açık ifadelerle sözlü olarak dönülebilir. Mesela; mûsî, “vasiyetimden rücû ettim”, “onu iptal ettim”, “ona yaptığım vasiyet batıldır” veya “yaptığım vasiyet mirasçularımındır” gibi açık ifadelerle (kavlî) vasiyetinden vazgeçtiğini belirtmiş olur.⁶⁸²

Ancak bazı ifadelerin vasiyetten rücû anlamına gelip gelmediği konusunda İslam hukukçuları ihtilaf etmiştir. Mesela; kişinin, yapmış olduğu vasiyeti inkâr etmesi veya “tanık olunuz ben ona vasiyette bulunmadım”, “böyle bir vasiyet bilmiyorum” şeklinde ifadeler kullanması, vasiyetten rücû sayılıp sayılmayacağı hususunda ihtilaf edilmiştir.

1. İmam Yusuf⁶⁸³ ve Maliki hukukçularına⁶⁸⁴ göre, vasiyeti inkâr etmek rücû anlamını ifade eder. Buna göre geçmişte yapılan bir şeyden hoşnut olmayarak onu yok saymak veya fesh etmek demektir. Dolayısıyla rıza gösterilmeyen vasiyetten rücû geçerli sayıldığına göre, vasiyeti inkâr etmek daha kuvvetle rücû sebebidir.⁶⁸⁵ Ayrıca “vekil edenin vekilliği inkâr etmesi durumunda vekilin kısıtlı sayılması ve satış sözleşmesinin tarafları sözleşmeyi inkâr ettiklerinde bu işlemin ikâle anlamına gelmesi gibi vasiyeti inkâr da vasiyetten cayma anlamına gelir.”⁶⁸⁶

2. İmam Muhammed,⁶⁸⁷ Şafîî ve Hanbelî hukukçularına göre;⁶⁸⁸ vasiyeti inkâr rücû sayılmaz. Çünkü bir şeyden rücû edebilmek için onun önceden varlığını kabul etmek gerekir. Vasiyeti inkâr etmek önceden var olmadığı anlamına gelir. Şayet vasiyeti inkâr etmek rücû sayılmış olsa vasiyetin geçmişte varlık ve yokluk ihtimali söz konusu olur. Bu durum ise imkânsızdır.⁶⁸⁹

Yine vasiyetten rücû; herhangi bir akitten vazgeçmek, sabit olan bir anlaşmayı bozmak veya onu terk etmek anlamındadır. Vasiyeti inkâr ise, bir şeyin

⁶⁸² El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 335; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 146; Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 214.

⁶⁸³ İbrahîmî Halebî, *Mültekâ El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 381; Serahsî, *Mebûsût*, Cilt 27, s. 225.

⁶⁸⁴ Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 172.

⁶⁸⁵ El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 335; Merginânî, *İslâm Fıkhu El-Hidaye*, Cilt 4, s. 368; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 148.

⁶⁸⁶ Serahsî, *Mebûsût*, Cilt 27, s. 225.

⁶⁸⁷ İbrahîmî Halebî, *Mültekâ El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 381; İbn-i Âbidin, *Reddû'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 85; Serahsî, *Mebûsût*, Cilt 27, s. 226; El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 335; Merginânî, *İslâm Fıkhu El-Hidaye*, Cilt 4, s. 368; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 148.

⁶⁸⁸ Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 172.

⁶⁸⁹ İbn-i Âbidin, *Reddû'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 85.

önceden olmadığını savunmaktır. Dolayısıyla rüçû ile inkâr farklı şeylerdir. Bu yüzden evlilik akdini inkâr eden kişinin evliliği sona ermediği gibi yaptığı herhangi bir akdin aslını inkâr etmekte onu hükümsüz kılmaz.⁶⁹⁰ Vasiyeti inkâr, mûsâ lehin huzurunda yapılması durumunda vasiyetten rüçû sayılacağı, ancak mûsa lehin gıyabında olması durumunda vasiyetten rüçû sayılmayacağı ifade edilmiştir.⁶⁹¹

Ayrıca kişinin “*ben vasiyetimi tehir ettim*” demesi rüçû sayılmamıştır.⁶⁹² Çünkü tehir etmek borcun varlığını ilan etmek, ertelemektir. Borcu tehir etmek borcun varlığını ortadan kaldırmadığı gibi, vasiyeti tehir etmekte onu ortadan kaldırmaz.⁶⁹³

Yine bir kimse yaptığı vasiyyeti dinen meşru olmayan bir şarta bağlaması halinde vasiyetten rücu etmiş sayılmaz.⁶⁹⁴

Türk Medeni Kanunu’nda da mûsî vasiyetinden açıkça rücu edebileceği ifade edilmektedir.⁶⁹⁵ Vasiyetin “*sözlü vasiyet, el yazısı ile vasiyet, vasiyetname veya resmi vasiyetname*” gibi şekillerine bakılmaksızın, herhangi bir vasiyetinden hayatta olduğu sürece dönebilir.⁶⁹⁶ Vasiyetten rüçunun geçerli olması için, ölüme bağlı tasarruflarla ilgili ehliyet ve şekil şartlarına riayet edilmelidir.⁶⁹⁷

3.2.1.5.2. Delaleten Rüçû

Mûsînin, mûsa bih üzerindeki vasiyetten döndüğünü gösteren her türlü tasarruflardır. Mûsînin mülkiyetindeki mala fiili müdahalesi vasiyetinden döndüğü anlamını ifade eder. Şöyleki; kişinin malını muhayyerlik şartı ile sattıktan sonra o malında herhangi bir şekilde tasarruf etmesi, onu satmaktan vazgeçmiş olacağı gibi, vasiyet etmiş olduğu malında da fiili tasarrufu ile vasiyetten rücu ettiği anlamına gelir.⁶⁹⁸ Mûsînin vasiyetinden döndüğü çeşitli şekillerde anlaşılır:

⁶⁹⁰ Serahsî, *Mebûsât*, Cilt 27, s. 226; Merginânî, *İslâm Fıkhı El-Hidaye*, Cilt 4, s. 368; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhıyye Kamusu*, Cilt 5, s. 148.

⁶⁹¹ Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 180.

⁶⁹² İbrahimî Halebî, *Mültekâ El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 381; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 180.

⁶⁹³ Merginânî, *İslâm Fıkhı El-Hidaye*, Cilt 4, s. 368.

⁶⁹⁴ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhıyye Kamusu*, Cilt 5, s. 148.

⁶⁹⁵ MK. m. 542.

⁶⁹⁶ MK. m. 542.

⁶⁹⁷ İmre, *Türk Miras Hukuku*, Cilt 1, s. 195; Ayan, *Miras Hukuku*, s. 84; İnan, Ertaş, *Türk Medeni Kanunu Miras Hukuku*, s. 149; Oğuzman, *Miras hukuku*, s. 176.

⁶⁹⁸ Merginânî, *İslâm Fıkhı El-Hidaye*, Cilt 4, s. 367.

3.2.1.5.2.1. Mûsa Bihin, Mûsînin Mülkiyetinden Çıkması

Vasiyet edilen malın, mûsînin mülkiyetinden çıkmasını gerektiren bütün tasarrufları, mûsînin vasiyetten rücû ettiğini gösterir. Mesela; kişinin vasiyet ettiği malı bir başkasına satması, hibe veya tasadduk etmesi, vakıf yapması veya mehir olarak vermesi gibi mülkiyetin intikaline neden olan tasarruflar vasiyeti geçersiz kılar.⁶⁹⁹ Çünkü kişi ancak kendi mülkiyetinde olanı bir malı vasiyet edebilir. Mûsînin mülkiyetini izale edecek her türlü tasarrufu vasiyetini geçersiz (batıl) kılar.⁷⁰⁰ Bu konuda bütün İslam hukukçuları ittifak etmişlerdir.⁷⁰¹

Ancak satılan malın herhangi bir sebeple “tekrar satın alma, anlaşmanın bozulmasından dolayı iade veya eski sahibine hibe edilmesi” durumunda, önceden yapılan vasiyetin geçerli olup olmayacağı hususu İslam hukukçuları arasında tartışmaya neden olmuştur.

Hanefî, Şafiî ve Hanbelî hukukçularına göre;⁷⁰² mûsînin mülkiyetindeki bir malın intikalinden sonra, tekrar mûsînin mülkiyetine geçmesiyle, o mal üzerinde önceden yapmış olduğu vasiyetler geçersizdir. Çünkü mûsînin vasiyet ettiği mal üzerindeki tasarrufu, vasiyetinden rücû ettiği anlamını ifade eder.⁷⁰³ Bu durumda yeni bir vasiyette bulunması gerekir.

Maliki hukukçulara göre, vasiyet edilen malın tekrar mûsînin mülkiyetine geçmesi halinde önceki vasiyeti aynen devam eder.⁷⁰⁴

Türk Medeni Kanunu’nda da muayyen bir vasiyet üzerinde yapılan tasarruflar vasiyetten rücû ettiğine delalet eder. Mesela; mûsî bir evi vasiyet ettikten sonra aynı

⁶⁹⁹ İbrahimî Halebî, *Mültekâ El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 381; İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 82; El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 335; Merginânî, *İslâm Fıkhı El-Hidaye*, Cilt 4, s. 368; Bilmen, *Hukukı İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhıyye Kamusu*, Cilt 5, s. 146.

⁷⁰⁰ El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 335; Merginânî, *İslâm Fıkhı El-Hidaye*, Cilt 4, s. 368.

⁷⁰¹ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 215.

⁷⁰² Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 215.

⁷⁰³ Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 180; İbrahimî Halebî, *Mültekâ El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 381; İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 82; El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 335; Merginânî, *İslâm Fıkhı El-Hidaye*, Cilt 4, s. 368; Bilmen, *Hukukı İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhıyye Kamusu*, Cilt 5, s. 146.

⁷⁰⁴ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 215.

evi başka birisine satar veya hibe ederse, önceki vasiyetinden döndüğünü göstermiş olur.⁷⁰⁵

3.2.1.5.2.2. Mûsînin Mûsa Bih Üzerindeki Tasarrufları

Mûsînin mûsa bih üzerindeki tasarrufları vasiyetten rücû sayılır. Söz konusu tasarruflar birkaç şekilde gerçekleşir.

3.2.1.5.2.2.1. Mûsa Bihte Fazlalık Meydana Getiren Tasarruflar

Vasiyet edilen mallar üzerinde yapılan tasarruflar, kendisinden ayrılmayacak fazlalıklar meydana getirmesi vasiyetten rücu anlamına gelir. Mesela; vasiyet edilen arsa üzerinde bina yapılması, herhangi bir araba, kumaş veya ipin boyanması, vasiyet edilen eve bir oda eklenmesi, kavrulmuş una yağ katılması şeklinde mûsînin yapmış olduğu tasarruflar mûsa bihten ayrılmayan, değer katan ve fazlalık doğuran tasarruflardır. Bu tür tasarruflar vasiyetten rücû anlamını ifade eder.⁷⁰⁶ Çünkü mûsa bihteki fazlalıklar kendisinden ayrılmayan ve ona değer katan fazlalıklardır. Bu fazlalıklara mûsa lehin bir çaba harcamadan ulaşması mümkün değildir ve mûsînin vasiyetinden döndüğüne delalet eder.⁷⁰⁷

Ancak bir evin kireçle badana yapılması, bir elbisenin yıkanması vasiyetten rücû anlamına gelmez. Çünkü bu tasarruflar vasiyet edilen şeyin aslından olup evin süslenmesi, elbisenin güzelleştirilmesi niteliğindedir.⁷⁰⁸

Ayrıca vasiyet edilen bir gayrı menkul üzerinde kalıcı olmayan tasarruflar vasiyetten rücû sayılmaz. Mesela kişinin, vasiyet ettiği tarlaya ekin ve sebze ekmesi vasiyetten rücu sayılmaz. Ancak meyve ağacı, üzüm çubuğu gibi uzun süreli bitkiler ekilirse vasiyetten dönülmüş sayılır. Çünkü bu tür tasarruflar mûsa bihin teslimine mani olan fazlalık doğurur.⁷⁰⁹

⁷⁰⁵ İmre, *Türk Miras Hukuku*, Cilt 1, s.205; Ayan, *Miras Hukuku*, s. 84; İnan, Ertaş, *Türk Medeni Kanunu Miras Hukuku*, s. 150.

⁷⁰⁶ Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 179; İbrahîmî Halebî, *Mültekâ El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 381; İbn-i Âbidin, *Reddû'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 82; El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 335; Merginânî, *İslâm Fıkhı El-Hidaye*, Cilt 4, s. 367; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhıyye Kamusu*, Cilt 5, s. 146.

⁷⁰⁷ Serahsî, *Mebûsât*, Cilt 27, s. 222.

⁷⁰⁸ Serahsî, *Mebûsât*, Cilt 27, s. 223; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 181; İbn-i Âbidin, *Reddû'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 82.

⁷⁰⁹ Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 182; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhıyye Kamusu*, Cilt 5, s. 146; Âbidin, *Reddû'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 84.

3.2.1.5.2.2.2. Mûsa Bihte Eksiklik Meydana Getiren Tasarruflar

Mûsa bihte eksilmeye neden olan tasarruflar, bir malın tüketilmesi veya yok olması şeklinde ise vasiyetten rücu sayılır. Mesela; kişinin vasiyet ettiği belirli bir koyunu kesmesi, elbisenin dikişini sökmesi veya parçalaması, kitapları yırtması vasiyetinden rücu ettiğini gösterir.⁷¹⁰

3.2.1.5.2.2.3. Vasiyet Edilen Şeyin İsmi ve Niteliğini Değiştirmek

Vasiyet edilen malın niteliğini ve cinsini değiştirecek tasarruflar vasiyetten rücu sayılır. Mesela; kişinin kumaşı gömlek yapması, pamuk veya yünü eğirip ip yapması, demiri eritip kılıç, kalkan, kap vb. eşya yapması, altını veya gümüşü eritip takı veya süs eşyası yapması gibi vasiyet edilen malın işlevini ve cinsini değiştirecek tasarruflar vasiyetinden rücu ettiğini gösterir.⁷¹¹ Çünkü vasiyet edilen malın işlevini, adını ve cinsini değiştirecek tasarruflarda bulunmak vasiyetinden rücu anlamını ifade eder. Şayet kişi; vasiyetin devamını arzulamış olsa kendisinin ve vârislerinin sahip olamayacağı mal üzerinde değişiklik yapmaz. Çünkü vasiyet edilen malın işlevini ve niteliğini değiştiren tasarruflar malın yok olmasına sebep olmuştur. Yeni bir tasarrufla ortaya çıkan mal, vasiyet edilenden çok farklı, vasiyete konu olmayan maldır. Dolayısıyla vasiyet edilen malın adını ve cinsini değiştirici tasarruflar vasiyetten rücu sayılır.⁷¹²

Ancak, mûsa bihin niteliklerinden birine tabi olan tasarruflar vasiyetten rücu sayılmaz. Mesela; hayvanın yününü kırmak, sütünü sağmak, ekini veya ağaçları sulamak, ağaçları budamak vb. tasarruflar vasiyetten rücu sayılmaz. Çünkü bu tür tasarruflar mûsa bihin hakikatinde bir değişiklik yapmadığı gibi, ismini ve niteliklerini değiştirmez.⁷¹³

⁷¹⁰ İbrahimî Halebî, *Mültekâ El Ebbur Tercümesi*, Cilt 4, s. 381; Serahsî, *Mebûsât*, Cilt 27, s. 223.

⁷¹¹ Bilmen, *Hukukî İslâmîyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 146; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 215.

⁷¹² Serahsî, *Mebûsât*, Cilt 27, s. 222.

⁷¹³ Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 215.

3.2.1.5.2.2.4. Mûsa Bihi Ayırt Edilmeyecek Şekilde Karıştırmak

Mûsa bihin ayrılması mümkün olmayacak şekilde, başka şeylerle karıştırılması örneğin; pirincin bulgurla veya arpanın buğdayla karıştırılması vasiyetten rücû sayılır.⁷¹⁴

Türk Medeni Kanunu'nda da delaleten vasiyetten dönme olanağı vardır. Bu da iki şekilde olabilir:

1. Vasiyetnamesini İmha Etmek Suretiyle

Mûsî, yapmış olduğu vasiyetnamesini ihtiyari olarak yırtmak, yakmak veya okunamaz hale getirmek suretiyle yok etmesi onun vasiyetinden rücû ettiğini gösterir.⁷¹⁵ Bu tür vasiyetten rücû, yazıya aktarılmış vasiyetler için geçerlidir. Ancak noter huzurunda yapılan vasiyetin bir nüshasının evde yırtılması, vasiyetten rücû için yeterli olmayıp noterde bulunan nushasında yok edilmesi için kuruma murakat etmesi gerekir.⁷¹⁶

2. Mûsî, Vasiyetinden Sonra Ona Muhalif İkinci Bir Vasiyet Yapması

Kişi, vasiyet yaptıktan sonra, onun hükümlerine aykırı bir vasiyetname tanzim etmesi durumunda, ikinci vasiyetname ile birincisinden rücû ettiği hükmüne varılır.⁷¹⁷ Ancak ikinci vasiyetname birincisini tamamlar nitelikte olup ayrılık teşkil etmiyorsa her iki vasiyetnamede geçerli olur.⁷¹⁸

3.2.1.5.3. Zaruraten Rücû

Mûsa bihin kendiliğinden, isminin veya niteliklerinin değişmesi önceki vasiyetleri geçersiz kılar. Mesela; kişi ağacın dalındaki yaş hurmayı vasiyet ettikten sonra hurmanın olgunlaşması, yaş üzümün kuru üzüm haline gelmesi; başakların buğday tanelerine dönüşmesi; gümüşün yüzük haline gelmesi; yumurtanın civciv haline gelmesi gibi, vasiyet edilenin kendiliğinden isminin ve niteliklerinin

⁷¹⁴ İbrahîmî Halebî, *Mültekâ El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 381; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 146; Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 84.

⁷¹⁵ MK. m. 543.

⁷¹⁶ Oğuzman, *Miras hukuku*, s.178; İnan, Ertaş, *Türk Medeni Kanunu Miras Hukuku*, s. 152.

⁷¹⁷ İmre, *Türk Miras Hukuku*, Cilt 1, s. 201; Oğuzman, *Miras Hukuku*, s. 179; Ayan, *Miras Hukuku*, s. 84; İnan, Ertaş, *Türk Medeni Kanunu Miras Hukuku*, s. 150.

⁷¹⁸ Oğuzman, *Miras Hukuku*, s. 179; Ayan, *Miras Hukuku*, s. 84; İnan, Ertaş, *Türk Medeni Kanunu Miras Hukuku*, s. 150.

değişmesi önceki vasiyeti geçersiz kılar.⁷¹⁹ Çünkü mûsa bihin isminin ve niteliklerinin değişmesiyle vasiyete konu olan mûsa bih yok hükmünde olup, olmayanında vasiyeti geçersizdir.

Ancak bu değişiklikler mûsînin ölümünden sonra ve mûsa lehin de kabulünden önce veya sonra olması durumunda, vasiyet geçerlidir.⁷²⁰

Türk Medeni Kanunu'nda da "*kaza sonucunda veya üçüncü kişinin kusuruyla yok olan ve içeriğinin aynen ve tamamen belirlenmesine olanak bulunmayan vasiyetname hükümsüz*"⁷²¹ kalmakla birlikte tesbiti mümkün olması durumunda aynen geçerli olur.⁷²²

3.2.2. Vasiyet Türlerine Göre Geçerli Rücû Şekilleri

Vasiyet türlerine göre, vasiyetten rücu şekilleri de değişir:

3.2.2.1. Mukayyet Vasiyetten Rücû Şekli

Bir vasiyetin zaman, mekân ve olaylarla kayıtlanması durumunda, vasiyetten sözlü şekilde (kavlen) rücû geçersiz olup sadece fiili rücu geçerlidir.⁷²³ Mesela; kişi "*şu hastalığımдан ölürsem veya iyileşirsem veya da oğlu askerden sağ salim gelirse şu malım filancanıdır*" şeklinde vasiyetini kayıtlandırır ise artık sözlü olarak rücû edemez. Ancak, sadece vasiyet ettiği malı başkasına hibe veya satma gibi fiili olarak rücû edebilir.

Bununla birlikte sattığı veya hibe ettiği mal tekrar mûsînin mülkiyetine geçmesi durumunda, önceki yaptığı vasiyet aynen geçerli olur.⁷²⁴ Bu sadece mukayyet vasiyet olması durumunda söz konusudur. Daha önce geçtiği gibi, fiili

⁷¹⁹ Heyet, *Fetâvâyi Hindîyye*, Cilt 13, s. 182; Bilmen, *Hukukî İslâmîyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 146; Âbidin, *Reddû'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 83; Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslam Fıkhi*, Cilt 3, s. 436; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 215.

⁷²⁰ Heyet, *Fetâvâyi Hindîyye*, Cilt 13, s. 182; Bilmen, *Hukukî İslâmîyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 147; Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslam Fıkhi*, Cilt 3, s. 436.

⁷²¹ MK. m. 543.

⁷²² İmre, *Türk Miras Hukuku*, Cilt 1, s.196; Ayan, *Miras Hukuku*, s. 85; İnan, Ertaş, *Türk Medeni Kanunu Miras Hukuku*, s. 153; Oğuzman, *Miras hukuku*, s.180.

⁷²³ Heyet, *Fetâvâyi Hindîyye*, Cilt 13, s. 179; Bilmen, *Hukukî İslâmîyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 147; Âbidin, *Reddû'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 83.

⁷²⁴ Bilmen, *Hukukî İslâmîyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 147; Âbidin, *Reddû'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 83.

tasarruftan sonra aynı mülke tekrar mâlik olmakla üzerindeki eski vasiyetler rücu etmez.⁷²⁵

3.2.2.2. Mutlak Vasiyetten Rücû Şekli

Bu tür vasiyetlerden sözlü veya fiili olarak rücu etmek mümkün değildir. Mesela, bir kimse “*her ne zaman ölürsem şu kölem azat olsun*” şeklinde vasiyette bulunursa artık bundan ne kavlen nede fiilen geri dönemez.⁷²⁶

3.2.2.3. Vasiyet-i Mürseleden Rücû Şekli

Muayyen vasiyetlerden hem kavli hem de fiili rücû geçerlidir.⁷²⁷ Mesela; bir kimse muayyen olan bir evini, bir hayvanını, bir tarlasını veya bir miktar parasını vasiyet ettikten sonra “*bu vasiyetimden vazgeçtim, feshettim veya döndüm*” diyerek sözlü olarak dönebileceği gibi; evini, hayvanını satması veya hayvanı kesmesi, tarlasını satması veya tarlasına meyve ağaçları dikmesi, parasını hibe etmesi veya harcaması gibi fiili tasarruflarıyla da vasiyetinden dönebilir.

3.2.2.4. Vasiyet-i Gayr-ı Mürseleden Rücû Şekli

Kişi malının “*südüs, rubu, sülüs*” gibi kesirli yaptığı vasiyetlerden sadece sözlü olarak rücû edebilir.⁷²⁸ Mesela; kişi kesirli vasiyet yaptıktan sonra, mevcut malının bir kısmını satar veya hibe ederse vasiyeti ölümü anındaki malının üçte birinden geçerli olur. Çünkü mûsînin kesirli yapmış olduğu vasiyet, muayyen olmayıp bütün malını kapsadığı için mülkündeki fiili tasarruflar vasiyetini geçersiz kılmaz. Dolayısıyla bu tür vasiyetlerde fiili rücû geçersiz olup sadece sözlü rücû edebilir.

⁷²⁵ Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 180; İbrahîmî Halebî, *Mültekâ El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 381; İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 82; El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 335; Merginânî, *İslâm Fıkhi El-Hidaye*, Cilt 4, s. 368; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 146.

⁷²⁶ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 147.

⁷²⁷ Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 179; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 147; Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 83; Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslam Fıkhi*, Cilt 3, s. 435.

⁷²⁸ Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 179; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 147; Âbidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 83; Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslam Fıkhi*, Cilt 3, s. 435.

3.2.3. Vasiyetin Mûsa Lehten Kaynaklanan Sebeplerle İptali

Vasiyetin mûsa lehten kaynaklanan bir takım sebepleri vardır. Vasiyeti hükümsüz kılan bu sebepler aşağıdaki şekillerde olur:

3.2.3.1. Mûsa Lehin Vasiyeti Kabul Etmemesi

Daha önce ifade edildiği gibi, mûsa lehin vasiyeti kabul etmemesi durumunda vasiyetin geçersiz olacağı ittifakla kabul edilmiştir. Ancak vasiyeti kabul etmeme, mûsînin ölümünden önce veya sonra olması konusu ihtilaflıdır.

Vasiyeti reddetme zamanı, mûsînin ölümünden sonra olması esas olup mûsa lehin vasiyeti reddetmesi durumunda geçersiz olur. Mûsa lehin, mûsînin ölümünden sonra vasiyeti kabul etmemesi durumunda vasiyetin sona ereceği konusunda görüş ayrılığı yoktur.⁷²⁹

Ancak vasiyeti reddetmek, ölümden sonra bir anlam ifade ettiği kabul edilmekle birlikte, mûsâ lehin reddi mûsînin ölümünden önce olması durumunda vasiyetin hükümsüz kalacağı görüşünün yanında,⁷³⁰ reddin mûsînin sadece huzurunda yapılması durumunda vasiyetin geçersiz kalacağı, gıyabında olması durumunda reddin geçersiz olacağı görüşleri de mevcuttur.⁷³¹ Bundan dolayı mûsi ölünce mûsa leh hiçbir hak iddia edemez, mûsî hayatta iken mûsa leh tarafından yapılan retten dolayı vasiyet varislere intikal eder.

3.2.3.2. Mûsa Lehin Mûsîden Önce Ölmesi

Mûsî hayatta iken mûsa lehin ölmesi durumunda vasiyetin geçersiz olacağı konusunda mezhep imamaları ittifak etmişlerdir.⁷³² Çünkü vasiyet, mûsî hayatta olduğu sürece askıda olup mûsînin ölümüyle ve mûsa lehin kabulüyle geçerlilik kazanır. Ölüye vasiyet edilemeyeceğine veya ölünün kabul etme şansı olmadığına göre, mûsa lehin mûsîden önce ölmesi durumunda vasiyette geçersiz olur.

⁷²⁹ Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 141; İbn-i Âbidîn, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürrü'l-Muhtar*, Cilt 17, s. 64; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye*, Cilt 5, s. 118; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 173; El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 333; Merjinânî, *İslâm Fıkhu El-Hidaye*, Cilt 4, s. 363; İbrahîmi Halebî, *Mültekâ El Ebruh Tercümesi*, Cilt 4, s. 379; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Cilt 3, s. 67.

⁷³⁰ El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 336; Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslâm Fıkhu*, Cilt 3, s. 329.

⁷³¹ El-Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, Cilt 4, s. 336.

⁷³² Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 216.

Ancak mûsînin ölümünden sonra, mûsa lehin vasiyeti kabul etmeden önce ölmesi durumunda vasiyetin geçerli olup olmaması konusu ihtilafıdır.

Hanefiler, mûsa lehin mûsînin ölümünden sonra, vasiyeti kabul etmeden ölmesi durumunda vasiyetin geçerli olacağı görüşündedirler. Onlara göre kabulün manası, vasiyeti reddetmemektir. Mûsa leh öldüğüne göre reddetme olasılığı kalmadığı için vasiyeti geçerli sayarlar.⁷³³

Cumhura göre,⁷³⁴ bu durumda vasiyet batıl sayılır.

Türk Medeni Kanunu'nda da mûsa leh mûsîden önce ölmesi durumunda vasiyet kendiliğinden hükümsüz kalır⁷³⁵ hükmü yer almaktadır.

3.2.3.3.Mûsa Lehin Mûsîyi Öldürmesi

Mûsâ lehin mûsîyi öldürmesi, öldürmenin vasiyetten önce veya sonra olması durumunda yapılan vasiyetin geçerli olup olmaması, fakihler arasında ihtilafa neden olmuştur.

Hanefî fakihlerine⁷³⁶ ve Hanbelîlerden tercih edilen görüşe göre,⁷³⁷ mûsinin öldürülmesi vasiyetten sonra olması durumunda, varisleri izin vermiş olsalar bile vasiyet batıldır.⁷³⁸ Ebû Hanife ile İmam Muhammet'e, göre; katil olan mûsa lehten başka mûsînin vârisi yoksa vasiyet sahihtir.⁷³⁹

Ancak mûsinin yaralanma olayından sonra ve buna bağlı ölüm fiilinden önce kişi, katili lehine vasiyette bulunması durumunda, Hanefî fakihlerine göre vasiyetin geçerliliği ihtilaf konusudur.

Ebû Hanife ile İmam Muhammet'e göre,⁷⁴⁰ vârislerin izin vermeleri durumunda vasiyet geçerli olur.

Ebû Yusuf'a göre, vârisler izin verseler bile katil lehine yapılan vasiyet geçersizdir. Çünkü *“vasiyet, miras hükümleriyle benzerlik arz eden bir konudur.*

⁷³³ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 216.

⁷³⁴ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 216.

⁷³⁵ Oğuzman, *Miras hukuku*, s.174.

⁷³⁶ İbn-i Âbidin, *Reddû'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 77; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 174.

⁷³⁷ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 157.

⁷³⁸ İbn-i Âbidin, *Reddû'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 77; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 174.

⁷³⁹ Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 174.

⁷⁴⁰ Serahsî, *Mebûsât*, Cilt 27, s. 249; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 157.

Diğer mirasçılar onay verseler bile öldürenin mirasta herhangi bir payı yoktur. İşte mirasta böyledir. Çünkü öldürenin mirastan yoksun bırakılması İslam dininin hakkı olarak öngörülen bir cezalandırma yoludur. Mirasçıların razı olmasına dayanılarak bu hüküm değiştirilemez.”⁷⁴¹ Dolayısıyla katilin vasiyetine engel olma Allah hakkı olduğu için, vârislerin izniyle bu engel ortadan kalkamaz.

Hanefî fakihleri; mükellef olmayan küçük çocuğun, delinin, kısas yahut hadd cezasından dolayı veya canını, malını savunurken mûsiyi öldüren kişiye yapılan vasiyetin geçerliliği konusunda da görüş birliği sağlamışlardır. Ayrıca mütesebbiben mûsiyi öldüren kişiye de vasiyet sahihtir. Öldürmeye gidenlere mûsinin yerini söylemesi gibi.⁷⁴²

Mâlîki hukukçularına göre ise, mûsî katilini bilip de vasiyetinde bir değişiklik yapmıyor veya yaralama fiilinden sonra bir vasiyette bulunuyorsa bu yaralanmadan dolayı ölmüş olsa bile, vârislerin icazeti aranmaksızın vasiyet sahih olur.⁷⁴³ Mûsi katili bilmediği halde vasiyet yapıyorsa vasiyetin geçersiz olacağı tercih edilmiştir.⁷⁴⁴

Şafîî hukukçularına göre, öldürme fiilinin kasten veya hataen olması durumunda da katile yapılan vasiyet geçerlidir.⁷⁴⁵

3.2.3.4. Mûsa Lehin Mûsiye Vasiyetten Sonra Mirasçı Olması

Vasiyetin geçerli olması için mûsâ lehin, mûsinin ölümü esnasında mirasçı olmaması şarttır.⁷⁴⁶ Bir kimse, birisine vasiyet yaparken mirasçı olmayıp daha sonra mirasçı olur ve vasiyet eden bu hal üzere ölürse, vasiyet edenin öldüğü gün dikkate alınır. Mûsinin öldüğü gün mûsa lehin mirasçılığı devam ediyorsa vasiyet geçersiz, ama mirasçı değilse vasiyet geçerli olur.⁷⁴⁷ Kendisine vasiyet yapılan kişinin durumu, vasiyeti yapanın ölümü anındaki durumuyla anlam taşır.

⁷⁴¹ Serahsî, *Mebûsât*, Cilt 27, s. 249.

⁷⁴² Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 126; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 157.

⁷⁴³ Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 158.

⁷⁴⁴ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 126.

⁷⁴⁵ Serahsî, *Mebûsât*, Cilt 27, s. 247; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 157.

⁷⁴⁶ İbn-i Âbidin, *Reddû'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar*, Cilt 17, s. 56; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Cilt 13, s. 172; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 124; İbrahîmî Halebî, *Mültekâ El Ebhur Tercümesi*, Cilt 4, s. 379.

⁷⁴⁷ Serahsî, *Mebûsât*, Cilt 27, s. 247.

Mesela, kişi Müslüman olmayan oğluna vasiyette bulunur daha sonra oğlu Müslüman olarak vârisi konumuna gelir veya vasiyette bulunduğu kadınla daha sonra nikâhlanırsa yapılan vasiyet batıl olur.

3.2.4.Vasiyetin Mûsa Bihten Kaynaklanan Sebeplerle İptali

Bazı vasiyetlerde mûsa bihten kaynaklanan sebeplerle hükümsüz kalabilir.

3.2.4.1.Muayyen Olan Mûsa Bihin Zarar Görmesi

Muayyen olan mûsa bihin, mûsînin ölümünden veya mûsa lehin kabulünden önce zarar görmesi veya telef olması durumunda vasiyet kendiliğinden hükümsüz kalır. Çünkü vasiyete konu olan şey ortadan kalmış olup yerine de başka bir şey ikame edilemez. Mûsa lehin alabileceği vasiyete konu olan mülk ortada kalktığı için vasiyette kendiliğinden geçersiz olur.⁷⁴⁸

Mesela; kişi muayyen bir hayvanı vasiyet eder ve ölmeden önce bu hayvanın itlafı veya kesilmesiyle vasiyet hükümsüz kalır. Mûsî daha sonra benzeri hayvanlara malik olsa bile vasiyet geçersizdir. Çünkü vasiyete konu olan muayyen mallar vasiyet zamanında mevcut olmayıp sonradan mülk edinilenler önceki vasiyet kapsamının dışındadır.⁷⁴⁹

3.2.4.2.Mûsînin Mûsa Bihi Mûsa Lehe Temlik Etmesi

Mûsî, hayattayken vasiyete konu olan malı satması, hibe yoluyla vasiyet ettiği kişiye vermesiyle de vasiyet geçersiz olur. Çünkü vasiyete konu olan mal artık kendisinin değil başkasına ait olmuştur. Ayrıca mûsî, mûsa lehin mülkünde olan o mala, bir şekilde tekrar malik olmasıyla önceden yapmış olduğu vasiyet geçersiz olup mûsa leh hak iddia edemez.⁷⁵⁰

Türk Medeni Kanunu'nda İslâm hukukundan farklı olarak, bir kimse sözlü vasiyet yaptıktan sonra, daha sonra diğer şekillerde vasiyetname yapma olanağı olduğu halde bir ay içinde vasiyetini yenilemezse sözlü vasiyet kendiliğinden hükümsüz kalır⁷⁵¹ hükmü yer almaktadır.

⁷⁴⁸ Sâbık, *Fıkhu 's- Sünne*, Cilt 4, s. 310; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 142; Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 10, s. 217.

⁷⁴⁹ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 145.

⁷⁵⁰ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt 5, s. 142.

⁷⁵¹ MK. m. 541.

SONUÇ

İslam hukukunda yer alan bütün muamelat konuları değişik yönleriyle ele alınıp, yüksek lisans ve daha üst araştırma konusu olmuşlardır. Ancak bazı muamelat konuları ise ya az mevzu bahis olmuş veya da hiç ayrıntılı ele alınmamıştır. Biz bu çalışmamızda, İslam hukuku kaynaklarında “*Kitab-ı Vesaya*” başlığı altında yer alan vasiyet konusunu ele almaya çalıştık.

Ölüme bağlı bir tasarruf olan vasiyet, İslam hukukunda kitap, sünnet, icmâ ve kıyas ile (Edille’i Şer’iyye) sabit olan şer’i bir hükümdür. Allah, insanlara beşerî bir ihtiyaç olan ancak ölüm sonrası için yapılmak istenilen yardım etme imkânı vererek, vasiyeti meşru saymıştır. Ancak vasiyet konularına göre hüküm bakımından değişiklik göstermektedir. Örneğin Allah ve kul hakkından doğan borçları ifası için vasiyet edilmesi genellikle farz hükmünde görülmüştür. Yine şarta bağlanan, şartın yerine getirilmesi durumunda taahhüt edilen adak cinsi borçların ifasına yönelik vasiyet ise vacip sayılmıştır. Bunun dışındaki vasiyetler ise çoğu İslam hukukçularına göre hüküm bakımından müstehap olarak kabul edilmiştir.

Sonuç olarak biz bu çalışmamızda, geçerli bir vasiyetin rükün ve şartlarının neler olduğunu irdeleyerek vasiyet yapmak isteyenlerin ve vasiyet konusunun da bilgi sahibi olmak isteyenlerin zihinlerinde beliren kapalı noktaları gidermeye çalıştık.

Vasiyet konusundaki bizim bu çalışmamız dar kapsamlı olup, daha ayrıntılı incelenebilir. Örneğin vasiyetle bağlantılı olan vâsîlik, vesayet hatta mîras konularıyla ilintilendirilerek daha ayrıntılı ele alınabilir.

Vasiyet konusundaki bu çalışmamızda karşılaştığımız en büyük zorluk bu konuda müstakil eserlerin olmayışıdır. Fıkıh kitaplarında bu konu vesayet başlığı altında incelenmiş olmakla birlikte fıkıhın fûruu ile ilgili diğer bölümlerinde de bu konuya yer verilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

- Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybani el-Mervezi (ö.885); *Müsned*, trc. Hüseyin Yıldız, Hasan Yıldız, Zekeriya Yıldız, Ocak Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul 2014.
- Algül, Hüseyin; *İslam Tarihi*, Gonca Yayınları, İstanbul 1997.
- Ateş, Süleyman; *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, Yeni Ufuk Neşriyat, İstanbul 1995.
- Ayan, Mehmet; *Miras Hukuku*, Mimoza Yayınları, Konya 2002.
- Bilmen, Ömer Nasuhi (ö.1971); *Hukuk'î İslâmiyye ve Istilâhat'ı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1985.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail (ö.256/869), *el-Câmiu's-Sahih*, Matbaatü's-Selefiyye, Kahire h.1400.
- Canan, İbrahim; *Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2008.
- Cevdet, Ahmet (ö.1895); *Kıyas-ı Enbiya*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Üçüncü Baskı, Ankara 2000.
- Cezîrî, Abdurrahman (ö.1941); *Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı*, (trc. Mehmet Keskin), Çağrı Yayınları, İstanbul 1993.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman (ö.255/869), *Sünen*, Dârü'l-Muğnî, Riyad 2000.
- Ebu Davud, Süleyman b. El-Eş'as b. İshak es-Sicistâni el-Ezdi (ö.885), *Sünen-i Ebu Davut*, es-Saade, Mısır 1951.
- Ebû Zehra, Muhammed (ö.1974); *İslam Hukuku Metodolojisi Fıkıh Usûlü*, trc. Abdulkadir Şener, Fecr Yayınları, 10. Baskı, Ankara 2009.
- ed-Dımaşki, Muhammed bin Salih; *Subul el-budâ ver-reşâd fî sîret Hayr il-ibâd ve-zikri fadâilibî fil-mebde' vel-meâd*, trc. Hüseyin Kara, Ocak Yayıncılık, İstanbul 2014.
- el Kuduri, İmam Cafer (ö.1322); *Kuduri Şerhi ve Tercümesi*, trc. Yusuf Bilgin, Matsa Basımevi, Ankara 2007.

- el-Askalani, İbn Hacer (ö.1449); *Bulugu'l-meram min edilleti'l-Ahkam*, şerh: Safiyyurrahman Mübarek Furi, trc: Betül Bozali, Zemin Yayıncılık, İstanbul 2012.
- el-Mavsîlî, Abdullah b.Mahmûd b. Mevdûd (ö.1284); *El-İhtiyar Li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, trc. Mehmet Keskin, Hikmet Neşriyat, 6. Baskı, İstanbul 2013.
- er-Rudâni, Muhammed b. Süleyman; *Cem'ul-Fevaid min Cam'il- Usul ve Mecma'iz-Zevaid*, trc. Naim Erdoğan, Ocak, Yayıncılık, İstanbul, 1. Baskı, 2005.
- Eser, Ercan, *Yetimin Şahıs ve Mal Varlığı Üzerindeki Tasarruf*, İlahiyat Yayınları, Ankara, 2016.
- Halebi İbrahimi, *Mülteka El Ebhur Tercümesi*, trc. Mustafa Uysal, Kanaat Matbacılık, Konya 1971.
- Heyet; *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yayınları, Ankara 2006
- Heyet; *Fetâvâyi Hindiyeye*, Akçağ Yayınları, İstanbul 1986.
- İbn Âbidin, Muhammed Emin (ö.1836); *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar*, trc. Mashar Taşkesenlioğlu, Hüseyin Kayapınar, Şamil Yayıncılık, İstanbul 1988
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid (ö.275/888), *es-Sünen*, Dârü'l-Risaleti'l-Âlemiyye, Beyrut 2009.
- İbni Mace (ö.888), *Sünen-i İbni Mace Tercüme ve Şerhi*, trc. Haydar Hatipoğlu, Karaman Yayınları, İstanbul 1992.
- İmam Mâlik, Mâlik b. Enes (ö.179/795), *el-Muvatta*, Mecmû'atü'l-Furkânî't-Ticâriyye, ys 2003.
- İmre, Zahit; *Türk Miras Hukuku*, Sönmez Neşriyat, İstanbul 1960.
- İnan, Ali Naim; Ertaş, Şeref; *Türk Medeni Kanunu Miras Hukuku*, Beta Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2000.
- Karaman, Hayrettin; *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İz Yayıncılık, İstanbul 2009.
- Karlı, İlyas; *Arapça- Türkçe Yeni Sözlük*, Ensar Yayınları, İstanbul 2013.
- Keskioğlu, Osman; *Fıkıh Tarihi ve İslâm Hukuku*, D:İ:B Yayınları, Ankara 1984.
- Koçak, Muhsin; *İslâm Vasiyet Hukuku*, Eser Matbaacılık, Samsun 1991.

- Koçoğlu, Safa; *Türk Medeni Kanununda Vasiyetname ve Vasiyetname Türleri*, Akademik Bakış Dergisi, Sayı, 34, Ocak-Şubat, 2013.
- Kutub, Seytid (ö.1966); *Fizilal-il-Kur'an*, trc. M. Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüler, Bekir Karlığa, Hikmet Yayınları, İstanbul 1972.
- Mele Abdullah, Babnirli; *Çağlar Boyu İslâm Fıkhu*, İhsan Yayınlar, İstanbul 2016.
- Merginânî, Şeyhü'l –İslam Burhanüddin Ebu'l-Hasan Ali b. Ebû Bekir (ö.1197); *İslâm Fıkhu El-Hidaye*, trc. Ahmed Meylânî, Kahraman Neşriyat, İstanbul (ts).
- Mutçalı, Serdar; *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul (ts).
- Müslim, el-İmam el-Hafız Hucetü'l-İslam Müslim İbn'l-Haccac el- Kuşeyri en-Nişaburi (ö. H.261), Sahihi Müslim,
- Nesai, Ahmet b. Şuayb b. Ali b. Bahr b. Dinar (ö.915), *Sünen-i Nesai*, Mısır 1348.
- Nevevi, Muhyiddin-i; *Riyazus-Salihin*, trc. Kıyamüddin Burslan, Hasan Hüseyin Erdem, DİB Yayınları, Ankara 1993.
- Oğuzman, M. Kemal; *Miras hukuku*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995.
- Sâbık, Seyyit; *Fıkhu's- Sünne*, trc, Mehmet Yılmaz, Pınar Yayınları, İstanbul 2011.
- Serahsî, Şemsü'l-eimme Ebû Sehl Ebû Bekir Muhammed b. Ahmet (ö. 483/1097); *Mebşût*, trc. ed, Mustafa Cevat Akşit, Gümüşev Yayıncılık, İstanbul 2008.
- Şa'bân, Zekiyyüddîn; *İslâm Hukuk İlminin Esasları Usûlü'l Fıkh*, trc: İbrahim Kâfi Dönmez, DİB Yayınları, Ankara 2000, 4. Baskı,
- Taberânî, Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, (Thk. Hamdi b. Abdulmecid) Mektebetu'l-ulûm, 2. Bsk. Mevsıl, 1983.
- Tirmizi, Muhammed b. İsa b. Sevre b. Mûsâ b. Dahhâk et-Tirmizi (ö.892); *Sünen-i Tirmizi (el-Câmi'us-Sahîh)*, Kahire 1964.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi; *Hak Dini Kur'an Dili*, Şura-Çelik Yayınları, İstanbul 1993.
- Yıldırım, Celal; *Kaynaklarıyla İslâm Fıkhu*, Kervan yayınları, Konya 2013.
- Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâtîfi'z-Zebîdî (ö.869), *Sahîh'i Buhârî Muhtasarı Tecrîd'i Sarîh*, Mütercim ve Şârihi, Kamil Miras, DİB Yayınları, 8. Baskı. Ankara 1991.

Zuhaylî, Vehbe; *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, Feza Yayıncılık, İstanbul 1994.

ÖZGEÇMİŞ

01.02.1977 tarihinde Yozgat'ın Akdağmadeni ilçesine bağlı Karadikmen köyünde doğdu. İlkokulu, Karadikmen İlköğretim Okulu'nda tamamladı. Ortaokulu ve liseyi de Akdağmadeni İmam Hatip Lisesinde bitirdi. Üniversite eğitimini, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesini 1997 yılında kazanarak 2002 yılında üniversite eğitimini tamamlamıştır. 2004 yılında Diyanet İşleri başkanlığında Yozgat merkez Bahçecik köyünde İmam Hatip olarak göreve başladı ve şuan Yozgat merkez Arzu Sitesi Camisinde göreve devam etmektedir. 2012 yılında Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim dalında başladığı Yüksek Lisans eğitimini 2017 yılında tamamladı. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Adem ALBAYRAK

Yozgat - 2017